

MC

189.675

VARGA GÉZA

A székel rovásírás eredete

- az özönvíz káoszából kiemelkedő istenek hagyatéka -

ÍRÁSTÖRTÉNETI KUTATÓ INTÉZET

VARGA GÉZA

A székel rovásírás eredete

- az özönvíz káoszából kiemelkedő istenek hagyatéka -

ÍRÁSTÖRTÉNETI KUTATÓ INTÉZET

BUDAPEST, 2005

ÍRÁSTÖRTÉNETI TANULMÁNYOK

Az Írástörténeti Kutató Intézet sorozata

Negyedik, változatlan kiadás

A sorozatban eddig megjelent:

Simon Péter–Szekeres István–Varga Géza: Bronzkori magyar írásbeliség (1993)

Varga Géza: Székely rovásjelek hun tárgyakon (1996)

Varga Géza: Rovásírás és mitológia (1998)

Bakay Kornél–Varga Géza: Rabló, nomád hordák inváziója,

avagy a kincses Kelet örököseinek honalapítása? (1998)

Varga Géza: A székely rovásírás eredete (1998, 1999, 2002, 2005)

Bíró Lajos: A fehér ló (1998)

Varga Géza: The origins of Hunnish Runic Writing (1999)

Varga Géza: A magyar jelképei (1999, 2000, 2003)

Varga Géza: Mítoszok őre, Velemér (1999, 2000, 2002)

Borbola János: Olvassuk együtt magyarul!

A moszkvai matematikai papirusz magyar nyelvű olvasata (2000)

Andrássy Kurta János: Holtak völgye, Holdvilág árok (2000)

Varga Géza: A székelység eredete (2001, 2004)

Borbola János: Királykőrök, a Rhind matematikai papirusz királyköreinek magyar nyelvű olvasata (2001)

Borbola János: Csillagszoba, út a szakkarai piramisfeliratok magyar nyelvű olvasatához (2004)

Varga Géza–Varga Máté: Magyarság és Kelet, A Magyarok Világszövetsége által 2004. június 1–6. között rendezett őstörténeti konferencia válogatott előadásai CD (2004)

Simon Péter: Aki előtte jár (2005)

Előkészületben:

Varga Géza: A Magyarok Istene és ősvallása

Varga Géza: Írástörténet magyar szemmel

A címlapon a székely rovásírás eredetét új megvilágításba helyező (a világéngelyt ábrázoló hieroglifákkal díszített) emlékek: új-mexikói anasazi indián edény a „j” és „m” rovásjelek megfelelőivel: az avesztai Jima, az első ember nevével (Grahame Clark nyomán), valamint egy kárpát-medencei hun bronzfibula az „(é)szak” felirattal és az Északi-sark jelképes ábrázolásával (a szerző tulajdona).

A belső címlapon részlet látható az egyiptomi Rehmír sirjának falfestményéből (Kr. e. 1504–1450 között, Ilon Gábor nyomán), amelyen egy krétai követ egy fém félkészöntvényt cipel a vállán. Ennek rajzából keletkezett előbb a székely „u” és „v” rovásjel, majd abból az etruszk, görög és latin „v” és „u” betű.

© Varga Géza 1998

ISSN: 1217-6974

ISBN: 963 218 553 6

Kiadja az Írástörténeti Kutató Intézet és a szerző. **Grafika:** Varga Géza. **Nyomdai előkészítés:** Keszthelyi András. **Sokszorosítás:** PIREMON Nyomda, Debrecen, 2005. **Villanyposta:** vargageza@eposta.hu **Honlapok:** www.tar.hu/vargageza www.tar.hu/cserempadar www.tar.hu/kiint

Az írástörténeti kutatásokhoz, a kutatási eredményeket bemutató állandó kiállítás elkészítéséhez, a nyaranként megrendezésre kerülő néprajzi táborhoz és a könyvsorozat előkészületben lévő kötetének megjelentetéséhez támogatókat, munkatársakat és résztvevőket keres az Írástörténeti Kutató Intézet alapítvány (az adományok az adott csökkentik). Adószám: 18034570-1-01, számlaszám: 11712004-20140823. Az alapítvány – anyagi lehetőségeivel és a részletes pályázati feltételekkel összhangban – folyamatosan adómentes kutatási ösztöndíjjal támogatja a székely írással kapcsolatos tudományos igényű kutatásokat. Jelentkezését várjuk az alábbi címen: 1121 Budapest, Ifjúság árok 56., tel.: 246-3127.

Készült a PIREMON Kisvállalat Nyomdatüzemében

Debrecen-Szigát 2005

Felelős vezető: Becker György

Tartalom

Bevezető	5.
Rovásírásunk tudós eredeztetésének története	6.
A székely írás eredeztetésének elveiről	20.
Az írás kialakulásáról	22.
A rovásjelek alakja és az ábrázolások tárgya	23.
Rovásjeleink mitológiája, neve, hangértéke	25.
Rítus és rovásírás	27.
A jelek fajtája és száma	29.
A jelsorrend	30.
Az olvasás és a jelek irányultsága	40.
Szótagjelek	43.
A szótag- és magánhangzójelek használatának rendszeressége	45.
Betűírások születése	48.
Az írásrendszerek összevetéséről	50.
Az akadémikus történeti-földrajzi preconcepció	57.
A türk kapcsolat	58.
Mit mondanak a források?	59.
Székely írás a hunoknál	61.
A székely jelformák kialakulásának kora	66.
A székely jelkészlet egységesülésének kora	68.
Írással kapcsolatos szókészletünk	72.
Évezredek túlélő ligatúrák	76.
Népmozgások	80.
Összefoglalás	84.
Könyvészet	90.

Bevezető¹

A székely rovásírás keletkezési körülményeinek tisztázása nemzetközi jelentőségű kultúrtörténeti kérdés, amelynek megválaszolása elsősorban a magyar tudomány feladata lenne - de az elégedettségre nincs okunk.

Adósságunk nem csupán a viszonylagos adathiánynak² köszönhető: összefüggésben van azzal is, hogy nincs rovásírás-kutatással foglalkozó állami intézményünk; hogy írástörténeteket nem képzünk s hogy az íráskutatás a gazdagabb országokban sem áll a helyzet magaslatán. I. J. Gelb írástörténész szerint írástudomány nincs is, mert az írásemlékek egyszerű leltározása - a nagy kérdések megkezdése mellett - még nem tudomány (Gelb/1952).

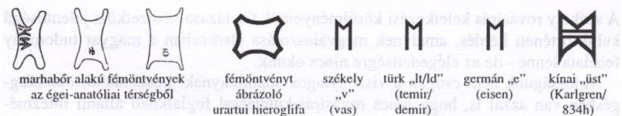
1. ábra. Korai írásemlékek székely rovásjelek megfelelőivel: a portugáliai Alvao-ból (Kr. e. 4000, Jensen/1969, fenn), neolitikus cserépedény a görögországi Dhíminiből (Clark/1977/122, balra), és egy tálra festett világmodell Kínából (Kr. e. 4000, Tregear/1980, jobbra.)

¹ Huszonöt éves kutatásaim eredménye ez a dolgozat. Eközben - s ezt bírálóim minden bizonnyal meg fogják említeni - messzire mentem. Ezért tűnhet úgy időnként, hogy e témáról csak rég holt elődeink szellemével társaloghatok.

Az igazságra kíváncsi olvasónak azonban aligha kell bizonygatnom, hogy nem a nemzeti dicsőség kulisszáit kívánom összetákolni. Önmagamot is csak lépésről lépésre, évekig tartó töprengések eredményeként győztem meg az itt sorakozó meglepő következtetések helytállóságáról. Más logikus magyarázatot ugyanis nem találtam a lépten nyomon szembeötlő összefüggésekre, amelyek az évek során önmagukat erősítő rendszerre álltak össze.

² Adatok nagy halmazával rendelkezünk, amelyet az eredetkutatók eddig nem vizsgáltak, netán hibás vagy hiányzó elméleti alapvetésük miatt nem tekintettek adatnak.

Rovás emlékeink teljes körű leírása is várat magára; a székely írás eredetét taglaló elméletek pedig többnyire csak szerzőik óvatosságát, tájékozatlanságát, módszertelenségét és előfeltevését illusztrálják. A nyilvánosság számára is érzékelhető szemléletváltásra³ akkor számíthatunk, amikor a kutatás „meghatározó vonulata” átlép az északi őshazát feltételező őstörténeti prekoncepción.

2. ábra. A fém félkészöntvényt ábrázoló hieroglifából három szatzeppi írásban azonos alakú, de különböző hangot jelölő rovásjel, a kínai írásban pedig az „üst” képjele keletkezett

Rovásírásunk tudós eredeztetésének története

A krónikás hagyomány hun vagy szkíta írást emleget. Ezzel összhangban áll a tudós Thelegdi János véleménye: „*A hun betűkről, melyek közönségesen székely betűnek nevezetnek*”, valamint a tudóstárs Baranyai Decsi Jánosé is, aki az előszó-ban „*szkíta ábécét*” említ (Thelegdi/1998, 1994/7,15). Bél Mátyás is hun-szkíta írásról tájékoztat 1718-ban megjelent nagy hatású munkájában.

Újabban mind a hun, mind a szkíta nevet gyűjtőnévnek tekintik, ezeket egymástól és a magyarságtól is elhatárolják. Sokáig elhallgatták a hun és szkíta írás-használat tényét is (amelyről pedig antik források és régészeti leletek is tájékoztatnak) és koholmányoknak ítélték a székely rovásbetűket (krónikáink nehezen kétségbevonható adatai ellenére). E nagy támogatást kapott megalapozatlan balítéleteknek köszönhetően aztán a mai közgondolkodás szerint a szkíta vagy a hun név nem igazít el eléggé (csupán a keleti, szatzeppi származásra utal) - és sokan ma is kételkednek a honfoglalók írásasználatában.

Ligeti Lajos is hasonlóan vélekedett még 1986-ban is. Mint írta, hangtanilag a magyar *betű* szavunk lehetne honfoglalás előtti török jövevényszó, de „*e feltevés*

³ Az írásasználat és értékelése mindig is politikai jelentőséggel bírt.

Amikor az arab Kutejba Kr. u. 712-ben elfoglalta Horezmét, barbár módon elpusztította a horezmiek - őstörténetükről is tanúskodó - könyvtárait. Mint Al-Bírúni írta: „*minden eszközzel üldözte és irtotta mindazokat, akik ismerték a horezmiek irodalmát, akik hagyományaikat őrizték, mindazokat a tudósokat, akik közöttük éltek, úgyhogy minderre homály borult és nincs biztos tudomásunk arról, ami történelmükből az iszlámnak hozzájuk való megérkezésekor ismeretes volt*” (Al-Bírúni, 36).

Hasonló szerepet játszott a magyar tudományos életben az 1848-49-es szabadságharcunk leverését követően Hunfalvi (Hunsdorfer) Pál is, aki szerint „*bárdolatlanság és nemzeti érzéstől elvakított-ság uralkodott a szittyá-hun-székely betűk koholmányai-val dicsekvő hozzá nem értők soraiban*” (idézi: Kiszely/1996/375). Hunfalvi közel életnagyságú olajképe ma is központi helyen függ, nézetei pedig meghatározóak a Magyar Tudományos Akadémián.

mögül hiányzik a kielégítő tárgyi háttér; miféle írott szövegekről lehet szó ebben a korban?" (Ligeti/1986/262).

A modern korok kutatói a bizonytalanná tett hun és szkíta forrás helyett megpróbálták a székely írás eredetét íráshasználattal közismerten rendelkező népekhez kötni.

Nagy Géza 1890-ben türk jelekkel vetette össze a székely rovásbetűket. A türk írás megfejtése és az íráshasonlítás elveinek kidolgozása előtt egy ilyen felszínes - a jelek kismértékű hasonlóságára épülő - összevetés indokolt volt, de származási hipotézis megalapozására akkor sem adott lehetőséget.

Fischer Károly Antal még a hagyománynak megfelelően *hun-magyar* írásról tájékoztat (Fischer/1889).

Thorma Zsófia az általa felfedezett tordosi neolitikus cserepeken négy székely rovásjel (a „c”, „ny”, „t”, „zs”) előképét ismerte fel (a párhuzamok száma valójában tíz felett van, lásd a 35. ábrát!). A hazai mellőzés miatt könyve németül jelent meg, amelyben a lineáris jelek keleti vonatkozásait is tárgyalja (Thorma/1894).

Debreczeni Miklós 1914-ben magyarul olvasta el egy 3000 éves szkíta balta ligatúrák feliratát, amit 1971-ben Pataky László lényegében hasonlóan értelmezett.

Sebestyén Gyula már 1915-ben helyesen fogalmazta meg azokat az elveket, amelyeket egy írásrendszer eredetének kutatása közben célszerű szem előtt tartanunk: „*előbb tüzetesen megismertük a magyar rovásírás rendszerét, utána pedig a rendszer ismérveivel az egyetemes írástörténetben felkutattuk és a fejlődés sorrendjében el is helyeztük*”. A székely írás rendszerét vizsgálva megállapítja, hogy a székely írás rovásírás, s mint ilyen, a „*rováson legtovább megmaradt*”. A türk és a székely írás magánhangzóit görög eredetűnek tartja s ebből azt a téves következtetést vonja le, hogy a két sztyeppi írás eredetileg nem volt magánhangzó-ugrató. Ez a következtetése azonban helyesbítésre szorul. Abból a tényből ugyanis, hogy a székely írás magánhangzóit gyakorlatilag azonosak a görög írás magánhangzóival, még nem következik, hogy a székely írás eredetileg nem volt magánhangzó-ugrató. A görög írást megelőző szótagírások ugyanis már rendelkeztek magánhangzókkal, de azokat nem mindig írták ki - mert a magánhangzókat a szótagjelekkel is kifejezhették. A magánhangzókat csak különleges esetekben: például hosszú magánhangzós szótagokban jelölték (ahogy az a korai székely írásemlékeken is megfigyelhető).

Azaz a magánhangzókat ismerő, mégis magánhangzó-ugrató székely és türk írásgyakorlat - jellegét tekintve - korábbi a görög és a föníciai rendszereknél. Ebből pedig - Sebestyén Gyula rendszerelvű szemléletével összhangban - az következik, hogy a görögök átvehették a magánhangzóikat a székelyből, fordítva azonban ez nem történhetett. A székely magánhangzó-ugratás gyakorlata és a magánhangzókészlet is a görögöket és a föníciaiakat megelőző (hurri?) szótagoló rendszerek rokonságába tartozik.

Sebestyén Gyula a föníciai-görög forrást az ótörkből nyelvi okok miatt hiányzó, de a székelyben létező „f” mássalhangzóval is bizonyítani próbálja. Az „f” hang azonban az archaikus görögből és a föníciaiból is hiányzik, a klasszikus görögben

később megjelenő „f” (pontosabban „ph”) alakja pedig nem azonos a székely „f” körbe zárt keresztjével, hanem az „us” rovásjel formai megfelelője (vö: Jensen/1969/443!). A körbe zárt kereszt ugyan megtalálható a főníciaiban és a görögben is, de ezekben mindig „t”, vagy „th” hangot jelöl (20. ábra). E jelek tehát nem alkalmasak a székely írás főníciai-görög eredetének igazolására.

Az eredetileg török nyelvű székelységet feltételező elmélet szellemében Sebestyén Gyula felteszi, hogy az „elmagyarosodó” székelység a török rovásírás ismeretét keletről hozta magával s így örököse lehet a hun-avar hagyományoknak. (A székelyek eredeti török nyelvűsége ugyan minden alapot nélkülöző hipotézis, de a hun-avar származás gondolatának megőrzése helyesnek bizonyult.) Rovásírásunk szerint a magyarokhoz a nyugati türkből (az Azov-vidéki turkok világából) került, amelyben több középtenger-melléki régiség maradt meg, mint a középzásiai ótörök rendszerben (s itt alighanem a jelformák régiségére gondolt). A nyugati türk kapcsolatot azonban azóta sem sikerült bizonyítani, s ez az ötlet is megmaradt az alátámasztást nélkülöző találgatások szintjén.

Melich János (1925) szerint „e” és „o” jelünk a samaritánusból való.

Aczél József, aki 1926-ban megjelent munkájában a magyar és a görög nyelv között 3000 tőszóegyeztést mutatott ki, könyve végén összeveti a görög és a székely írásjeleket is. Mint megállapítja, *„a két írás mérlegelésénél a rokon hangcsoportokat kell összehasonlítani ... az ó-hellén g jelet ne a székely g jellel vessük össze, hanem a k, g, kh hangcsoportot a másik ABC hasonló hangcsoportjával ... A magánhangzók jeleinek egyezése különösen feltűnő”* (Aczél 1926/182). Azaz a görögök - a sémi írásokból többnyire hiányzó - magánhangzókat a székely írás elődjéből, vagy környezetéből vehették.

Németh Gyula 1934-ben rovásírásunkat a türk írás családjába sorolta, tizenhat rovásjelünk többnyire csak vélt formai hasonlósága alapján. Az „e” és „o” jelet a glagolitából származtatta - mert ott talált hasonló jeleket. A glagolita írás azonban nem volt használatban azokon a területeken, ahol hite szerint a magyarság lakott. Ezért feltételezte, hogy *„számolni kell”* egy glagolita írásban jártas, Dél-Oroszországban tevékenykedő szláv szerzetessel, aki gazdagította rovásírásunk jelkészletét.

A hun-avar-székely azonosságot, a glagolita írást használó szlávokkal érintkező és rovásírásunkat használó hunok és avarok magyarságát - bár krónikáinkból ez következik - a kor „meghatározó tudományos vonulata” nem fogadta el. Az innen - onnan összeszedett jelek hipotézise ezért szükségképpen további megoldhatatlan ellentmondásokba szorította a kiötlőit. Aligha képzelhető el ugyanis, hogy türkök, görögök, glagolita írást ismerő szlávok és a keleti magyarok egyszerre, egy helyen összefutottak volna a székely írás megteremtése végett. Amint az sem, hogy eleink évszázadokat vártak volna jelkészletük összeszedésére.

Ez az „összeszedető” elmélet akkor lenne következetes, ha az „us” jelet a hettitáktól, a „ty” jelet a kínaiaktól, a „tprus” jelet pedig az egyiptomiaktól eredeztetné - egy-egy hettita, kínai és egyiptomi „szerzetes” látogatását feltételezve.

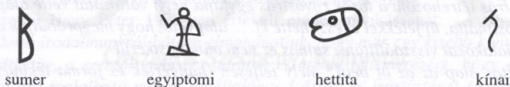
A türk és magyar írást röviden ismertette, azonban a súlyos rendszerbeli eltéréseket - és a további kérdéseket, amelyek a rokonításukat megkérdőjelezzik - meg sem említette.

1971-ben aztán rámutatott a kazáriai jelekkel való egyezésekre is. Amivel csak a türk származtatás elméletének ingoványos alapozását bizonyította, mert a kazár írásról és a kazár nyelvről nincsenek megbízható adataink, a csekély számú és mértékű formai hasonlóságra épülő módszer pedig ebben az esetben sem vezethetett eredményre.

Ernst Doblhofer szerint a türk és székely írás közötti hasonlóság „*valóban oly megdöbbentő, hogy senki sem vitathatja*” (Doblhofer/1954, 1962/312,313). Ez a felszínes érvelés azonban nála sem pótolja a mélyreható elemzést.

Megállapította ugyanakkor, hogy a magyar írás jeleinek nagyobb része nem vezethető le a türk, glagolita, vagy görög írásból s hogy ezek „*mintáit egyelőre nem ismerjük*”. Azonban ez az ellenérve is felszínes - mert az egymáshoz nem hasonlító jelek is lehetnek rokonok. A megfogalmazása ugyanakkor egy jellegzetes prekonceptióról árulkodik. Azt sugallja ugyanis, mintha létezne olyan szabály, hogy akár hasonlítanak rovásjeleink más írások betűire, akár nem - mindig valamilyen idegen forrást kell keresni.

„*Bizonyos az, hogy nem lehet szó Attila hun király és a hun csapatok írásáról*” - írja Doblhofer. Amiből - mint látni fogjuk - két dolog következik. Az egyik az, hogy Doblhofer sohasem hasonlította össze a hun és avar régészeti tárgyak jelképeit és írásjeleit a székely rovásjelekkel. A másik pedig az, hogy nemzetközi hírféltő írástörténészek „*bizonyos*”-sága sem tudományos érv.

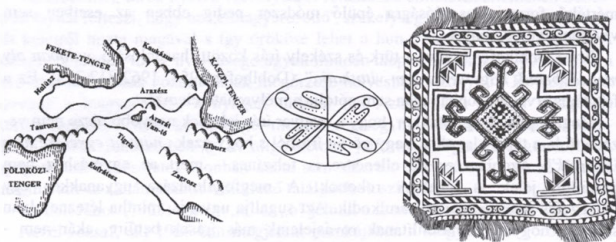

3. ábra. Az „ember” képele a különböző írásokban nem hasonlít egymásra

Csallány Dezső 1963-as véleménye szerint „*A székely rovásírás a türk írás családjába tartozik, mint azt már többen bizonyították is*”. Itt Németh Gyula fenti munkájára hivatkozik, ami azonban korántsem számít biztos alapnak. Ugyanis sem Németh, sem más nem írta még le megfelelően a „türk írás családját” - így ez (eredetét, kapcsolatait, elterjedtségét és más jellemzőit tekintve is) bizonytalan fogalom maradt. A székely írásnak a türk írás családjába való tartozása pedig nem több végiggondolatlan és minden komolyan vehető alátámasztást nélkülöző ötletnél.

Vásáry István 1974-ben megjelent munkájában kitűnően összefoglalja a kutatás történetét. Az eredet kérdésében azonban talányosan fogalmaz: „*Németh Gyula alapvető megállapításain kell továbbhaladni, s azokat a türk írás szempontjából periférikus török rovásrendszereket kell megvizsgálni, melyek a magyar rovásírás közvetlen átadói lehettek. Ily módon, apránként, minden egyes betű kritikai, összehasonlító vizsgálatával közelebb juthatunk a székely rovásábécé betűinek*

eredetéhez. ... Ez a ... különböző török vagy „török gyanús” rovásírások alapos ismeretét követeli. ... Az alfabetumokat a legtöbb esetben tudós ember vagy emberek állítják össze, s nem szerves fejlődés eredményei, mint a nyelvi tények. Gondoljunk itt csak Cirill, a szlávok apostolának tevékenységére. Hasonlóképpen, a székely rovásírás is ilyen tudós alkotásnak köszönheti létrejöttét.

4. ábra. Az Éden térképe (balra) és a térkép jelképekből összeállított változatai: egy gyimesbükkii hímestojás a „j” és az „m” rovásjelek megfelelőivel (középen), valamint egy kirgiz szőnyeg az „s”, „j”, „nt” és „ak” rovásjelek változatával (jobbra)

Ezért, amikor azt mondtuk, hogy a székely rovásírás a törökkel rokon, kapcsolatban áll, ez nem valami egyértelmű genetikai kapcsolatot jelent, hanem csak azt, hogy az írás létrehozója a török rovásírás egyfajta helyi változatát vette alapul, de ezt módosíthatta, új jelekkel egészíthette ki. ... alapvető, hogy megpróbáljuk az eredeti betűalakokat visszaállítani; sajnos ez nem mindig sikerül.

A biztos alap az az öt betű,⁴ mely teljesen (hangérték és forma tekintetében) egyaránt azonos a megfelelő jenyiszeji török betűkkel, míg további 10-11 betű erősen valószínű. De ne felejtjük el, hogy mégha az összes egyezést is megnyugtatóan biztosnak fogadjuk el, akkor is ez a 16 betű még a felét sem teszi ki a székely rovásírás egész készletének, nem is szólva az összetett jelekről, a „capita dictio-num”-ról.⁵ Ez nyilvánvalóan mutatja, hogy a székely ábécé mennyire önálló alkotás lehetett, s nem egy török rovásábécé mechanikus átvétele. ...

Három betű a görög ábécéből van kölcsönvéve (f, h, l) ... Az e és o jele a glagolita ábécéből való átvétel.⁶ ...

⁴ Róna-Tas András 1996-ban már csak kettőt tekint biztosan egyeztethetőnek (lásd később!).

⁵ Azaz a nikolsburgi rovásábécé 46, Thelegdi 65 jeléből legfeljebb 5 egyeztethető türk jelekkel. Arról már szót sem ejt a szerző, hogy a türkkal egyeztethetetlen jelek jó részének sumér, egyiptomi, kínai, vagy hettita párhuzamai vannak.

⁶ Az említett öt betűnk görög és glagolita eredetét semmi sem bizonyítja. Az egész nem több megalapozatlan találgatásnál, mert hasonló jelek nem csak az említett ábécékben fordulnak elő - és nem derül ki, hogy közülük a szerző miért éppen a görögöt és a glagolitát jelölte ki átadónak. Pusztán néhány jelforma egyezése egyébként sem mond semmit az átadás irányáról.

S itt felmerül a kérdés, hogy hol alakulhatott ki a székely rovásírás. ... a Kárpát-medencei haza területén is elképzelhetjük. ... nem szabad megfélemlenünk a latin írásbeliség egyre erősödő befolyásáról sem, mely egyre kurzívabbá változtatja a betűk formáit,⁷ s a magánhangzókat is kezdték kiírni hatására.” (1974/168-176).

Amennyiben Vásáry István megfogalmazásából levonjuk a nagy turkológus előd iránti kötelező tiszteletadást, akkor gondolatmenetéből csak az tűnik bizonyosnak, hogy az ismert török írásokból a székely írás nem vezethető le. A szerző csupán bízik abban, hogy a meg sem nevezett periférikus török, vagy török gyanús (kazár?) írások jeleinek elemzésével esetleg közelebb juthatunk a székely írás eredetéhez. Ez azonban nem tűnik többnek jámbor óhajnál, mert nincs semmi, ami ilyen reményekre komoly okot adna.

Vásáry István egyik mondatában ismeretlen periférikus török rovásrendszert tekint a magyar rovásírás közvetlen átdóójának, a másokban pedig a székely írás önálló alkotás voltát emeli ki. A figyelmes olvasónak lehetőséget ad a két ellentétesnek tűnő származtatási elképzelés közötti választásra, vagy a török hatás elhanyagolhatóként való értékelésére. Bár a szerző egyik megoldást sem támasztja alá súlyos érvekkel, a kérdés óvatos felvetése is figyelmet érdemel.

Az, hogy a szláv írás tudós alkotás, a források alapján bizonyosnak látszik. Eből azonban egyáltalán nem következik, hogy a székely írás sem lehet „szerves fejlődés eredménye”. Vásáry Istvánnak az az állítása, hogy a székely írást - a szlávhoz hasonlóan - egy vagy több tudós ember állította össze, minden alapot nélkülöz. Az ellenkezőjét azonban - mint látni fogjuk - a székely jelek antik típusú rendszert alkotó nyelvi és mitológiai összefüggései igazolják.

Püspöki Nagy Péter 1977-ben értékeli elődei munkásságát: „A rovásírással foglalkozó irodalmunkról bátran elmondhatjuk, hogy már egy kisebb könyvtárat is megtölthetne, a szerzők mégsem jutottak el annak felismeréséig, hogy egy írásrendszerrel foglalkozó műnek az általános írástan és írástörténet tételeinek legalábbis kielégítő ismeretében kell létrejönnie. Ha ... vizsgálódásainkat csak a tudományosság igényével készült tanulmányokra, vagy a meglévő egy-két kötetre összpontosítjuk, sem vigasztalódhatunk. Még ezek a válogatott művek is csupán szerzőik nagyfokú tájékozatlanságára vetnek fényt az írástan (az általános íráselmélet és írástörténet) területén. ...

Az ótürk írás és a magyar írás egymáshoz kapcsolásának hívei a 32 jelet tartalmazó magyar írásban a leghatártalanabb szabadosság mellett is csupán 15-16 jelet tudtak úgy ahogy összekapcsolni. Tényleges alaki és hangtani azonosság azonban csak öt betűjel - az „e”, „j”, „n”, „s”, és „sz” - esetében áll fenn. A magyar nemzeti írás esetében tehát ... olyan írásrendszerrel van dolgunk, melynek 24-27 betűjele önálló alkotás, melyet a betűket alkotó elemei és más írástani

⁷ A rovásbetűk nem a latin írás hatására, hanem a rovástechnológia felhagyása és a tintával papírra írás szokásának terjedése (tehát az íráshordozó változása) miatt lettek egyre kurzívabbak.

sajátságai a mediterránium lineáris íráskultúrájának kapitális ágához kapcsolódnak."

Lényeges eltéréseket említ a magyar és türk írás rendszere között. Hivatkozik a korai szövegemlékekben meglévő ligatúrákra és névmonogramokra, amely jelenségek alsó határát Nagy Károly koráig vetíti vissza. (A székely ligatúrák azonban - mint látni fogjuk - nem a frank idők latin íráshasználatának hatására keletkeztek, hanem egy jóval korábbi keleti hagyomány örökösei - VG).

Végül leszögezi: a magyar írás egy népvándorlás kori (a Cirill, azaz Konstantin által 872-ben Velencében emlegetett avar) írás utóda, amelyet már Nagy Károly és később Mátyás király korában is használtak - „*tehát nagyon valószínűen csak másodlagos magyar írás*”.

Forrai Sándor 1983-ban, megjelent kötetében kifejti, hogy rovásírásunknak „*szinte valamennyi rovásírással (lineáris írással - VG) kapcsolata van*”. Feltételezi, hogy a magyarok (akiket Halikova és Djakonov nyomán a Kaukázus déli területeiről származtatott szabírokkal azonosít) a türköknél és a szogdoknál hamarabb, feltehetően már a IV. század előtt ismerhették meg a rovásírást és eljuthattak Fönícia területére is (Forrai/1983/13). Az 1994-ben bővebb változatban megjelent munkája szerint „*a magyar rovásírás eredete és kapcsolatai időben sokkal mélyebbre nyúlnak, térben sokkal nagyobb területre terjednek ki, mint gondolhatunk volna*” s „*egy közös forrásra vezethető vissza*”. A Nemetz Tiborral közösen végzett matematikai ellenőrzésünkre hivatkozva elveti a sorozatos véletlen egyezések lehetőségét (Forrai/1994/108-109, Varga/1993/202).

Ferenczi Géza és István 1979-ben írt tanulmánya szerint „*A magyar rovásírás 37 jele⁸ közül 21 kétségtelenül az ótörök, 3 a közép-görög, 3 pedig a glagolita betűsorból kölcsönzött.*”

Ferenczi Géza 1997-ben már így írt korábbi munkájukról: „*Ebben tudásunk akkori szintjén foglalkoztunk a rovásírás eredetével. ... Egyelőre lehetetlen nyomon követnünk az ismeretlen „első” rovásábécé megjelentétől a mai napig végbement fejlődést.*”

A Forrai és Csallány munkáiról általa adott meggondolt és helyenként indokolt értékelés róla is elmondható: Sajnálatos, hogy a neves szerző valóban rendkívül fáradságos munkája eredményének csupán egy részét tehetjük maradéktalanul magunkévá. Igazán kár, hogy a különben kitartó s igen tiszteletreméltó meg tudatos tevékenységének termését csak bizalmatlansággal kezelhetjük és csakis kellő óvatossággal nyúlhatunk hozzá.

Ferenczi Géza idézett mondataiból ugyanis aligha vonhatunk le több hasznos tapasztalatot annál, mint hogy „tudós” szerzőink eredetre vonatkozó következteté-

⁸ A magyar „írástudomány” mindmáig nem tudta összegezni, hogy hány jele is van a székely rovásírásnak, mert - bár megemlíti - a rokonítások alapjául szolgáló jelszámba rendszerint nem számítják bele a szótag- és szójeleket. Ez a hibás beidegződés aztán az eredeztetési elképzelésekre is hatással van, amelyekből szintén rendszeresen kifejejtik szójeleink és szótagjeleink párhuzamainak megkeresését.

seinek az ellenkezője azért igaz lehet: a „kétségtelenül” kétséges, a „lehetetlen” pedig lehetséges (vö: Ferenczi/1979/12 és Ferenczi/1997/5,34!).

Vékony Gábor 1987-ben kizárja a türk és a székely írás közvetlen kapcsolatát. Azt feltételezi, hogy a szogd mintakép alapján megalkotott türk írás a kazáriai, meg a párthus kötődésű nagyszentmiklósi íráson keresztül kapcsolódik a székely írásrendszerhez. A párthus és a szogd rendszert egyaránt az arameusra vezeti vissza. Bizonyítékokkal azonban nem szolgál, vagy azokból nem rekonstruálható a fenti gondolatmenete; inkább csak az világos, hogy néhány szokásosan módszertelen formai jelhasonlításra épít.

A nyilvánvaló lehetetlensége miatt meg sem próbálkozik ősi szójeleinknek, például az „us”-nak, vagy a „tprus”-nak (amely utóbbit 1998-ban, a Nap Fiai alapítvány által szervezett írástörténeti előadássorozat keretében tartott előadásán a latin *temporus* „idő” szó jeleként határozott meg) a közhit szerint csak betűket (valójában szótagjeleket) tartalmazó arameusból való levezetésével. Szójeleink eredetéről inkább szót sem ejt.

5. ábra. A nikolsburgi „ábécé” betűi, ligatúrái és hieroglifái

Fontos, új szempontot vet fel, amikor a nikolsburgi ábécé sorrendjét a Közép- és Belső-Ázsiában is megjelenő kazár íráséhoz hasonlítja. Álláspontja szerint a kazár jelsor végső forrása nem a hagyományos (például héber) arameus ábécé, hanem az arameus egy - közelebből azonban meg nem határozott - változata. Az általa hivatkozott kazár jelsorból azonban csak a jelsorok rokonsága állapítható meg - a nagyobb jelszámú és egyes esetekben jelentős eltéréseket mutató nikolsburgi székely jelsor nem vezethető le (19. ábra).

Azaz Vékony Gábor felismerhette a székely betűsorrendnek az arameusból való levezetése előtt tornyosuló áthidalhatatlan nehézségeket. Ezeket aztán a magyar nyelvtudományban szokásos módon: egy megfelelőbb ősforrás feltételezésével próbálta meg kiküszöbölni. Nyelvészeink ezzel a módszerrel mintegy féltucatnyi, sohasem létezett, csuvasos jellegű nyelvet „találtak már fel”, hogy a köztörökből le nem vezethető, a csuvasból pedig hiányzó szavaink némelyikét mégis egy török

nyelvből származtathassák. Vékony Gábor feltételezése - hogy az arameusnak volt egy olyan változata, amelyből a székely írás sorrendje levezethető - nélkülözi az alátámasztást.

Leszámol egyes jelek glagolita eredetetésével: „Tudjuk, hogy Konstantinos, a glagolica megalkotója 861-ben Kazáriában járt. Ez után az útja után alkotta meg az első szláv írást, a glagolicát. Valószínűtlen, hogy Konstantinos ne látott volna Kazáriában rovásírást, amikor különben is tudjuk az életrajzából, hogy élénken érdeklődött mindenfajta írásos emlék után.” Feltételezi ugyanakkor az erdélyi románoktól (vlahoktól) használt cirill írás „a”, „f” és „l” jeleinek székely írásba kerülését - éppen akkortájt, amikor Kézai a blakok jeleinek székely használatát említi krónikájában. Ez azonban aligha több szellemes találgatásnál (a kérdés lehetséges feloldását lásd a 60. oldalon!).

Sándor Klára Róna-Tas András hatására kezdett foglalkozni a székely írás eredetének kérdésével (Sándor/1992/79). Mint írja: „*célom az volt, hogy összefoglaljam, milyen feladatokat kell elvégeznünk, mielőtt azt az ábécét kezdjük keresni, amely alapja lehetett a székely rovásírás legkorábbi változatának ... a manapság újra egyre nagyobb számban feltűnő dilettáns elméleteket (sumer, japán, etruszk stb. kapcsolatok) nem vettem figyelembe*”.

Azaz a székely írást - bár erre utaló adat, Kézai (blakokat említő) talányos mondatán kívül nincs - átvételnek tekinti, s az önálló fejlődés lehetőségét felvetésre méltónak sem tartja. Nem is gondol arra, hogy a székely írás szótag- és szójeleket is tartalmaz, amelyeket nem vehettünk át (és nem fejleszthettünk ki) egyetlen idegen „ábécéből” sem.

E tanulmányban csak a székely rovásírás neve jelenik meg, az írás egyéniségéről a szerző nem vesz tudomást - ezért írása aligha tekinthető többnek értéktelen találgatások halmazánál. Például: ha az írás átadására a honfoglalás előtt került sor, akkor „*még nem lehettek benne a glagolita és cirill eredetű jelek ... az írást átadó nép nyelve lehetett nem török és török*”.

A tanulmányból világosan kiderül, hogy az akadémikus ihletettséggű kutatás a székely írás előképét nem tudja megnevezni; egyes szerzők „tudományos” tevékenysége pedig alig több indokolhatatlan tilalmak felállításánál és a „dilettáns” jelző osztogatásánál.

Róna-Tas András, aki 1992-ben még „*A magyar írásbeliség török eredetéhez*” címmel írt tanulmányt ír és betű szavaink etimológiájáról (Sándor/1992/9), 1996-ban már úgy tudja: „*Mindeddig tisztázatlan az írás eredete. Magából az írásból csak annyi állapítható meg, hogy a betűalakokat nagymértékben befolyásolta az, hogy a betűket rótták, hogy az írás jobbról balfelé haladt,⁹ hogy a magánhangzókat csak ritkán írták ki, s leginkább akkor, ha azok hosszú magánhangzót jelöltek.*

⁹ Ez csak általában - a fennmaradt csekély számú és kései írásemlék zömére - igaz; de korántsem fogalmazható meg ilyen kategórikusan, mintegy szabállyá emelve, mert az évezredekkel korábbi írás-technológiák teljesen más sorvezetést is kikényszeríthettek. A sorvezetés a székely írás története során akár többször is megváltozhatott. Ezzel összhangban Szamosközy István is fentről lefelé haladó írásirányról tájékoztat, amit Róna-Tas András említés nélkül hagy.

Ez a sémi írás családdal való kapcsolatra mutat. Ugyanakkor az írásban több betűkapcsolás, illetve rövidítés van, ami a középkori latin betűs írásnak sajátja, ezért bizonyos, hogy a székely rovásírás a latin írás hatása alatt fejlődött vagy fejlődött tovább. ... A keleti türk rovásírással kifogástalanul csak két igen egyszerű betű (az sz és az n) egyeztethető. Négy betűje (a, e, o, f) biztosan,¹⁰ két betűje valószínűleg (h, l) szláv közvetítéssel a görög ábécére vezethető vissza.” (Róna-Tas 1996/338).

Azaz a türk írás család helyett egyes szerzőknél ma már a sémi írás családdal való rokonítás került napirendre, azonban továbbra sem határozzák meg egyik ismert írást sem forrásként és - megfelelő elvek és adatok híján - a tudományos igényű bizonyításra sem tesznek kísérletet. A székely írás egyes jellemzői valóban a sémi írás családra vagy elődjére mutatnak, míg más jellemzői a türk írás családra, a továbbiak pedig az egyiptomi, kínai, sumer stb. írásrendszerekre. Ha Róna-Tas András ezek közül egy-két kiragadott jellemzőt túlhangsúlyoz és félreértelmez, míg másokat említés nélkül hagy - akkor az nem a székely írás eredetének, hanem csupán a szerző szándékainak megismerését segíti elő.

Ami pedig a középkori latinbetűs betűkapcsolások székelyre gyakorolt hatását illeti, a székely betűk egyúttal hieroglifikák is - ezért nem a betűkapcsolások, hanem a jelkapcsolások eredetét kell keresnünk. Ez pedig a kínaiak írására jellemző, akik - az egyszerű képekkel visszaadhatatlan fogalmak jelölésére - egy sajátos montázs-technikát alakítottak ki (például a „fül” és a „kapu” jele együttesen „valaminek a meghallását” jelenti). E sajátos jelkombinációknak köszönhetően a kínai írásnak ma mintegy 56 000 jele van, holott a korai szó- szótagírásoknak elég volt 700 - 2500 jel is. Mivel a székely írás elődjét használták a hunok és az avarok is (22., 25. ábra) s a székely és kínai írás között kétségtelen kapcsolatok mutathatók ki (9., 20., 27., 29., 30. ábra), ezért nem lehet elvetni a hun, avar és székely ligatúrák és a kínai montázs-technika kapcsolatának lehetőségét. A jelkapcsolásokra, és a jelekből alkotott képekre elegendő keleti (vagy keleti eredetű magyar) példa van ahhoz, hogy a „latin hatás” helyett a sztyeppén széles körben elterjedt, jóval korábbi szokásról beszéljünk (9., 11., 15., 30., 31., 36. ábra). A Róna-Tas András által feltételezett, de nem bizonyított „latin hatás” csupán egy használhatónak vélt, de erőtlen eszköz arra, hogy a székely írásnak az arameusból le nem vezethető sajátosságait megpróbálják magyarázni.

A fenti két évszám között jelent meg Simon Péter „A székely írás eredetéről” írt tanulmánya. Ebben a jelformák hasonlítására szorítkozó írásrendszer-egyeztetési elképzeléseket értékeli: „Két vagy több írás közös jeleinek a száma kétségtelenül közelebbi, vagy távolabbi rokonságuk bizonyítéka; ám csak egy bizonyíték a lehetséges többi mellett, és a rokonság nem feltétlenül azonos azzal, hogy egyik írás a másiktól származott. Írások elemzésekor, összehasonlításakor elengedhetetlen annak a vizsgálata is, hogy azok, rendszerüket tekintve, az írásfejlődés mely

¹⁰ A glagolita írást 861-ben megalkotó Konstantin legendájában hivatkozik a magyarok és az avarok korábbi írásbeliségére. A székely írásból tehát kerülhetett néhány betű a szlávok írásába, fordítva azonban aligha. Erre az ismert adatra egyedül Püspöki Nagy Péter utal.

irányát képviselik ... Ehhez pedig rendszerbeli sajátosságait is tisztázni kell.” Majd megállapítja: az ótürk írások a betűírások és a szótagírások között helyezkednek el. Alapvetően más rendszerűek, mint akár a székely, akár a pehlevi (arámi-szogd) és a többi sémi eredetű betűírás. Kizárt dolog, hogy a bonyolult türk szótagírás betűírásból alakuljon ki, ráadásul egy olyan korban, amikor a betűírások már régen elterjedtek.

a Anat, anya		gy Egy		n nagy		t tengely	
á		h hal		ny nyugat		aty atya	
b Bél, belső		i isten		o oldal		ety Etele?	
c celőke		í		ó		u ust (üst)	
cs csap		j jó		ö ökör		ú	
d Du, Duna		ak patak		ő		ü üdő	
e		ek kebel		p pihe		ű	
é égbolt		l ló		r rét		v vas	
f Föld		ly lyuk		s sarok		z zúg	
g ég, ág		m magas		sz szár		zs zsenge	

6. ábra. A székely ábécé újabb jelformái a latin ábécé sorrendjében, a rekonstruált jelnevekkel

Az északi semita írásokkal egyeztetetlen székely jelek tatárlaki, egyiptomi, krétai, ciprusi, hettita, föníciai, dél semita, görög, etruszk, ibériai, germán stb. párhuzamainak vizsgálata alapján valószínűsíti, hogy a székely írás nem tartozik a sémi írások családjába, hanem közvetlenül a Mediterráneum keleti felében használt hieroglif írásokból alakult ki a Fekete-tengertől és a Kaukázustól délre, a Damaszkusz és Babilon vonaltól pedig északra, a Kr. e. II. évezred első felében (Simon 1993/42-51).

Szekeres István ugyanebben a kötetben így fejt ki az álláspontját: „A magyar írástörténet-kutatás - a nemzetközihez hasonlóan - többnyire csak a jelformák és a hangértékek összevetésére, hasonlítóztatására szorítkozik két írásrendszer rokonságának vizsgálatakor. ... A sztyeppi írások létrejöttét magyarázó munkák megelégszenek korábbi megállapítások ellenőrzés nélküli ismételgetésével. ... Így születettek meg és terjedhettek el azok az „eredmények”, hogy az ótörök s a véle rokonságban lévő székely rovásírás is, végső soron az arameus távoli származéka. ... A jelek formai azonossága, vagy hasonlósága azonban önmagában nem sokat jelent. Antik írásrendszerek esetén legfeljebb néhány statisztikai megállapítás várható a pusztán a jelek formai hasonlóságára alapozott, de az egykori fogalomjelentések feltárását meg sem kísérő elméletektől ... Az eltérések és a kivételek okát rendre válasz nélkül hagyták. Meg sem próbálták ... feltárni ezen írások létrejöttének egyéb lehetőségeit, a ... nyelvi alapok nyújtotta „nyelvi keresztpróba”¹¹ lehetőségével pedig végképp nem éltek, mert azt fel sem ismerték” (Szekeres/1993/56-59).

Saját összegzésem a maival egyezően hangzott: „A magyar nyelv ... olyan területeken alakult ki és fejlődött, ahol a legfontosabb írásrendszerek változásait okozó történelmi kataklizmák hatása meghatározó volt. ... ennek köszönhető a magyar szimbólumkincs és a székely írás sok párhuzama, amelyek ... déli földrajzi területekre és korai történelmi korszakokra mutatnak. Ezen párhuzamok szerint az uráli és a finnugor kor valahol a Kaukázustól délre eső hegyekben zajlott le. Az ugor kort megelőző ezer éves átmeneti időszak (2000 és 1000 között) az Anatóliából a sztyeppére irányuló vándorlás korszaka lehetett, aminek során a Kárpátoktól Kínáig jutottak el kulturális és/vagy etnikai értelemben vett elődeink. Lehetséges, hogy ... a sztyeppi szakasz ... már i. e. 4000 táján megkezdődött. ... a délről évezredek óta folyamatosan érkező hatások a sztyeppén egymásra rétegződtek és egységesültek ... a székely rovásírás bölcsője valahol a Közel-Keleten ringott i. e. 5000 és i. e. 600 között. ... Ha közelebbi időpontot kellene megadnunk, akkor az i. e. második évezred közepén a sztyeppére irányuló hurrita (szabír) vándorlásra gondolhatunk leginkább. ... a székely rovásírás minden bizonnyal a fémkohászattal összefüggésben, a lótarítás elterjedésével és a sztyepp déli irányból történő benépesedésével párhuzamosan jutott el Kínáig, majd a ... népvándorlás hullámaival Európába.” (Varga/1993/142,145)

Benkő Elek a „következtetéseiben vitathatatlanul műkedvelő” értekezések példaként említette fenti közös kötetünket (Benkő/1994), de - érvek híján - nem vállalkozott annak tudományos igényű bírálatára. A kötetben tárgyalt legfontosabb kérdéskörre, a származásra vonatkozó félmondata szerint azonban a székely írás „még tisztázatlan eredetű”. A Hunnia szerkesztőségi cikke (Robbanó írástörténet, 1996. II. 2., 53. o.) után a szerző visszakozott: „ma még nincs egyértelmű képünk arról, hogy mikor és milyen körülmények között alakult ki az írásbeliségnek ez a

¹¹ A szerző az akrofónia kínálta nyelvi összefüggések hasznosítására gondol (vö: 2., 7. ábra!).

sajátos megjelenési formája. A kutatás egy meghatározó vonulata egyetért abban, hogy a székely rovásbetűk nagyobb részben türk, kisebb mértékben pedig görög és glagolita ... eredetűek.” (Benkő/1996). Bár nem árulja el, kit számít a „meghatározó vonulat” sorába, Róna-Tas András (1996), Sándor Klára (1966) és Ferenczi Géza (1997) éppen ekkortájt hagyott fel korábbi álláspontjával, Vékony Gábor, Püspöki Nagy Péter, Simon Péter és mások pedig korábban sem hitték azt, hogy „a székely rovásbetűk nagyobb részben türk ... eredetűek”. Ha Németh Gyula - aki érettebb volna ezt a kort, bizonyára maga is felhagyott volna a türk eredeztetés délibábjával.

Az akadémikus ihletésű kutatás által keltett zavarra jellemző az újabb székely rováslelékek felkutatásában és a közérdeklődés fenntartásában elévülhetetlen érdemeket szerzett, de a „tudós” eredeztetéseken át nem látó Ráduly János ellentmondásos értékelése. 1995-ben napvilágot látott kötetében egyik helyen ezt írja: *„Bizonyító érveket próbáltam felmutatni, hogy volt és van rovásírásunk, amely nem besenyő, de minden ízében magyar.”* Néhány oldallal alább így fogalmaz: *„Köztudott, hogy a székely (magyar) rovásírás ábécérendszere zömében ... türk eredetű.”* (Ráduly/1995/5,19). Valóban ez a köztudomás, csak e közhiedelemnek nincs semmi valóságalapja s e kötetének megjelenésekor e balhit mögül már azok a „tudósok” is kihátráltak, akik azt elterjesztették.

Ma csupán a kívülállóknak, dilettánsoknak és műkedvelőknek nevezett alternatív kutatók mutatnak fel olyan (bizonyítékok sorozatát tudományos igényű elmélettel rendszerbe szervező) hipotézist, amelyet - s ez korántsem mellékes - a krónikáink is alátámasztanak.

Azaz a hibás őstörténeti előfeltevésével leszámolni képtelen magyar „tudomány” rovásírásunk eredeztetésére irányuló évszázados - de el nem túlzott - erőfeszítéseinek végső eredménye egy nagy nulla. „Nemzeti írástudományunk” legnagyobb teljesítménye annak elismerése, hogy a székely írás nem koholmány, hanem tény - ahogyan azt krónikáink már néhány évszázaddal ezelőtt is megírták. Biztató jelnek is tekinthetnénk, hogy a legújabb dolgozatok legalább a teljes csőd felismeréséről tanúskodnak. Ráduly János (1998/65) ugyanis már egyetértőleg idézheti Sándor Klárát (1996), aki szerint a székely (magyar) rovásírásban *„minden alapvető kérdés tisztázatlan”*. Ez a vélemény pontosan tükrözi az akadémikus kutatás ma hangoztatott álláspontját, helyzetét és tanácstalanságát. A szerzők egyúttal azonban annak is tanújelét adják, hogy továbbra sem hajlandók elfogadni a magyar történetíróknak a székely írás eredetére utaló adatait és figyelemmel kísérni a saját köreiken kívül végzett munkát. A hagyományt és a legújabb tudományos eredményeket - amelyeket feltehetően sem megérteni, sem megcáfolni nem képesek - inkább meg sem születettként kezelik.

A „tudománynak” persze nem kötelessége a „kívülállók” hipotéziseinek cáfolgatása. Ilyen kétségbevonhatatlan kudarc esetén azonban az előkelő elzárkózás nem elegendő a vélt tudományos presztízs megóvására. Csak azt dokumentálja, hogy a neves szerzők nem tudnak átlépni a saját árnyékukon. S amíg erre nem

kerül sor, addig az alapvető kérdésekre - céhen kívüliek - által adott válaszok továbbgondolása és pontosítása sem várható tőlük.

Éppen az íráskutatás története szolgáltat több példát is arra, hogy a nagy tudományos felismerésekhez nem szükséges valamiféle „céhtagság”. Doblhofer például - kissé sarkítva - így ír az egyik legnagyobb kutatási eredmény megszületéséről: „És ekkor jön Grotefend. Nem is szakember! Vidéki iskolamester, gimnáziumi tanár. Az orientalisztikáról nincs is fogalma, csak éppen vakmerő fickó, aki egy szép napon fogad elázott barátaival, hazamegy és megfejtí az ékírást.” (Doblhofer/1962/106)

Az írás besorolásával kapcsolatos alapkérdések mellesleg már régen tisztázottak. A krónikáink világosan hun-szkíta írást emlegetnek, amelynek típusát Thelegdi szótagírásként határozta meg már 1598-ban. S a Németh Gyula által is leírt székely hangzóugratáshoz hasonló gyakorlatot alkalmazó szótagírásokat valóban arról a területről ismerjük, ahonnan a szkíták (akiket Mészáros Gyula a hattiakkal azonosít) elindultak.

A szkíta őshaza és nemzetiség kérdése vitatott, s e vitába nem kívánunk a lehetségesnél mélyebben belebonyolódni. Mégis megemlíjtük, hogy Szicíliai Diodorus szerint a szkíták „eleinte ... az Araxes folyó mentében laktak, ... (majd) megszerzik a hegyvidéket a Kaukázusig ... s a többi területet a Tanaisz folyójáig”. Bartal György Herodotoszra (IV. 100.) és Curtiusra (VII. 3.) hivatkozva azt írja, hogy a legrégebb szittya föld a Taurusz hegytől kezdődik (Bartal 1862/6).¹² Bőrborban-született Konstantin szerint a magyarok régi neve a *szavartü aszfalü* (szabír, azaz hurrita; vö: Zsukov/1962/305!). Plinius (VI. 19) pedig azt mondja, hogy a szarmaták a médek leszármazottai. A történelem mindezeket a népeket a Kárpát-medencébe terelte s bennünk élnek tovább. A szkíta és szarmata kor után itt maradt nagy tömegű népesség magyarságát Marjalaki Kiss Lajos is feltételezte (vö: Bakay/1997/185) és a római kor előtti földrajzi neveink (Balaton, Pelso, Pilis, Duna) is támogatják (Varga/1998).

A „véletlen egyezések” lehetséges ellenérvével egy 1991-ben és 1993-ban is megjelent tanulmányban leszámoltunk. A székely rovájszelek egykori hieroglif jellegű használatáról, hun és avar előfordulásairól, a népi és uralmi jelképeinkkel való összefüggésükről, valamint a magyar mitológiai *rendszer* alkotó jelneveinkről 1993-ban és 1996-ban is írtunk. A már tisztázott írástörténeti alapok elfogadásához vagy megcáfolásához aligha Grotefend alkoholmámorára, - inkább éles elméjére, vasszorgalmára és becsületességére lenne szükség.

A szovjet hadsereg kivonulását követő „tudománypolitikai” helyzetben az akadémikus irányzat törekvései két irányba mutatnak. Egyrészt megkísérlik beplántálni a köztudatba a székely írás sémi eredetét (ugyanúgy bármiféle bizonyítás nélkül, mint azt száz éven keresztül a türk eredetteóriával tették). Másrészt a székely

¹² Az 1989-es magyar nyelvű Hérodotosz-kiadás szerint azonban „A tauroszok földjén túl kezdődik a szküthák országa” s az előző fejezet a tauruszokat a Krímbe helyezi.

rovásírás jelentőségének alábecsülésével megpróbálják az egész kérdést elhanyagolhatónak beállítani.

E törekvések két gyöngyszeme Róna-Tas András munkájából csillan felénk. Ezt írja a honfoglalókról: *„Nem zárhatjuk ki, hogy a honfoglaló magyarság között voltak olyanok, akik valamelyik írást ismerték, nyugati hadjárataik során már a latin írással is megismerkedhetett egyikük-másikuk. Elképzelhető, hogy voltak írástudó foglyaik, vagy szolgálók. De az írás használata nem terjedhetett el. Elterjedt lehetett viszont a rovásírás.”* (1996/289) *„A magyar ősgesztát jó 270 évvel a honfoglalás után jegyezték le. Abban azonban biztosak lehetünk, hogy a fejedelmi, majd királyi udvar hagyományai ismertek voltak az első írásos lejegyzés előtt is. Úgy kell elképzelnünk e hagyományokat, hogy a fejedelmi udvarban foglalkozásszerűen adták elő a fejedelmi nemzetség történetét. A krónikás általában az emlékezetére támaszkodott, amikor különféle alkalmakkor előadta a történeti hagyományt, de az is elképzelhető, hogy emlékezetét valamilyen eszköz is segítette. Ez lehetett rajz, rovás, vagy pusztán a történet ritmikus, visszatérő elemekkel színezett formája.”* (1996/ 321) A szerző bizonyára ismeri az írás fogalmát és azzal is tisztában lehet, hogy a rovásírás „írás”-nak, a rovásbot és a rovásjegyekkel írt könyv pedig „írást lejegyzés”-nek számít. Ha ennek ellenére ismételtelen megkülönbözteti egymástól az írást és a rovásírást, akkor azt nem tudományos, hanem tudományon kívüli okok miatt teheti. Erre gondolhatunk abból az általa elismert tényből, hogy korábbi munkájából „ideológiai szorítások” miatt hiányzott az „elvi alapvetés” (1996/9).

Ezért írhatja Nemeskürty István is, hogy nemzeti írásunk „primitív rovásírás volt, mellyel bonyolult összefüggéseket nem lehetett kifejezni” (1997/13). A neves szerző nem magyarázza meg, mit ért bonyolult összefüggések alatt. Az azonban bizonyos, hogy a székely írással - lévén tökéletes betűírás - minden olyan művet ki lehet adni, amely latin betűs írásunkkal eddig megjelent, vagy ezután megjelenik.

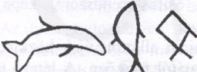

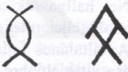
A székely írás eredeztetésének elveiről

Az akadémikus kutatás a székely rovás emlékek előképei és rokonsága köréből eleve kirekeszti a szkíta, hun, avar írás emlékeket, valamint a sztyeppi és a magyar uralmi és népi jelhasználat rokon jellegű szimbólumait. Az így mesterségesen teremtetett több évszázados „emlékhiányt” áthidalhatatlan űrnek nyilvánítva megakadályozza a székely írás korai történetének tisztázását. Mintha a tipológiai szűken értelmezett (betűírást) székely írás emlékeknek egymás kezét fogva kellene állniuk egy évezredek átívelő sorban az eredetteóriák igazolása érdekében.

Sajnos, a rovásírást lejegyzések nagyobb része végérvényesen elveszett és nem várhatjuk az összes hiányzó láncszem megtalálását a régészettől sem. A rokonsági kapcsolatok tisztázása érdekében így más módszerhez kell folyamodnunk: fel kell használnunk azt, amit az ismert rovás emlékek elárulnak a saját múltjukról.

Rovásírásunk keletkezési körülményeinek és rokonságának tisztázásakor a szé- kely írás minden jellemzőjét össze kell vetni a fontosabb írások és jelrendszerek¹³ tulajdonságaival. Ilyen jellemző a jelek száma és fajtája: képszerű jelmontázs, szimbólum, szójel, szótagjel, betű, ligatúra; a mássalhangzók és magánhangzók száma; a grafikai formavilág; az ábrázolt dolog (élőlény, tárgy, fogalom) és a hoz- zá kötődő kulturális környezeti (mítosz, rítus, gazdaság); a jelsorrend; a jelek által jelölt hanganyag és nyelv; a jelhasználat rendszerszerűsége; az írástechnológia, a sorvezetés és mindezek koronként egymásra rétegződő változásai.

▲ A székelly írás különböző jellemzőinek a legtavolibb írásrendszerekben is akad- nak megfelelői. Nemzeti írásunk különböző tulajdonságainak más és más írásrend- szerekben felismert párhuzamai csak azt mutathatják meg, hogy a székelly írás ma ismert formájának (a hasonló típusú írásoknak) mely korban és tájon lehetett a szülőföldje. Ami persze nem zárja ki azt, hogy a székelly írásnak azt megelőzően ne lehetett volna egy korábbi formája. A helyes eredményhez az eltérő irányba mutató jelzések közötti ellentmondások módszeres (az írás kialakulásának tör- vénszerűségeit figyelembe vevő) feloldása vezet el. El kell tudnunk dönteni, hogy a sok egymásnak ellentmondó adat közül melyik értékesebb. Fel kell ismer- nünk: melyik mutat a székelly írás szülőföldjére, melyik tájékoztat történetének ké- sőbbi állomásáról és melyik visz tévútra. Mire figyeljünk elsősorban: a jelformák hasonlóságára vagy a jelsorrendre? Fontosabb-e az íróasztalon kiagyalt földrajzi- történelmi preconcepció a jeltörténeti adatok közötti valódi összefüggéseknél? Ho- gyan tudjuk eközben hasznosítani a mitológiai adatait?

		
sumer <i>ha</i> „hal”	székely „h” (hal)	türk „b” (<i>balık</i> „hal”)

7. ábra. Halat ábrázoló írásjelek: a sumer és székely jelek grafikai formája és hangalakja is genetikus kapcsolatról árulkodik (a türkök ebből a hagyományból vették jelformájukat), de a türk hangalak fordítás eredménye

Kutatásaink során el fogunk jutni egy olyan pontig, ahol el kell döntenünk né- hány elvi jelentőségű kérdést. Mit tekintünk írásnak s az előzmények végtelen lán- colatát hol kell megszakítanunk: a fejlődés milyen állapotától beszélhetünk a szé- kely írás eredetéről? Egyáltalán, felfedezés-e az írás, vagy egymással összefüggő, lassú és önmagukban jelentéktelen változások sora, amelynek egyes állomásai alig különböztethetők meg egymástól? Lehet, hogy mindig tudtunk írni olyan szinten, amilyenre szükségünk volt? Lehet, hogy nem a betűírás elvének felismerése a fon- tos - mint azt általában gondoljuk - hanem az írás használatára vonatkozó igény felmerülése? Csak az államisággal és fejlett gazdasággal rendelkező népek kivált- sága az írás? Mi az állam?

¹³ Az egyiptomi hieroglifáktól és obi-ugor tamgáktól az indián képlejekig.

E kérdések eldöntése régészek, történészek, néprajzkutatók, vallástörténészek, nyelvészek, matematikusok, informatikusok és mások összehangolt, évszázados munkáját feltételezi. Ennek ellenére sem fogunk mindent megtudni a székely írás - s ami ezzel azonos - az írás kezdeteiről, mert a múlt nagyrészt visszavonhatatlanul elveszett. Az eddig ki nem használt megközelítési lehetőségekkel azonban végtelenül sok új ismeretre tehetünk még szert - s ez indokolja a munka elkezdését.

Az írás kialakulásáról

Az írás a gondolat megörökítése grafikus eszközökkel. Ez történhet a beszéd rögzítése nélkül (szimbólumokkal, preírással¹⁴) vagy a beszéd hangjainak jelölésével (fonetikus írásokkal). A köztudomás szerint az írás története a bonyolulttól az egyszerűbb irányába, a képszerű hieroglifától a lineáris betűkig történő monoton fejlődés. Ezt a magyarázatot azonban a tények nem teszik lehetővé, mert a zavarlatlanul továbbélő írásrendszerekben a jelek (és azon belül a hieroglifák) számának gyarapodását tapasztaljuk.

Egyetlen írásrendszer használatának kezdeténél sem találunk meggyőző bizonyítékot az írás kialakulására. Az emlékek alapján úgy tűnik, mintha az írás ötletét minden nép készen kapta volna s az idők során az írnokok nem javítottak az írás elvén, csupán bonyolultabbá tették az alkalmazást. Ezekből a tényekből visszafelé extrapolálva egy olyan ősi íráshoz jutunk el, amely egyszerűbb és sokkal inkább fonetikus volt, mint azt gondoljuk (Pope/1966).

Ne hallgassuk el, hogy e kikövetkeztethető ősrész rendszere, képe és technológiája emlékeztet a székely rovásírására.

Az általános fejlődést a régi írásrendszerek romjain alkotott újak közkinccsé válása vitte előbbre - a nyelvtől és az írástechnológiától függően. A létező írásrendszerek ugyanis azt tanúsítják, hogy nem minden népnek volt egyaránt fontos a teljes és fejlett hangjelölés kialakítása. Az egyszótagos szavakból álló kínai nyelvnek köszönhetően a kínai írás megrekedt a szóírásnál. A szabályos hangkiosztású japán nyelv miatt a japán írás szótagírás maradt. A sémi írások pedig - szintén nyelvi okokból - nem jutottak el a magánhangzók önálló, rendszeres jelöléséig. Egy magyarhoz hasonló, szabálytalan hangkiosztású ragozó nyelvnek azonban fonetikus elemeket kellett az ideografikus tőhöz illeszteni, s ez korán elvezetett a valódi betűíráshoz.

Feltételei voltak a lineáris grafikai formák kialakulásának is. Az állandó településeken élő földművelők követ meg agyagot is használhattak írásra s ezek az íráshordozók megengedték a legváltozatosabb jelformák kialakítását is.

A lovasnomádokat azonban a számukra elsősorban számításba vehető fa szálkassága jelentősen korlátozta s ezért csak egyszerű vonalas jeleket használhattak.

¹⁴ A preírás pontosabban megfogalmazott jelentésű szimbólumok összetartozó csoportja: mint például a fejfák, a vallások, a hatalmi szimbólumok, a címerek, a világmodellek, a fazekasok és a hímes tojások jelrendszere.

Mindebből az következik, hogy egy olyan ragozó nyelvű, államalkotó lovasnépnek volt a legnagyobb esélye a lineáris és fonetikus írás megalkotására, mint amilyen a hurri volt Észak-Mezopotámiában s a magyar volt a sztyepp benépesítésekor.

Ezek az elméleti megfontolások önmagukban még nem bizonyítanak ilyen „vándorírás” elsőségét. Még akkor sem, ha tudjuk, hogy a fa korhadása miatt évezredek fába rótt íráskultúrája veszett el nyom nélkül. Néhány feltűnően korai - a székely rovásírásra emlékeztető - emlék alapján azonban már feltehető, hogy rovásírásunkhoz hasonló lineáris és fonetikus „vándorírás” létezett Kr. e. 4000 táján valahol Portugália és Kína között (1. ábra).

A rovásjelek alakja és az ábrázolások tárgya

Sokan hajlamosak úgy elképzelni a rovásjeleink kialakulását, ahogyan az eredeti latin jelekből némi segédvonalak hozzáadásával a modern magyar, török és szlovák ábécétet létrehozták. Se szeri se száma azoknak az indokolatlan törekvéseknek, amelyek megpróbálják rovásjeleinket a grafikai formaviláguk szerint rendszerezni (például csoportképző faktornak tekintve azt, hogy van-e bennük függőleges vonal). A csak részben hasonló betűk rokonítását pedig segédvonalakkal való kiegészítés útján képzelik el. Róna-Tas András például így fogalmaz: „Úgy tűnik, mintha az s jele a görög lambda jeléből lenne, és az l jele az s jéléhez hozzátett két diakritikus jellel lenne képezve” (Róna-Tas/1996/338). Efféle gondolatmenettel és megfelelő számú „diakritikus jellel” - az akadémikus „tudomány” nagyobb dicsőségére - bármelyik ábécéből bármelyik másik ábécét le lehet vezetni.

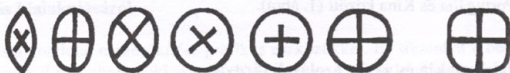
Az ilyen „tudományos” levezetések persze semmit sem árulnak el a székely rovásírás keletkezéséről, mert rovásjeleink nem segédvonalkákból, hanem az antik írások legősibb jeleihez hasonlóan képelekből alakultak ki. Az „s” például a *sarok* hegye, az „l” (ló) rovásjel pedig szalmával kitömött és egy földbeásott, ferde karóra ráhúzott lóbojt ábrázol. A Róna-Tas által említett „diakritikus jelek” valójában a ló mellső és hátsó lábai (vö: Szekeres/1993/84). A kétféle eredeztetési elv közül csak az utóbbi igazolható hasonló jellegű példák sorával. Mindkét vizsgált jel a sztyeppi mitológiából sarjadt és egy teljes rendszert alkotó magyar hieroglifikészlet betűvé vált eleme.

A lineáris rovásjelek végletekig leegyszerűsödött rajzok. Egyértelműen bizonyítják ezt a pontosan egyező alakú székely „v” (vas), türk „lt/ld” (temir/demir: ua.) és germán „e” (eisen: ua.) rovásjelek, amelyek egy égei-anatóliai félkész fémöntvényt ábrázolnak és annak anyagára¹⁵ utalnak (2. ábra).

¹⁵ Ezek a félkészöntvények a lenyűzött állati bőr alakját utánozták - mert a kereskedelemben korábban a bőr játszotta a pénz szerepét s ezt később vette át tőle a félkészöntvény. A fémöntvényt ábrázoló rovásjeleket a kínaiak fémüstnek értelmezték, mert *vas* szavunk azonos eredetű *ös*, *réz*, *üst*, *ezüst* szavainkkal is. A *vas* nyelvészek által kikövetkeztetett ősi alakja az urali nyelvtörténeti korban **vaske* volt (ez „őskő” jelentésű lehetett). E szó összefügg a sumer *guskin*, hurrita *ushu* „rész” és örmény (*v*)*oski* szavakkal (vö: Veres/1997/119). Finnugor megfelelői *fé*m, *é*rc, *drót*, *l*ánc, *p*énz, *r*éz,

A különböző írások képjeleinek összevetésekor azonban nem mindig számíthatunk a jelek ilyen mértékű grafikai egyezésére, mert ugyanarról a dologról eltérő rajz is készíthető (3. ábra).

A jelforma függ az ábrázolt tárgytól, a grafikus nézőpontjától, az írástechnológiától és mástól is. A hasonlóság általában a rokonságra utal, de a grafikusan különböző jelek is lehetnek közös eredetűek (ha a székelyek áttértek volna az ékírás használatára, akkor az üstöt ábrázoló ékjelük formája is különbözne a fenti germán és türk rovásjelektől).

a székely „f” (Föld) hat változata

kínai „Föld” (Karlgrén/362)

Órség

Erdély

8. ábra. Az Isten által teremtetett, rendezett világ lineáris és képszerűbb ábrázolásai: a székely „f” (Föld) rovásjel változatai és kínai párhuzama (fenn), valamint két magyar népi tányér rajza: az órségi Magyarszombatfáról, középpontjában a napistennel (balra) és Erdélyből (jobbra)

A párhuzamok többsége - még a legtávolabbi írásrendszerek esetében is - a genetikai kapcsolatnak köszönhető, mert a „minden mindennel összefügg” alapelve a jelek világában is érvényesül. A székely rovásírás egyszerre rokona szinte valamennyi írásrendszernek és nem közsímet a meglepő hasonlóságok magyarázata. Sok szerző a véletlen egyezésre hivatkozott és ez egy kényelmes, bár erőltet érvelés a konkurens elmélet (az egyetlen központból elterjedő íráshasználat) megcáfolására. A matematikai valószínűség-számítás segítségével ugyanis sikerült tisztázni, hogy ilyen nagyfokú véletlen egyezés nem lehetséges: a hasonlóságok oka -

bronz, ón.” értelműek. Az *ős* szó alapján feltehető, hogy a szöbökör jelentései az égből aláhulló (az isteni ősatya által ajándékozott) meteorvas mágikus jelentőségével összefüggésben a fém-megmunkálás kezdetekor alakultak ki. A magyar *vas* és a hurrita *ushu* rokonsága világítja meg a nikolsburgi székely „v” (vas) és „u” (üst) jelek korát és értelmét (2., 5., 24., 35. ábra).

még a legtávolabbi írásrendszerek esetében is - elsősorban a rokonság (Varga/1993/189).

A jelformák egyezésében megnyilvánuló genetikus kapcsolat a legősibb vallások hiedelmek rendkívüli elterjedtségével magyarázható, mert az antik írásjelek többsége őskőkorszaki mítoszokhoz kötődő szimbólumokból keletkezett.

Ezek az ősi mítoszok a székely rovásjelek szimbolikájában tisztán, sőt a legtisztábban jelentkeznek. Képviláguk *rendszer*t alkot s ez rovásírásunk igen régi keletkezését bizonyítja. Rótt betűink a keleti mandala¹⁶ rokonai: a teremtet világot és részeit ábrázolják, az Éddel egyező világközép térképéből, az eget tartó világoszlop, valamint hegy, víz, növény, állat, az ősatyával azonosított Orion csillagkép és a Tejút rajzából keletkeztek (4., 6., 8., 9., 23. ábra).

Rovásjeleink mitológiája, neve, hangértéke

A magyar rovásírás jeleinek esetleges neveit nem ismerjük - írja Németh Gyula (1934/13).

Azóta az ábrázolt dolgok azonosításával a jelnevek jó részét sikerült meghatározni¹⁷ (6. ábra). E nevekből keletkezett egykor a székely rovásbetűk hangalakja. A nevek a képrendszerhez hasonló, azzal szoros összefüggésben lévő nyelvi és jelentési *rendszer*t alkotnak s a legősibb magyar szavak közül valók. A görög, vagy sémi betűnevekkel ellentétben e magyar nevek világosan érthetőek, bár néha régiesek. Olyannyira összetartozó mitológiai vonatkozásokkal rendelkeznek, hogy abból helyre lehet állítani az ősi magyar vallás *rendszerét*. Ez a körülmény nem csupán a névrekonstrukciót támasztja alá, hanem a székely írás eredetére is utal - mert a vallási rendszerek különböző típusai helyhez és korhoz köthetők.

Az akrofónia¹⁸ során a jelnevekből betűk keletkeztek: a *sarok* jelnéből „s”, a *hal* jelnéből „h” stb.

Az isteni triász¹⁹ sejthető az „a” (anya, Anahita, Anat, Enéh); „b” (Bél,²⁰ belső) és „d” (Du²¹) rovásjelek hátterében.

A kettős kereszt alakú²² „gy” rovásjel neve Istenünk egy jelzőjével azonos, a jel a Tejutat (a megszemélyesített világoszlopot) ábrázolja.

¹⁶ A teremtet világ részeinek szimbólumaiból alkotott, az Istent is jelképező oltárkör.

¹⁷ A nevek rekonstrukcióját a képvilág rendszerszerűsége tette lehetővé: hogy a világmodellek *belsejében* a „b” (Bél, belső), *sarkain* az „s” (sarok) jel fordul elő stb (Varga/1997).

¹⁸ Az akrofónia az az írástörténeti folyamat, amelynek során egy szó jeléből a szó első hangját, vagy első mássalhangzóját jelölő betű kialakul.

¹⁹ Az isteni triász emléke Anonymus Eneubelianus (Enéh + Du + Bél) nevében maradt fenn.

²⁰ A Bél névből keletkezett a Bél-Pel-Pil-pi-fiú hangváltozás során *fiú* szavunk. Összefügg a Béla névvel, a Balaton: „Baál ten/Baál tó”, Pelso: „Pel isten” és a Pilis „Pil isten” nevével is.

²¹ A honfoglalók Du atyáistene Ta/Da hatti viharistennel azonos. Vö még: Duna, Don, Thana, Ősten!

²² A kettős kereszt szára a Tejút, a két kereszt szár pedig a nappálya a két napforduló idején.

A hullám alakú „ü” hangalakja az úgy „folyó” szavunkból keletkezett - s a folyók őseink számára istenszimbólumok voltak. Maximus Tyrius erről a következőket írja: „A folyóknak is megvan a tiszteletük, vagy a haszon kedvéért, mint az egyiptomiaknál a Nílus iránt; vagy szépségükért, mint a thesszalonoknál a Peneus iránt; valamint a szkítáknál a folyó istene iránt.” Ügy „folyó” szavunk ezért hasonlít Istenünk egy jelzőjére. A hasonló példák seregéből az is következik, hogy a magyar nyelv e csodálatos mitológia szóbeli illusztrációja. Nyelvünk születésekor a legősibb mítosz, rítus és jel már oda volt készítve a bölcső mellé. Megmaradásuk bizonyítja, hogy eleink mindvégig megőrizték ősi hitük törmelékeit, államalkotó képességüket és népiségüket.

A „t” rovásjel alakja legegyszerűbb épületeink²³ egyetlen, villás tartóoszlopát ábrázolja. Hangalakja *tengely* szavunkból rövidült le s a *ten* gyök vagy változata nem véletlenül szerepel *isten, tenger, tündér és tanító* szavunkban is. Az antik mítoszok szerint ugyanis az első idők isteni tanítói a tengerből *tűntek* elő, s őket a világ forgástengelyével (a megszemélyesített világoszloppal, a Tejúttal) is azonosították.

A hal formájú sumer *ha* „hal” és székely „h” (hal) írásjelek neve és hangalakja összefüggő nyelvi és jelhagyományra utal. A törökök hasonló - szintén hal alakú - hieroglifájukat a hun írásból vehették át (7. ábra). A nyelvi különbségek miatt a hun-székely jelnév *hal*, a türk pedig *balik* lett - s ezekből rövidült a székely „h” és a türk „b” betű.²⁴ Kapcsolatuk csak akkor érthető meg, ha a sztyeppi rovásjeleket hieroglifák utódának tekintjük.

A körbe zárt kereszt alakú „f” rovásjel a négy szent folyót (az Édent) ábrázolja s az Isten (hatti Estan?) által teremtet *Föld* nevéből keletkezett (4., 8. ábra).

hettita fémplakett kettős kereszt alakú, eget tartó, napos csúcsú fával

urartui hieroglifa

kínai lolo „ég”

székely „g” (ég)

9. ábra. Az eget tartó fa képszerű és lineáris változatai

²³ Domboldalnak támasztott fedelű, félig földbe ásott csőszkunyhóra, középoszlopos sátorra, állati erővel forgatott tengelyű szárazmalomra gondolhatunk. Ezek az épületek egyúttal világmodellek is.

²⁴ A jel szimbolikáját a *hal, háló, halál, hulla* és *Khul Ater* (Hal atya, az obi-ugor alvilág istene) mitológiai, néprajzi és nyelvi összefüggései világítják meg.

S a példákat sorolhatnánk tovább. Egy mitikus szépségű kőkori világgép összetartozó maradványai e jelek. Ez ősi világban világoszlop tartja az eget, kettős kereszt jelképezi az egy Istent és a folyókból birodalomalapító hősök születnek.

lehecsényi
fazekasmotívum

csornai hun nagyszíjvég
részlete

kalotaszegi „nagyírásos”
hímzés

közép-amerikai indián csésze

totonák indián piramis részlete

új-mexikói indián edény

10. ábra. A ligatúra előzménye a képjel-montázs: Tejút-ábrázolás vízjelkép és lépcső párosításával lehecsényi fazekasmotívumon; a csornai hun nagyszíjvégén; közép-amerikai indián csészen; totonák indián piramis „égbe vezető” lépcsőjének szegélyén és új-mexikói indián edényen (az ősapa nevével)²⁵

Rítus és rovásírás

E jelképek a rítus tárgyi eszközrendszerét díszítették s a rendszeres használatban maradtak fenn évezredekig. A rítus utódában (a vallási és uralmi ceremóniákon meg a paraszti élet kiemelkedő eseményein: temetés, leánykérés, húsvéti locsolás stb.) napjainkig szerephez jutnak (4., 10. ábra).

Például a közmúltig nyoma maradt a magyar néphitben a körbe zárt kereszt isteneket, szellemeket megidéző hatásának. Ha a palóc kincset megy ásni, akkor a

²⁵ A vízjelkép a „j” (jó „folyó”), a lépcső pedig az „m” (magas, magasba vezető út) rovásjelek rokona. A két jel lehetséges olvasata az avesztai Jima „Jó me(gye), Jó ma(gas)” nevét adja, aki az iráni mitológiában az emberiség őse (vö: Mitológiai/II/127!). Ő építette Horezm-ben a Varát (Tolszov/1986/96), ez magyarul: vár, város. A képek származása: a lehecsényi fazekasmotívumot Florescu/1967/111; a hun nagyszíjvéget Huszka/1996/150 közli; a totonák piramis részlete a szerző rajza; a középamerikai csésze Dúcz/1993; az anasazi (Zuni, Új-Mexikó) edény (Clark/1977/22).

keresztút metszésének a közepén metsző vonalakat húz, s mindezt körrel bekeríti. Itt várja azokat a rejtelmes lényeket, akik néki segítenek. A palóc javasasszony is úgy gyógyítja a beteg ember pokolvarát, hogy túvel egymást keresztező piros selemyszálakat ölt a seben keresztül. A metszőpont a fájós seb középpontjára esik. Ezután a javasasszony a hüvelykujjával kört húz a seb körül, amivel a seb gyökerét kihúzza, elszáritja, a fájdalmat enyhíti és meggyógyítja (Malonyai/1922/294).

Az ősi rítusokkal és hiedelmekkel függ össze nemzeti jelképeink mondanivalója is. A magyar címerben hármass halom, kettős kereszt és víz-jelkép („m”, „gy” és „ü”) szerepel. A Szent Korona felülnézete (a körbe zárt kereszt) a négy szent folyóra emlékezik és az „f” (Föld) rovásjellel azonos. A korona szembőlnézetében az eget tartó fa: „g”, a keresztpánt kacskaringó alakú filigránjaiban a „j” betű, a zománcképek rekeszrajzában pedig a „jm” ligatúra jelenik meg.²⁶

Ezek az összefüggések világosan mutatnak írásunk, jelképeink és állameszménk antik eredetére és egyúttal magyar jellegére.

A jogar felülnézetében az „f”; nyelének filigránjaiban a „g” és az „USTeN”; oroszlánjának testén a kacskaringó: a „j” megfelelője szerepel. A koronázó palást képszerkezetében a „gy”, „us”, „t”, „f”, „g”, „s”, „ly”, „d”, „j”; a Szent Korona filigránjaiban a „j” rovásjel megfelelőire ismerhetünk. E jelképek a magyar uralkodót a teremtő Istennel, Magyarországot pedig azzal a világközéppel azonosítják, ahol a teremtés történt s ahonnan ezt követően a rend szétterjedt (11., 12. ábra).²⁷

Népi képjeleink - akár az Evans által bemutatott krétai lineáris A hieroglifák (13. ábra) - átmenetet képeznek a díszítés, a képszerűbb és lineáris írásjelek között (14. ábra) s ez zavarja azokat, akik csak mesterségesen elválasztva tudják ezeket értékelni.

Írás szavunk kettős („írás, rajzolás”) jelentése; *betű* szavunk csuvas *petü* megfelelőjének „talizmán” értelme azonban világosan mutat képszerű jeleink egykori hieroglif jellegű használatára. A *tojásírás*, *képirás*, *íróka* szavak is további bizonyítéknak szolgálnak, mert hímes tojásainkon székely rovásjelek előképei bukkannak fel (4. ábra), mert képiróink rovásjelekből alkotott virágokat festettek templomaink mennyezetére (14. ábra) s mert az írókával dolgozó fazekasaink is a székely írás segítségével értelmezhető jelképeket alkalmaznak (15. ábra).

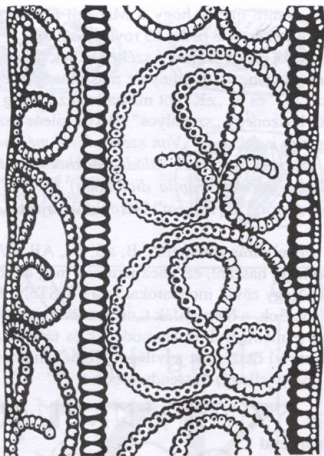
A magyar népművészet tulipánjai gyakran tartalmazzák az „us” rovásjelet, sőt az „usten” ligatúrát is (16. ábra) - mert a *tulipán* szavunk a napot viasszaszerző *Telepinu* hettita isten nevéből keletkezett, az „us” rovásjel pedig a karácsonykor a Tejút hasadékaiban kelő napistenre emlékeztet.

²⁶ A magyar Szent Korona az Istennel és az uralkodóval azonosított világközép jele. Nagy valószínűséggel 450 táján, a mervi oázisban készítették a hunok s a beleépített hieroglifák lehetséges „jó király = jó Föld” olvasata a magyar koronatan és állameszmé lényegét fogalmazza meg.

²⁷ Ezzel összhangban a magyarság és a rokonnépek neve is a megszemélyesített világoszlopra utal. Magyar (vö. *Muageris* hun uralkodó), *Me(ző)* - ék -úr”, *onogur* „tíz-ék-úr”, *szabír/szabar* „szent-domb”, *szaka* „szent kő”, *szaumomata* „szent-úr-föld” (vö: obi-ugor *sanki* „nagy isten”, sumer *bar* „földhányás”, *mada* „föld, ország”!).

„j”

„g”

11. ábra. Aranydróttal írt hieroglifák: a Szent Korona keresztpántjának kacsakaringói a „j” (jó „folyó”), a jogar nyelének filigránjai pedig a „g” (az eget tartó USTeN) jelképei

Eredetmondáinkban szerepel a hősöket termő víz és felbukkannak az alakjukat változtató isteni ősök is csodaszarvas vagy turul képében. Ezért találjuk a turul és a sarvas ábrázolásain a „ly” (lyuk „forrásbarlang”), a „j” (jó „folyó”) vagy az „us” (ős) rovásjelek megfelelőit (17. ábra). Mindezek azért alkotnak egységes rendszert, mert a székely rovásírás nem tudós alkotás, hanem elsősorban természetes fejlődés eredménye. Egy ősi világnézet tartozékai, amely egyaránt irányította az uralkodót meg a közembert és nemzetté formálta a magyarságot.

A jelek fajtája és száma

Az ismeretlen írások megfejtésekor az első feladat a jelek megszámlálása. A szóírások 700-2000, a szótagírások 60-70, az ábécék pedig 20-30 jellel rendelkeznek. Az egyes írásrendszerek nem sorolhatók tisztán az egyik, vagy a másik típusba (pl. a latinban is van Q szótagjel). Az írásrendszerek jelszáma és összetétele segíti az eredeztetést. A türk írást megfejtő Thomsen már a jelszám alapján (ez 38 volt) tudta, hogy olyan írásrendszerrel van dolga, amelyik valahol középen áll a tiszta ábécé és a szótagírás között (Doblhofer/1962/305).

Figyelemre méltó, hogy a Marsigli-féle jelsor 38, a nikolsburgi „ábécé” 46, Thelegdi jelkészlete pedig 65 rovásjeltől áll.

Thelegdi János szerint a székelyeknek összesen 32 betűjük van, ezek közül kilenc magánhangzó. Tizennyolc mássalhangzó egyszerű (közülük szótagcsoportok jele az „aK” és az „eK”) öt mássalhangzó pedig „összetett” (pl az „ny”). A fentiek túl huszonegy „szabályos” (BA) s kilenc „szabálytalan” (BB) típusú ligatúrák szótagjelet is felsorol. *„Van ezeken kívül még néhány hüllőkhöz hasonló szótagjejük, amelyek nincsenek valódi betűkből összetéve. Ezeket a székelyek a szavak/mondások fejeinek (capita dictionum) nevezik.”* - írja Thelegdi, s mellékeli az „amb”, a „tpru” és az „ent” hieroglifikák rajzát. (Az „ent” azonban ősi ligatúra: 14. ábra).

A székely írás zömmel A, B, aB, Ba, AB, BA, BB, aBB, BaB, BBa és BAB típusú jeleket használ, ezekhez járulnak még a több szótagos szavakat (aNTaL, AL-BeRT), vagy rövid mondatokat (eGY USTeN, ŐS éG) jelentő, egyetlen jellé vált összevonások, a hieroglifikák („us”), valamint a díszítő és vallásos célzattal is alkalmazott jelmontázsok (világmodellek és társaik). Ezt a sokréti és a magyarság világnézetével összeforrt jelvilágot aligha lehet levezetni egy idegen és kései (sémi, vagy görög jellegű) írásrendszerből.

A jelsorrend

A jelsorrend kérdését Németh Gyula veti fel, a válasz lehetőségét azonban nem használja ki: *„A jelek ősi sorrendje szintén ismeretlen. A nikolsburgi ábécé és a Marsigli-émlék ábécéje nagyjában már a latin ábécé sorrendjében közli a betűket. Hogy ez a sorrend mikor keletkezett, azt nem tudhatjuk.”* (i.m. 13. o).

„A székely rovásírás eredeti jeleinek számát és a jelek sorrendjét nem ismerjük.” - írja Vékony Gábor - *„Az ismert ábécék a latin ábécé sorrendjében adják a jeleket, hogy azonban ez egykor nem így volt, arra a nikolsburgi ábécé részben eltérő rendszere utal. ... Ebben a sorban ugyan sok a hangkapcsolat - de a 34 egyszerű hang sorrendje sem követi a latin ábécé rendjét. Egészen különös helyre kerül a ty jele (aty), amely a hh és i közelében hasonló helyen van, mint az arameus ábécé tet betűje. ... A két k is két különböző helyen tűnik fel ... Noha a latin ábécéhez való igazítás az eredeti sorrendet már erősen megbolygatta, ezekből a részletekből felismerhető, hogy a nikolsburgi ábécé őséne a rendje az arameus ábécé volt, hiszen a két különböző t és k hang jele ott fordul elő hasonló helyzetben.”* (Vékony/1978/20)

A szerző álláspontjával szemben áll az a tény, hogy nincs olyan adatunk, amelyik a nikolsburgi ábécé latin jelsorrendhez való igazítására utalna. Nikolsburgi jelsorunk ennek éppen az ellenkezőjéről vall: a Vékony Gábor által felismert eltérések is éppen e sorrend-igazítás elmaradását bizonyítják. Amennyiben az általa fel nem sorolt egyezéseket (például az arameusból hiányzó, ám a nikolsburgiban, az ugaritiban és a latinban is azonos helyen jelentkező „u” jelet) is figyelembe

„ak”

„j”

„ly”

„l”

13. ábra. Krétai hieroglif A írással írt képszerű feliratok - székely jelek előképeivel (Evans/1909/149 után)

„z”

„eGY USTeN”

„gy”

„us”

„l”

„n”

14. ábra. Fenn: az énlakai unitárius templom rovásírással mennyezetkaszettája (sarkain rovásjelekből összeállított, virághoz hasonló Tejút-szimbólumok, oldalfelezőin a krétai lineáris A írás - székely „ak”-kal egyeztethető - jele); középen: az „eGY USTeN” (egy Isten) ligatúra kifejtése; lenn, jobbra: a nikolsburgi ábécé „nt/tn” jele

15. ábra. Két térbeli világmodellt képező korondi cseréptárgy: egy gyertyatartó, amelyik tűzoltárok szimbolikáját őrzi a „j”, az „us” és az „ak” jelek segítségével (az Istent jelképező tűz helye a világmodell tetején és közepén van); meg egy kancsó az „m” (magasba vezető út) és az „ak” (Ókeánosz, patak) rovásjelek változataival

(a tulipán és az „usten”-jelkép a tükörképszerű túlvilág elképzeléséből fakadó temetési szokások miatt ellentétes irányultságú)

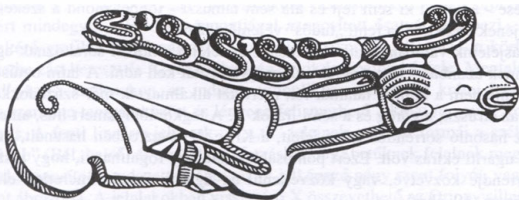
(a tulipán alatt látható az „s” rovásjel megfelelője: a sarok hegyére, azaz az északi sarkra, az ott elképzelt forgástengelyre, világoszlopra utal)

karosi honfoglaláskori övveret

debreceni csigacsínáló borda

milejszegi sulykoló részlete

16. ábra. Tejutat jelképező tulipánok az „us” vagy „usten” szimbólummal

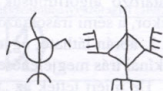
a tápiószentmártoni szkíta szarvas

hatti sas
kacsaringókkal
Tell Halafból

a rakamazi honfoglalás kori korong
turuljain 15 kacsaringó van

obi-ugor nemzetség-jelek
Csernyecov/1949 nyomán

17. ábra. Szarvas- és turulábrázolások a „j” (jó) és „us” (ős) rovásjelek változatával

vesszük, akkor a szerző által hangoztatott arameus eredeztetés tarthatatlansága nyilvánvalóvá válik. Nem értünk egyet a jószemű szerző tudományos alapot nélkülöző eljárásával, aki az egyik jelsorrendi eltérésnek eredeztetést lehetővé tevő történelmi jelentőséget tulajdonít, a másiktól viszont - minden alátámasztás nélkül - megtagadja ugyanezt.

Az ilyen és hasonló esetek segítenek megérteni, miért tekinti Sándor Klára - mint azt egy telefonbeszélgetésünk során elmondta - „veszélyes”-nek a székely rovásírással való foglalkozást. Nyilván azért, mert ez az írás hiteles tanú s nem tűri a hamis prekonceptiókat.

Sándor Klára szerint egyébként Marsigli ábécéjében és a latin ábécében a jelek hasonlóképpen követik egymást, „néhány helyen azonban téves a sorrend” (Sándor/1991/59).

Forrai Sándor az ugariti írás, mint „első betűírás” említése után írja, hogy a magyar rovásírást csupán a türkre visszavezetni logikátlan (Forrai/1994/68).

Sejtése - amelyet ki sem fejt és alá sem támaszt - többet mond a székely írás sorrendjének eredetéről a fenti „tudós” véleményeknél.

Rovásjeleink valóban a latin betűkéhez közelálló rendben sorakoznak egymás után, ennek azonban - látni fogjuk - új magyarázatát kell adni. A latin betűsorrendet ugyanis nem a latinok találták fel, mert azt alkalmazták már századokkal korábban az etruszk, a görög és a sémi írások is. A legkorábbi ismert írás, amelyik a latinhoz hasonló sorrendbe rakta jeleit, a Kr. e. II. évezredben használt, hurri(?) eredetű ugariti ékírás volt. Ezért pontosabb lenne úgy fogalmazni, hogy a székely írás sorrendje közvetve, vagy közvetlenül az ugariti ábécé ismeretlen elődjére megy vissza (19. ábra).

A székely jelsorrendnek semmi köze sincs a csak töredékesen ismert türk jelsorhoz, mert az ismert részletek az egyeztetést kizárják (Vékony/1987/20). Ugyanez vonatkozik a germán rúnasorra is, amelyet első betűiről nem ábécének, hanem *futhark*-nak neveznek. Azaz a germánoknak és a törköknek saját jelsorrend-meghatározó algoritmusuk lehetett a székely-türk-germán jel-egyezések keletkezésekor, a sémi írások azonban átvették a „latinos” sorrendet a székely írás elődjétől. A 2. ábrán látható, egyező jelek grafikai előzményei a fémfeldolgozás kezdetei és a kínai írás megjelenése között, a Kr. e. III. évezred táján keletkezettek.

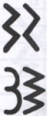

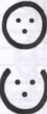

De miért tették az „u” és „v” betűket a „latinos” jelsor végére? Ez kétféleképpen is magyarázható. Az egyik szerint a többi jellel egyidőben kerültek a vallásos értékrendet kifejező jelsorba s azért jelölték ki a helyüket éppen a sor végén, mert az eredeti (feltehetően „ős-kő” értelmű) hieroglifának kicsi volt a vallásos jelentősége. A másik lehetséges magyarázat az, hogy utólagos kiegészítésként kerültek a jelsor végére egy olyan időpontban, amikor a jelsorrendet alkotó szimbólumok vallásos értéke már veszített a jelentőségéből s az eredeti hieroglifának is csak „valamilyen fém, fémtárgy” jelentése volt (vö: hurrita *ushu* „rész”!). Mindkét esetben feltételezhető, hogy a legkorábbi „latinos” jelsorrend a fémkorszak kezdeteivel egyidős lehet.

Mint a fenti idézetekből is látható, a kisebb-nagyobb sorrendi eltéréseknek eddig (Vékony Gábort kivéve) nem tulajdonítottak jelentőséget - pedig fontos adatok ezek is. Ahogy a jószemű tanár egyetlen átvett hibából kideríti, melyik diákja másolta dolgozatát a másikéről, úgy árulkodnak a jelsorrend eltérései is az ábécék kapcsolatairól, a jelsorrend forrásáról. Azaz nem „téves”, vagy „nagyjában” megfelelő sorrendről, hanem *genetikus kapcsolatokról* árulkodó egyezésekről és az írásrendszerek külön életében keletkezett eltérésekről van szó.

A nikolsburgi ábécé „aty” (atya) jele például azon a helyen jelenik meg a jelsorrendben, ahol a latinban nincs hasonló hang - az ugariti, föníciai, arameus, etruszk, görög, kazár²⁸ és arsakida pehlevi írásban viszont van „t”, vagy „th”.

²⁸ A kazár jelsor Fahrud-Din Mubarakshah Marwar-rudi perzsa költő 1206-ban befejezett művében maradt fenn, azonban a bemutatott jelformák - a másolások okozta romlás, az írás ötletének új grafikus jelkészletre való alkalmazása, vagy technológiaváltás miatt - a legkevésbé sem hasonlók a rovásbetűkhöz. A hangok sorrendjét Ligeti után közli Vékony/1987/50.

Ezeknek a „t”, „th” vagy „ty” jelformáknak ráadásul összefügg a képi értelmük is, mert mindegyik a Föld középpontjával azonosított ősatyát jelképezi - esetenként eltérő grafikai megfogalmazásban. A leggyakoribb jelforma - a körbe vagy négyzetbe zárt kereszt és X - az emberiség egyik legrégebb képeje. Megtalálható a Mas d’ Azil-i kavicsokon, az indián szimbolikus rajzokon, a krétai hieroglifák, meg a szarmata tamgák között és lényege felismerhető a kínai *fu* „atya” fogalom-jelben is. A fenti lineáris jelsorok „t”, „th” jeleinek grafikai formái a székely „f” (Föld), „b” (Bél, belső) és „ly” (lyuk, forrásbarlang) betűknek felelnek meg: az ősatyával azonosított rendezett világot, az őt jelképező négy szent folyót, vagy a forrásukat ábrázolja. A jelalakokban visszatérő X összevethető az Orion csillagképpel is (23. ábra) - s Orion az égi csodaszarvasűző jelenetben szintén Nimród ősapánk megfelelője (Varga/ 1998). Az X forma a székelyben a „b” (Bél isten) jele, ő az isteni triász fiú tagja, egyúttal népének ősatyja, Nimród megfelelője.

türk rovásjelek	Thelegdi szótagjelei	Nikolsburgi szótagjelek és egy csíkszentmihályi szótagjel (alul)
 nc ng	 ncs ngi	 ncs ngy
 nt nd	 nt nd	 nt nd
 nj	 ni	 nj
 ld/lt	 lt	 lt

18. ábra. Thelegdi néhány szótagjele és hasonló hangcsoportokat jelölő párhuzamaik

Azaz a 20. ábra „t/th/ty” betűi a magyar őstisztelet jelképéből keletkezhetnek. Ebből következően a székely írás „ty” betűje nem értékelhető jelsorrendünk arameus, vagy föníciai eredetének bizonyítékaként - mert a jelek ábrázolta képek ellenkező irányú átadásról tanúskodnak (2., 4., 8., 20., 22. ábra).

A föníciai és görög jelnevek (*teth* és *theta*) is a magyar *atya*, *tata* (hurrita *atta* „uaz”) jelnév változatai - azaz nem véletlen sorrendi egyezésről, hanem mitológiai

párhuzam által meghatározott helyzetről van szó. A nyugatsémi jelnevek egy elfeledett rendszer népies etimologizálással újra „érthetővé tett” maradványai. Gelbnek ilyen értelemben van igaza, amikor azt írja: - „*Én azt gondolom, hogy a szokásos nyugatsémi jelnevek későbbiek és mesterséges újítások. Ezt 1952-ben mondtam ki először és ezt igazolják a legújabb ugariti leletek*” (Gelb/1976/297).

A székely rovásírás korai keletkezését támasztja alá, hogy székely jelneveink segítségével érthető meg néhány közel-keleti és kínai jel kapcsolata. Például a székely „ty” valamint az „u” és „v” kapcsolatrendszere lehetetlenné teszi a székely jelsorrendnek a latinból vagy az arameusból való levezetését (2., 20., 23., 24., 35. ábra), mert e jeleink egyszerre kötődnek a sémi és latin írásokat jóval megelőző kínai írásjelekhez, Anatólia őskorához és a jelsorban elfoglalt helyükhöz is.

Nikolsburg	Ugarit	Etruszk	Latin	Kazár	Föníciai	Arameus	Pehlevi	Görög
A	A	A	A	'	'	'	A	A
B	B		B	B	B	B	B	B
C, nc, ck, cs,	g, h	C (=K)	C	g	g	g	g	g
ncs, D	D		D	D	D	D	D	D
E	h	E	E	h	h	h	h	E
F	w	v	F	w	w	w	w	
G, gy, ngy	z, h	z, h	G	z, h	z, h	z, h	z, h	z, h
TY, ty, H	T	TH	H	T	T	T	T	TH
I	y	I	I	y	j	j	j	I
aK, unK	K, s	K	K	K	K	K	K	K
L, Ly	L	L	L	L	L	L	L, r	L
M	M, z	M	M	M	M	M	M	M
N, Ny, Nj	N, z	N	N	N, s	N, s	N, s	N, s	N
O	s, g		O	'	'	'		O
P, mP	P, s	P, s	P	f	P, s	P, s	P, f, cs	P, s
eK	Q	Q	Q	Q	Q	Q	g, Q	Q
R	R	R	R	R	R	R	R	R
ZS, S	Z	S	S	S	S	S	S	
T, nT	T, T	T	T	T, T	T	T	T	T
U, V, ö, ü	e/i, U	U	U, V	U, ö, ü	w			U
SZ, Z	S	S, ph, kh	Z, X	Z, S, ncs				
zT, sT		f		T, ld, iT				
tpus, us								

19. ábra. A székely jelsorrend és párhuzamai

Az „e” az etruszkban, a görögben, a latinban és a székelyben azonos helyen van. Ezért a székely jelsor nem lehet föníciai, arameus vagy arsakida pehlevi eredetű - mert ez utóbbiakban nincs „e” betű. A székely, etruszk és latin „c” sem vezethető vissza a görög, vagy sémi írásokra. Ezért ez a „c” jel - figyelemmel a latinokra gyakorolt etruszk hatásra és az etruszkok őshazájára - égei-anatóliai lehet, de sémi eredetű nem. A székely „zs” és „s” olyan helyen jelentkezik, ahol egyedül az ugaritiban találunk „z” betűt, a többi jelsorban csak „s” van e helyen. Azaz a nikolsburgi székely jelsor itt is a legősibb hagyományt őrizte meg.

Ugyanez igaz az u/v, valamint sz/s/z/x jelekre is. Az „u” a székelyben, a latin-

ban, az etruszkban, a kazárban és az ugaritiban is azonos helyen szerepel, miközben a főníciaiban egy „w” mássalhangzó helyettesíti(?), az archaikus görögből, az arameusból és az arsakida pehleviből pedig hiányzik (19. ábra).

Amennyiben a székely írás (végső soron) arameus eredetű lenne, akkor azt kelene feltennünk, hogy eleink utólag újra megalkották az arameusból hiányzó magánhangzókat és azokat - valamilyen csoda folytán - éppen a latin sorrendjének megfelelően illesztették be a székely ábécébe. Miközben makacsul ragaszkodtak ahhoz, hogy a „ty” rovásjel az első ugariti „t”-nek és a latin „h”-nak megfelelő helyen maradjon és véletlenül se kerüljön a „latinos” észjárással logikusabbnak tetsző helyre: a székely „t” mellé (amely egyébként a második ugariti „t” és a latin „t” helyzetének is megfelelt volna).

A nikolsburgi székely jelsorrend tehát sem a latinnak, sem az arameusnak nem felel meg teljesen és nehéz belátni, hogy miért lett volna jó félig utánozni a latin vagy bármelyik másik ábécé sorrendjét.

székely „b” (Bél) és „ty” (atya)		későszarmata tamgák		kínai fu „atya”
etruszk „th”				
krétai hieroglifa	főníciai „th” (teth)			
görög „th” (theta)				
lykiai „th”	káriai „th”			

20. ábra. A „latinos” jelsorban szereplő, de magából a latin ábécéből hiányzó „th/ty” jelek és párhuzamaik - amint ez a székely „b” (Bél, belső), „f” (Föld), „ly” (lyuk), „ty” (atya) segítségével megállapítható - mindig a világ közepét ábrázolják, de esetenként csak a Bél istent jelképező négy folyó, vagy az isteni forrás képében

A székely írás „latinos” jelsorrendjének származását vizsgálva az állapítható meg, hogy az átadás iránya éppen fordított lehetett. A székelyből például a latin „u” is, meg a „v” is származtatható, ráadásul a megfelelő székely jelformák sokkal archaikusabbak, képszerűségük még felismerhető (2., 24. ábra). Világos, hogy a latin és görög „u” és „v” betűk grafikai alakja egymással, meg a székely „u” (üst)

és „v” (vas) jelekkel is rokon. Mindezek egy olyasféle bronz félkészöntvény ábrázolására mennek vissza, mint amilyen az urartui hieroglifák között is látható (2., 35. ábra). A kínai „üst” jel is a székely ábrázolási és nyelvi hagyományon keresztül kapcsolódik a többihez, mert csak a székely jelnevek között jelenik meg a hurrita *ushu* „réz” szóval rokon, de *üst* értelmű jelnév.

A türk *temir/demir* és a germán *eisen* jelnevekkel szemben a székely *vas* az örmény (*v*)*oski* és a hurrita *ushu* rokona - azaz közvetlenül kapcsolódik a fémkohászat kezdeteihez, amely Észak-Mezopotámiában a hurritáknak köszönhető, akik a hattí fémműves hagyományokat közvetítették.²⁹ Ezzel összhangban az „u” és „v” betűalakok közül is a székely változatok állnak legközelebb az urartui és kínai hieroglifák formáihoz. Mindezek miatt „u” és „v” betűink, valamint az őket tartalmazó jelsorrendünk eredete is a hieroglifák között és nem a sémi, görög, vagy latin írásrendszerekben keresendő. A felsorolt párhuzamok alapján sokkal egyszerűbb arra gondolni, hogy a „latinos” jelsorrend elődje Kr. e. 2000 táján, vagy már korábban is ismert lehetett a hurritáknál és a kínai kapcsolatot jelentő őseinknél.

A jelek sorrendje a hieroglifák vallásos jelentőségén alapulhatott: a jelsor élére minden bizonnyal a legnagyobb vallásos erővel rendelkező szimbólumok kerültek. Ezt a mítoszok diktálta sorrendet mindaddig nem lehetett a latin ábécé sorrendjéhez igazítani, amíg a jelek mitológiai jelentősége ismert volt. A sorrend módosulására tehát nem számíthatunk az utolsó pogánylázadások és az utolsó pogány jellegű temetkezések (a XIII. század) előtt. A népi jelhagyomány konzervatívizmusa további évszázadokon keresztül megőrizte az archaikus jelsorrendet, s ez végül fennmaradt a nikolsburgi ábécében.

A székely jelsorrend csak később változott meg, amikor a latin írás, meg a véle együtt teret nyelő papír és tinta a legeldugottabb erdélyi völgyben is háttérbe szorította a rovásbotot. A latin betűket és ábécésorrendet tanuló keresztény székelyek számára már értelmetlennek és hibásnak tűnt az eredeti székely jelsorrend, ezért a székely betűket is a latin sorrendjében kezdték leírni, a latinban ismeretlen szó- és szótagjeleket pedig külön függelékként csatolták az ábécéhez. Azaz a székely írás archaikus értékítéletet kifejező jelsorrendjét csak a modern kor tudálékoskodó csoportosító mániája helyezte használaton kívül.

A magyar isteni triász (Anat, Bél és Du; Anonymusnál: Eneubeliánus) három jele (az „a”, „b” és „d”) a rovásábécé elején kapott helyet és azok közé a hangok közé tartozik, amelyek a rokon ábécék mindegyikében megtalálhatók.³⁰ Azaz a jelsort meghatározó ősi mitológiához, a rendező elv felismeréséhez juthattunk el a székely írásban megőrződött nyomok alapján. Mivel hasonló mitológiai vonatko-

²⁹ A mezopotámiai források már a Kr. e. III. évezredben említik a Zagrosz vidékén a hurritákat. Északmezopotámiában ők honosították meg a lótenyésztést és a vasfeldolgozást. Ez emelte a hurrit haditechnikát magas szintre s ennek köszönhetően vált Mitanni állam nagyhatalommá.

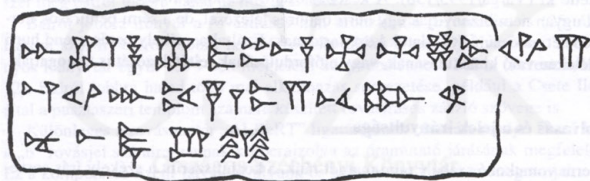
³⁰ A „c” hang nincs meg az ugariti, a föníciai, az arameus és az arsakida pehlevi jelsor harmadik helyén, az etruszkban és a latinban meglévő „c” pedig talán a „k” hangot jelölte. Azaz a „c” hang nem biztos pontja a korai ábécéknek. Ebből következően az ősábécé jelsora nem az „abc” hanem az „abd” hangokkal kezdődhetett, amely sorrend a magyar isteni triász neveiből alakult ki.

zásokat a rokonított írások jelsorrendjében nem tudunk kimutatni,³¹ arra gondolhatunk, hogy az ugariti-sémi-görög-latin ábécék közel azonos jelsorrendjének előképét magyarul (magyarral rokon nyelven) beszélő eleink mitológiája határozta meg.

Ez a körülmény az ugariti mitológiára tereli a figyelmünket s a Hettita Birodalom és a hozzá tartozó Ugarit emlékein valóban meg is találjuk a magyar nyelv és mitológia számos párhuzamát:

A hattí napisten neve: Estan, s e név a magyar *ős* és *ten* szavak összetétele. A *ten* gyök Ta/Da hattí viharistenre (a honfoglalók Du/Ten főistenére) mutat; véle függ össze Thana, a szkíták és a Don istenének neve (Kézai Thana fiának mondja Nimród ősapánkat). Az összefüggést megvilágítja még *tenger*, *tűnik*, *tanító*, *tengely* szavaink megfelelő szótagja is: mert az antik mitológiák világtengellyel azonosított első *tanító*i a *tengerből tűntek* elő. A hasonló magyarázatok sorára nem véletlenül képes a magyar nyelv, hanem azért, mert az első mítoszokat termő korban született.

Az ugariti isteni triász: Anat istennő, Él főisten és Baál fiúisten a magyar Ene-Du-Bél isteni triásszal azonosítható (az ugariti Él a magyarok Istenének *élő* jelzőjét használja névként).

21. ábra. Az ugariti ékírásos ábécé, ahogy egy agyagtáblán fennmaradt (Doblhofer/1962/230)

Nemzetközivé vált tulipán szavunk a hattí Dalipinu, hettita Telepinu „Ta/Da fia” istennévből származik, amelyben Ta vagy Da³² a magyar Du/ten és a szkíta Thana megfelelője; s amelyben éppen az a *pi* szótag felel meg a magyar *fiú* szónak, amelyet nyelvészeink - obi-ugor megfelelők alapján - *fiú* szavunk elődjének tartanak. Dalipinu mítosza egyébként az elrabolt Nap visszaszerzéséről szóló magyar hősmese előképe.

³¹ Például a sémi betűsor megfelelő jelnevei, az „a” *alef* (ökör), „b” *béth* (ház), „d” *dáleth* (ajtó) nem árulkodnak kiemelkedő mitológiai jelentőségről.

³² Taru „Ta úr” hattí viharisten, vö: *döng*, *dördül*!

Az Ugarit nevében szereplő Ugar, vagy Ugaru a szántóföld istene s az *ugar* a magyarban „először felszántott föld, műveletlenül hagyott szántóföld, felszántott állapotban pihentetett föld” értelmű.

A hegy alakú „s” (sarok) rovásjel az ószövetségi Óg³³ király emlékét őrzi (vö: *sumer sar* „király”). Óg neve jelenik meg az „ak” rovásbetű nevében is: *patak am*, „pat(er) Óg”. A példák sorát folytathatnánk.

A közös mitológia a grafikus formák jelentős eltérése ellenére is megengedi az ugariti ékírás és a székely rovásírás sorrendjének közvetlen összevetését. A székely jelek egymásutánja ugyan nem vezethető le az ugaritiból (ahogy az arameusból, vagy a latinból sem) - fordítva azonban elképzelhető. A székely jelsor ugyanis annak a hagyománynak hű örököse, amelyik meghatározta az ugariti, a latin és az arameus ábécé sorrendjét (19. ábra). S hogy ez melyik lehet?

Götz László a Tell Chueránál, hurri területen talált és a sémi betűkhöz is hasonló, Kr. e. 2700 tájáról származó írásjelek alapján arra következtet, hogy „*a szemiták később a hurriktól vették át a betűírást*” (Götz/1982/235-238). Götz László szivessége folytán tanulmányozhattam a jeleket, amelyek a Kr. e. 1900 és 1300 közötti - égei jellegű - gublai (protobüblösi) szótagábécé jeleivel azonosak. Az írás rendszeréből és alkalmazásából sejtethetően ezt egy nem sémi nyelvű nép fejlesztette ki (Varga/1993/158). A későbbi ósémi betűkhöz részben hasonlító hurri jelek ugyan nem bizonyítják egy hurri betűírás létezését, de a sémi betűírások hurri eredetét valószínűsítő adatok közé tartoznak. Ezáltal a székely betűsorrend hurri területeken való kialakulásának, vagy előfordulásának feltételezését is támogatják.

Az olvasás és a jelek irányultsága

Bár erre vonatkozó szabály nem maradt ránk, a közhit szerint a székely írás sorvezetése jobbról balra halad. Németh Gyula, a székely írásról egyetemeinken tanított tévedések atyja állít hasonlót, amikor a türk eredeztetést próbálja ezzel alátámasztani: „*A sorvezetés mind a két írásban jobbról balra halad*” (Németh/1934/28). Közhelyszerűen ismételtetik ezt azok, akik nem vették a fáradságot a neves turkológus állításának ellenőrzésére. Eltérő adatokat egyébként Németh Gyula is említ, de azokat a sorvezetés szabályának rekonstruálásakor figyelmen kívül hagyta.

Később ugyanis ezt írja: „*Kivétel a konstantinápolyi felirat*”, amely balról jobbra irányul, s amelynek még a betűi is fordított állásúak. Németh Gyula szerint a róvó csupán a titkos üzenetnek szánt írás megfejtését kívánta ezzel nehezíteni. Ez elképzelhető, mert a képszerű jelek tükrözéséhez valóban súlyos ok szükséges.

Beszámol ugyanakkor az 1612-ben elhunyt kiváló történetrónk, a hazája régi rovásírását jól ismerő Szamosközi István állításáról is, miszerint „*a székely írás jelei felülről lefelé haladnak*” (Németh/1934/17). Ezt a nem közismert szabályt pél-

³³ Óg amoreus óriás, Básán királya, akit az izraeliták legyőztek (5Móz 31,4; Józs 2,10; 1Kir 4,19; 5Móz 3,1-13). Óg neve Istenünk egy jelzőjének, Ókeánosznak és Ygg nevének változata.

dák is hitelesítik: a rovásnaptár „aNTaL” ligatúrája, az énlakai „eGY USTeN” ligatúra, és egy hun csat „ŐS éG” értelmű hieroglif felirata. Ezek több évezredes, a hittita és a kínai íráskultúrához is kötődő hagyomány képviselői (14., 22. ábra). Rövid mutatóványok, amelyek rég elkorhadt faoszlopokba (például fejfákba) rótt hosszabb szövegek emlékeit őrizhetik.

Szamosközi maga meglehetősen szabadon bánik a sorvezetéssel - nyilván azért, mert még nem olvashatta Németh Gyula ellentmondást nem tűrő kinyilatkoztatását. Míg az 1604-ben írt, Rudolf császárt gyalázó verse címét jobbról balra írta, a latinbetűs szövegtestben előforduló rovásbetűs „*Bellis furialibus*” (vésteli had-dal) és „*peste kryore fame*” (ínség, vér, dögvész) szavak teljesen - tehát a betűk és a szavak is - balról jobbra haladnak (Forrai/1994/309). A Szamosközi által Báthori Zsigmond erdélyi fejedelem anyjáról írt magyar nyelvű tudósításban a jobbról balra olvasás elve csak a szavakon belül érvényesül, maguk a szavak balról jobbra követik egymást (Ferenczi/1997/6).

Hasonlóképpen jár el Thelegdi is, amikor a „*Neve vala János*” példamondatban a szavakat balról jobbra, a szavak betűit azonban jobbról balra haladva írja le.

A szabad sorvezetés példája a sopronkőhidai avar sőtartó csontra karcolt hieroglif felirata is. Itt az ábrázolás szimmetriája kedvéért egyszer jobbról balra, egyszer meg balról jobbra halad az írás (22. ábra).

Balról jobbra irányul a rovásírásos hun bronzfibula sorvezetése is (25. ábra). Három szót írt balról jobbra haladó rovásbetűkkel a székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtár egyik 1574-ben megjelent könyvébe Jancsó Pál is (Ferenczi/1997/12). Balról jobbra halad több mai alkalmazás sorvezetése, például a Csete Ildikó által a pusztaszeri templom számára készített rovásírásos zászló szövege is.

Különleges a rovásnaptár „ALBeRT” ligatúrájának olvasási rendje. E szó betűi a „b” rovásjel száraitra vannak körberajzolva az óramutató járásának megfelelően. Ez a kompozíció Szent István királyunk és a frank uralkodók monogramjaira emlékeztet.

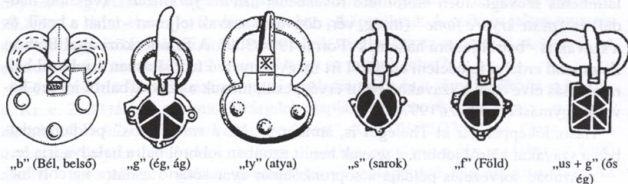
A latin írásbeliség hatásának is tekinthetnénk, ha az eredeti latin, vagy sémi írástól nem lenne idegen ez a díszítő célzatú ligatúratechnika, amelynek ugyanakkor Keleten évezredes hagyományai vannak. Könnyebb azt gondolni, hogy ezt a keleti szokást az avarok közvetítették a frankokhoz. A frankok latin betűkre alkalmazva továbbfejlesztették és ez visszahathatott az avar és a magyar íráshasználatra.

A sorvezetés az írástechnológia függvénye, amely bizonyos - az íráshasználó közösség gazdasági-kulturális fejlődésének sebességétől függő - késéssel követi az íráshordozó változásait.

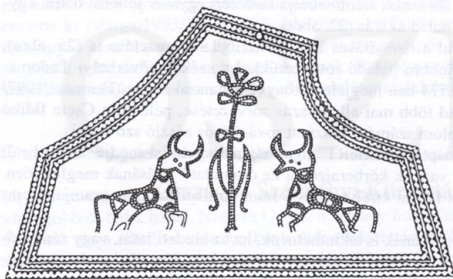
A papír - a tinta elmázolódása és a tollat tartó jobbkez ujjainak irányultsága miatt - balról jobbra haladó írást kíván meg. A székely írást a latin írás éppen akkor szorította a perifériára, amikor a székely sorvezetés megváltozása napirendre került. Ezért az írásirány megváltozása félúton megrekedt. Ez a felemás állapot azonban jobban jellemzi a hagyományt, mint a Németh Gyula-féle kinyilatkoztatás - mert a sorvezetés mindig alkalmazkodott az írástechnológiához és az egyes

alkalmazások sajátos (grafikai kompozíciós, vagy titkosítási) követelményeihez.

Vékony Gábor - aki a jobbról balra haladó arameusból próbálja levezetni a székel írást - másként foglal állást: „Az írás jobbról balra haladását magyarázzák azzal is, hogy a balkézben tartott rovásbotra róni csak jobbkézzel lehetett. Meg kell azonban mondjuk, hogy az íráshagyomány mindig erősebb annál, hogysem ilyen technikai körülmények befolyásolják azt, a székel rovásírás is nyilván azért jobbról balra menő sorvezetésű, mert eredete olyan írásrendszerekhez kapcsolódik, amelyeknél ez volt a szabályos.”

22. ábra.

Hun csatok az V. századból, részben fémbe mélyített, részben ékköberakásos rekesztechnikával kialakított székel jelekkel (az egyikben függőleges sorvezetésű „ős ég” hieroglifikus ligatúrával) a képek Bóna/1993 nyomán (fenn);

a sopronkőhidai IX. századi avarhun sőtartó kiterített rajza a különböző sorvezetéssel, kétszer is kiírt székel hieroglifikus felirattal (középen, balra)

az „m” (magas), „us” (ős) és az „s” (sarok) hieroglifikák (lenn, balra)

A sorvezetés valóban összefügghet az írásrendszer eredetével (az előző írás-technológiával), a hagyománytisztlet azonban csak eltúlzott esetekben erősebb az íráshordozóhoz igazodó ésszerűségénél.

Például a görög és a latin írásrendszer is felhagyott a kezdeti jobbról balra és busztrofedon (ökörszántás) jellegű sorvezetéssel - mert nem penésszagú múzeumi emlék, vagy papok által erőltetett dogma, hanem egy világot hódító diadalmas kultúra mindennapjainak kommunikációs eszköze volt. A robbanásszerűen elterjedő

latin írás sorvezetését a tömeges alkalmazás kedvéért meg kellett változtatni, s az új irányt csak az írástechnológia által diktált észszerűség határozhatta meg.

Vékony Gábor felvetésére azonban figyelniünk kell: a székely írás rokonságának keresésekor észre kell vennünk a sorvezetés és az írástechnológia párhuzamait is, ahogyan azt már Sebestyén Gyula is tette.

Ezért is fontos számunkra a hattita hieroglif írás, amelyet alkalmazói „faírás”-nak neveztek és amelynek még a kőbe vésett emlékei is a rováspálcára utaló busztrifedon sorvezetéssel készültek.

A hattita szótagábécének koronként és területenként eltérő változatai voltak. Számunkra a hattita hieroglif írás legkorábbi változatai lehetnek a legérdekesebbek. Sajnos, éppen a korai hattita hieroglifáknak a megfejtése még várat magára, az írás kialakulását homály fedi.³⁴

A kései (Kr. e. 1500 - Kr. e. 700 közötti) hattita hieroglif írásnak megfelelő nyelv a görög korszak lükiai nyelvében élt tovább.

Szótagjelek

Mássalhangzóinkat nem lehet önmagukban kiejteni, ezért a kiolvasásukkor valójában egy egész szótagot mondunk ki. Ha nincs mellettük a kiejtésüket pontosító magánhangzó, vagy azt nem határozza meg valamiféle közmegegyezés, akkor egy-egy szótagcsoport jelének is tekinthetők.

A székely rovásírás lehetőséget ad a szótag magánhangzójának elhagyására, ha a szó hangrendje és egy másik - jelölt - magánhangzója alapján a kiejtés egyértelmű. Az elhagyás szabálya nem maradt fenn, de a korai emlékek írásgyakorlata alapján sejthető.

A hosszú magánhangzókat, a ritkán használt „u” és „ü” hangot, valamint a szóvégi magánhangzót mindig jelölik (Németh/1934/18).

Idővel - talán a latin írás hatására - a hangzóugratás rendszere is módosul: a kései írásokban általában csak az „e” hangot hagyják el - mert az ábécé mássalhangzóit egyébként is „e” ejtéskönnnyítővel együtt szokás kiolvasni.

Ez a sajátos gyakorlat (amely emlékeztet az óperzsa ékírására) a székely mássalhangzók szótagjelként, vagy szótagcsoport jeleként való értékelését is megengedi. A szótagírások és a betűírások között nincs éles határvonal és több átmeneti jellegű írásrendszer is ismert. Ezért tartja szótagírásnak I. J. Gelb írástörténész a nyugatsémi (sínai, ó-palesztinai, főníciai) írásokat;³⁵ W. Thomsen, a türk rovásfeliratok megfejtője pedig az ótürk írást.

³⁴ Gelb (1952/82) szerint minden jel arra mutat, hogy az eredet az égei-tengeri kultúrákban keresendő.

³⁵ Már maga a „nyugatsémi szótagírás” terminus, - írja Gelb - amelyet a főníciaiak, héberek és más szemita népek különböző, a Kr. e. II. évezred közepétől használt írásaira alkalmazunk, világosan kifejezi azt, hogy ez az írás szótagoló és nem ábécé jellegű. Szótagírás volt és semmi több. (Gelb/1976/299)

Thelegdi János 1598-ban írt Rudimentája szerint a székely mássalhangzók közül tizenhét egyszerű: „b”, „c”, „d”, „j”, „f”, „g”, „h”, „k”, „l”, „m”, „n”, „p”, „k”, „r”, „s”, „t”, „v”, „sz1”, „sz2”, „zs”. Öt mássalhangzó összetett: „ty”, „ny”, „ly”, „gy”, „cs”, „mivel i magánhangzóval összetéve adnak hangot”. Azaz a grafikai jelölésen „i” magánhangzót kötelezően hozzájuk kell olvasni. Thelegdi tehát olyasféle sajátos szótagjeleknek tekinthette ezeket, mint amilyen a klasszikus ciprusi és a hattita hieroglif szótagírások „ti”, „li”, „ni” jele, amelyekben szintén nincs grafikus jelölve az „i”. Bár a „ti” és a „ty” ejtése között ma világosan érzékeljük a különbséget, Thelegdi értékelése mégis megvilágítja e székely jelek eredetét (egykori szótagjel voltát).

A fenti betűkön túl Thelegdi felsorol huszonegy szabályos szótagjelet is. Ezek azonban rovásbetűkből vannak összeróva, tehát ligatúrák, amelyekben a magánhangzók is jelölve vannak: „ba”, „be”, „bi”, „bo”, „csa”, „ga”, „gi”, „go”, „ha”, „he”, „ho”, „la”, „le”, „lo”, „ra”, „ri”, „ro”, „sa”, „se”, „so”, „za”. Megad kilenc szabálytalan szótagjelet is, amelyeknek „a szó végén van a helyük ... mivel a szótagolás rendjét zavarják”: „ncs”, „nd”, „ng”, „ngy”, „nk”, „lt”, „st”, „rt”, „nt”. Ez a tájékoztatás rendszeres szótagírási gyakorlatot és a szóvégi ragok vagy mássalhangzótorlódások rögzítésére szolgáló külön jelek kialakulását bizonyítja.

S hogy Thelegdi az egykor valóban létezett alkalmazásról számol be, azt több adat is valószínűsíti: Az énlakai „USTeN” ligatúrában a (két irányból: jobbról balra és balról jobbra is olvasható) „nt/tn” szótagjel valóban az *Isten* szó végén szerepel (14. ábra). A rovásnaptár „FeReNC” szavának végén szereplő „nc” is pontosan ilyen szótagoló gyakorlatról tanúskodik.

Thelegdi különös „ncs”, „nd”, „ng”, „ni”, „nt”, „lt” szótagjeleinek megfelelő sztyeppi alkalmazásra mutatnak a türk „ncs/ngy”, „nt/nd”, „ld/lt” és „nj” mássalhangzó-csoportjelek, valamint a nikolsburgi ábécé „ncs”, „nd”, „ngy”, „nj” és „nt” jelei is (18. ábra). Esetükben csupán egyes hangalakok vethetők egybe, mert a jelformák a három ábécében eltérőek. Nem teszik lehetővé a türk és székely írás betűíráskénti, grafikus azonosítását, de bizonyítják a szótagoló rendszer ötletének közös eredetét.

Azaz a türk írásban és a két székely „ábécé”-ben a szótagoló írás elvét az ősförás és a nyelv rokonságszerű kapcsolata határozhatta meg. A szótagjelek többsége ugyan betűkből való összetétel (ligatúra), de a ligatúrák hagyomány is, meg a szótagoló írás ötlete is egyaránt igen régi,³⁶ csak egyes szótagjelek formáját újították meg időnként. A tízezer évnél is idősebb „nt” jel és hasonló társai azt bizonyítják, hogy a székely szótagoló rendszer nem alakulhatott ki egy sémi jellegű szótagírásból, vagy a göröghez hasonló ábécéből - mert náluk archaikusabb típust képvisel.

A szokásos értékelés szerint ezek a ligatúrák a tér-, időnyerés és könnyebbség kedvéért kitalált, általánosan használt egyéni alkotások. Tér- és időnyerésre azonban már tízezer évvel ezelőtt is szükség lehetett. Valójában tehát fontos tipológiai

³⁶ A kétféle „s” betű is szótagcsoportok jele lehet. A felül kis zászlót viselő változat (13. ábra) „a”, „i”, „o”, „u” hangok társaságában, a zászló nélküli pedig az „e” mellett fordul elő (Csallány/1963/52).

sajátosságról (szótagjelekről) van szó, amely a székely írást termő kort és a rokon írásrendszereket azonosítja. A betűkből alkotott szótagjelek jelensége egyébként megfelel a zavartalanul továbbélő rendszerekben mindenütt tapasztalható jelgyarapodási tendenciának. Hasonló jelmontázsoknak köszönhetően szaporodott meg a kínai jelállomány is - de a kínai írást a kínai nyelv szükségletei más irányba vezették.

A székely rovásírás tehát olyan tökéletes betűírás, amelyik szó- és szótagjelekkel is rendelkezik, ezért a szótagoló írásra is lehetőséget ad. A székely jelkészlet azokra a szótagírásokra emlékeztet, amelyekben már elkülönült egy teljes betűkészlet és kialakult egy betűírási gyakorlat. A szótagírásokat a betűk következetes alkalmazásában múlja felül - s ebben hasonlít a legelső valódi betűírásnak tartott görög írásrendszerre is.

A szótag- és magánhangzójelek használatának rendszeressége

Az egyes írások nem egyforma súllyal használják a különböző típusú jeleiket. Például az egyiptomi hieroglif, a sumer, a hattita hieroglif és a kínai írás egyaránt egy szójelekből és szótagjelekből álló keverék volt - a szótagírási gyakorlat azonban korántsem volt mindig, mindegyikre jellemző. A sumer eme-sal dialektus majdnem kizárólag szótagjelekből íródott. A piramisokon lévő korai egyiptomi írás előszeretettel alkalmazott szótagjeleket, szemben a legtöbb kései egyiptomi írással. Az egyiptomi szótagoló írás rendelkezett egy 24 hieroglif jelből álló, egy-egy más-salhangzót jelölő szűkebb jelkészlettel, amely lehetőséget adott a sémi jellegű mássalhangzós írásra (Kákosi/1979/13). A kései hattita írás olyannyira szótagoló volt, hogy szinte teljesen hiányoztak belőle a szójelek. Amikor a szótagjeleket is alkalmazó székely írás párhuzamait keressük, a fentiek közül azok a leginkább érdekesek számunkra, amelyeknél a szótagoló jelleg hangsúlyosabb.

Hasonlóképpen járhatunk el a magánhangzójelek rokonságának keresésekor is, mert ezek alkalmazásában is jellegzetes különbségeket találunk. Általában a görögöknek tulajdonítják a teljesen kifejlett magánhangzórendszer megteremtését. A hangoztatott elképzelés szerint a görögök a sémi írásokban lévő, szükségtelennek látszó „gyenge mássalhangzók” helyett alakítottak ki magánhangzókat. Ilyenformán a sémi *alef* jelet, amely egy lágy lélegzetvételt fejez ki, az *alfa* magánhangzó-jává változtatták, stb. A görög írás nagyszerűsége tehát nem abban áll, hogy kitá-láltak egy új rendszert a magánhangzók jelölésére, hanem abban, hogy módszere-sen használtak egy olyan eszközt, amelyet a korai semiták csak rendszertelenül és elszórtan alkalmaztak. (Gelb/1952/181)

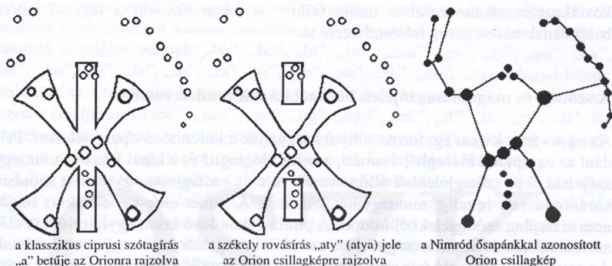
Magánhangzók persze más korai rendszerekből is ismertek. Például a régi babilóniai egymássalhangzós szótagabécé is tartalmazta az „a”, „i”, „e”, „u” magánhangzójeleket s a klasszikus ciprusi szótagírásban is volt „a”, „e”, „i”, „o”, „u” jel.

Ez utóbbiak közül az „a” formailag megfelel a székely „ty” (atya) rovásjelnek (23. ábra), mert az *atya* (vö: hurrita *atta* ua.) szóból az akrofónia során a cip-

rusiban „a”, a székelyben „ty” keletkezett - s e jeleket a magyar mitológia köti össze. Sok más keleti írásrendszerhez hasonlóan az óperzsa ékírás is azon az úton volt, hogy ábécét alkosson, s felhasználata nagyon hasonló volt a görög írás archaikus felhasználatához - írja Gelb.

Például Darheus (I. Dáriusz, Kr. e 529-485) nevének leírásakor jelölték az „a” „e” és „u” magánhangzókat is (l: Polányi/1978/36!).

A perzsa kultúra forrásaival mutatkozók kapcsolataink miatt számunkra fontos, hogy az óperzsa ékírás rendszerének néhány eleme nagyon hasonló a székely és türk rovásírás rendszerének megfelelő megoldásaihoz.

23. ábra. A klasszikus ciprusi szótagírás „a” jele, meg a székely „ty” (atya) rovásjel egyaránt az atya (hurrit „atta”) szóból rövidültek le s az Orion csillagképet ábrázolják

Az óperzsa ékírás jelkészlete öt ideogrammat tartalmaz („király”, „haza”, „föld”, „Ahuramazda”, „isten”), közülük az egyik (Ahuramazda isten neve) ligatúra. A további 36 jeltől 3 magánhangzó („a”, „i”, „u”), a többi egyszerre használható mássalhangzójelként és szótagjelként (szótagcsoport jeleként) is.

Az óperzsa ékírásban is két „k” hang („k/ka” és „uk/ku”) van, ezek a székely „ak” és „ek” megfelelői.

A székely „ek” a „latinos” jelsorban a „q” helyén jelenik meg. Jellegzetes rombusz alakja az északkeleti teknős alakú világmodellen a teknős fejeként, a Csernyecov által közölt obiugor turulok egyikén pedig a madár mellkasaként szerepel. Ezt a rovásjelet Simon Péter és Szekeres István egymástól függetlenül fej ábrázolásának határozta meg (Simon/1993/49, Szekeres/1993/62).

A latin „q”, valamint a magyar *koponya* és *kebel*, a német *kopf* „fej”, török *kobak* „tök, fej” töve a sumer *gu* szóval magyarázható, amelynek jelentésbokra a fentieknek megfelel. A perzsa „k/ku”, a székely „ek”, a latin „q” és a sumer *gu* összefüggése igen régi időkből fakadó genetikai kapcsolat jele.

A székely és az óperzsa írás annak ellenére rokonok, hogy az írásrendszerek grafikai képe - az írástechnológia miatt - alapvetően különböző. Az óperzsa ékírást

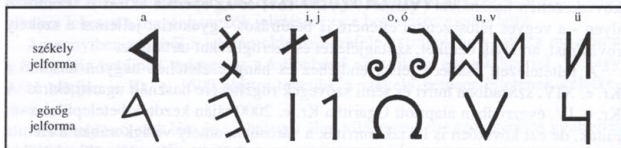
az urartui írásbeliség hatására méd írások teremthették meg a Kr. e. VII. és VI. század határán. Méd iratok ugyan nem maradtak ránk, de erre következtethetünk abból, hogy az urartuiak által alkalmazott feliratszerkesztési és stilisztikai fogásokat a későbbi perzsa írások is használták. (vö: Zsukov/1962/I/585, Diringer/1963/225, Jensen/1969/100).

A nyugatsémi írások nem jelentettek forradalmi újdonságot például az egyiptomihoz képest, csupán elhagyták a (székely „us” jelhez hasonló) szójeleket és a (székely „nt”-hez hasonló) több mássalhangzós jeleket, valamint csökkentették a nyitott szótagjelek számát (ilyenek a magas és mély hangrendű „k” rovásjeleink).

Ez az eredmény önmagában nem volt jelentősebb, mint a ciprusi szótagírás, amely az égei szó-szótagoló írásból fejlődött ki a szójelek elhagyása révén - de a ciprusi rendszer elhalt és nem hagyott közvetlen utódokat - írja Gelb (1976/300).

Amikor a székely írás keletkezésének környezetét keressük, ezekre a gondolatokra emlékeznünk kell - mert Ciprustól Perzsiáig mindenütt ismert volt a betűíráshoz vezető ötlet. Talán már évezredek óta alkalmazták is ezt bizonyos agglutináló nyelvek rögzítésére - s a görögöknek korántsem kellett feltalálniuk a magánhangzóikat, amelyek Aczél József (1926/182) megfigyelése szerint olyannyira emlékeztetnek a székely magánhangzókra. Az „u” és „v” rovásjelek és a görög „u” mögött a hurrita *ushu*, az örmény (*v*)*oski* és a magyar „üst”, „ezüst”, „vas” szavak alapján egy közös jelnevet, ábrázolási és fémmegmunkálási hagyományt ismerhetünk fel - amely a görög jelek (magyar-hurrita?) eredetére utal (2., 5., 6., 24. ábra).

A késő-asszír korbeli mezopotámiai ékírásban a magánhangzók hosszúságát úgy jelölték, hogy az egyébként is magánhangzóra végződő előző szótag jeléhez hozzátettek még egy külön magánhangzót. Ez a gyakorlat a korai székely rovás- emlékekben megfigyelhető hangzóugratásra emlékeztet, ahol a hosszú magánhangzót kötelezően jelölték, a rövidet csak néha (38. o.).

24. ábra. Görög és székely magánhangzójelek Aczél nyomán; a görög „v” nyilvánvalóan azonos gyökerű a székely „u” és „v” jelekkel, de ez utóbbiak képviselik az archaikusabb jelformát, az ökörbőr alakú bronz félkész- öntvények alakját (mint a 35. ábra megfelelő urartui hieroglifája), a bronzüst kínai jele ehhez a sztyeppi jelhagyományhoz igazodik (2. ábra)

Hasonló, vagy még sokatmondóbb esetek előfordulnak a hatti, hurri és palai ékírásos szótagrendszerekben is. Ezekben például a „wa” szótagjelhez (amelynek segítségével az „a” kiolvasható, de jelöletlen) egy külön, tulajdonképpen szükségtelen „a” jelet illesztettek. Ennek is van székely párhuzama. Például az egy szót le lehet írni pusztán a „gy” rovásbetűvel is (mert az e-t szabály szerint hozzá kell ol-

vasni, lásd a 14. ábrát!) és le lehet írni „egy” alakban is, amely utóbbi változat szükségtelenül tartalmazza az „e” betűt.

A fenti módszer a Kr. e. II. évezredben használt, magánhangzójeleket is tartalmazó hurri ékírásrendszerben találta meg a legjobb kifejezési formáját. Például a „li” szótaghoz hozzátett „e” magánhangzójel segítségével érték el azt, hogy a szótagot ne „li”-nek, hanem „le”-nek olvassák. Ez odáig fejlődött, hogy már a „ni” után is adatatték az „i”-t, bár ez felesleges volt.

Azaz a hurrita szótagírásból fokozatosan kifejlődött egy új - a székelyéhez hasonló - rendszer, amelyik megkövetelte a magánhangzójelek rendszeres hozzáadását - s ezáltal például a fenti „ni” szótagjelet az „n” jelévé redukálta.

Betűírások születése

Az első sémi írásokban a magánhangzójelek nem születhettek meg (a teljes betűírás nem jöhetett létre), mert a sémi írásoknak - nyelvi okok miatt - nincs szükségük magánhangzójelekre. A különböző szerzők által közölt sémi ábécék egy ezzel éppen ellentétes folyamatot: korábbi betűsorok jelszámának csökkenését, a létező magánhangzójelek elhagyását illusztrálják.

A sémi írások mintája egy kb. 30-32 betűből álló, magánhangzójeleket is alkalmazó, lineáris formavilágú jelszámolat lehetett, amelyet Kr. e. 2000 táján használtak valahol a Kaukázustól délre eső területen.

Ez az ősforrás egy 60-70 jelből álló szótagírás jelszámolatának része is lehetett, amelyben a szótagoló alkalmazás visszaszorult (vagy eleve másodlagos volt) a betűíráshoz képest. Ilyen folyamatra a hurri szótagírásban találunk meggyőző példákat, de hasonlóan árulkodik a gublai (protobüblöszi) szótagjelek következtelen használata (Varga/1993/159-161) és az óperzsa ékírás is. Pontosan ilyen - a vegyes jelösszetétel ellenére is betűíráshoz - gyakorlat jellemzi a székely rovásírást, amelyik betűket, szótagjeleket és hieroglifákat tartalmaz.

A feltételezett ősbetűírás jelsorrendjéhez és hangkészletéhez nagyon hasonló a Kr. e. XIV. században hurri és sémi szövegek rögzítésére használt ugariti ékírás. A Kr. e. IV. évezredben alapított Ugaritba Kr. e. 2000 táján kezdtek betelepülni a sémiták, de ezt követően is laktak hurriták a városban, amely virágkorában a Hettita Birodalom része volt. Az ugariti írás harminc jelből állt. Közülük 27 a későbbi sémi írásokban előfordult, ezeket kiolvasáskor egy-egy magánhangzóval együtt ejtették ki. A sémi rendszerekben azonban kivételes az „a”, „i” és „u” hangokat jelölő ugariti betűk használata - tehát az ugariti írás eredetileg nem valamelyik sémi, hanem a Hettita Birodalomban elterjedten használt hurri nyelv számára készült.³⁷

A genetikus kapcsolat jeleként az ugariti ékírásos ábécé jelsorrendje hasonló a latin és a székely ábécé sorrendjéhez. Azaz a székely írást szoros kapcsolat köti a

³⁷ A hettita hieroglifikus szótagírás ugyanakkor rendelkezett az „a”, „e”, „i” és „u” magánhangzókkal.

sémi írások hurri(?) elődjéhez és semmi adatunk nincs annak feltételezésére, hogy ez a kapcsolat a sémi és a türk írásokon keresztül valósult volna meg.

Az ugariti ékírás jelformái Gelb (1952/133) szerint szabad, egyéni alkotás eredményei. Az asszír és sumér ékíráshoz hasonlóan egy széles körben ismert lineáris formakincsből alakulhattak ki, azonban számunkra nem is a jelek - íráshordozótól függően alapvetően megváltozó - alakja, hanem a teljes betűírás ötletének és a székhelyhez hasonló jelsorrend megszületésének korszakhoz kötése fontos.

Visszatérve a jelszám csökkenésének jelenségéhez: a Kr. e. 1500 táján használt protosínai írásnak még 32, a Kr. e. XII. század előtt létrejött délarab írásoknak pedig 29 jele volt. A protopalesztinai írás jeleinek száma Kr. e. 1250 táján csökken 27-ről 22-re. A Kr. e. VII. századtól használt arameusnak már csak 19 jele volt.

Egy ilyen jelszám-csökkenés a folyamatosan használt írásrendszerek esetében példa nélküli lenne.

Persze a sémi írások nem is tekinthetők egyetlen folyamatosan használt írásrendszernek, hanem csupán a különböző sémi népek közötti átvételek sorozatának. Az átvételek során pedig mindig lehetőség nyílik a korszerűsítésre, a felesleges jelek elhagyására és újak kitalálására.

A sémi írások ötlete éppen ezért aligha lehet egyiptomi eredetű, mert a sémi jellegű egyiptomi mássalhangzós jelkészlet csak 24 jelből állt. Az újabb sémi nyelvek és írások pedig nem szolgáltatnak okot arra, hogy ezt a jelszámot előbb felszorossák 32-re, hogy aztán lecsökkenthessék 19-re. A jelszám ingadozása arra utal, hogy a sémi népek átvettek egy nem sémi betűírást s elhagyták belőle a számukra felesleges magánhangzójeleket.

Azaz a fenti adatok nem párhuzamosak, hanem ellentétesek az általános írásfejlődéssel. A sémi írás kialakulásáról fennmaradt adataink nem az ábécé megszületését, hanem egy ábécé visszafejlesztését tükrözik. Egy olyan hurri(?) betűírás lerontásának folyamatáról lehet itt szó, amely évszázadokkal az első sémi jelsor előtt is képes lehetett a magánhangzók jelölésére és a betűírásos gyakorlatra.

Amennyiben ezekből a jelszámokból visszafelé extrapolálunk, akkor pusztán a székhely írás betűinek száma (ez a különböző szerzők és ábécék szerint 32 vagy több) alapján is Kr. e. 1500 előttre tehetjük a székhely betűsor ötletének keletkezését.

A székhely szójelek léte és a Thelegdi által világosan leírt szótagírásos gyakorlat ennél jóval korábbi időkre mutat.

Gelb a korai (sumer, egyiptomi és kínai) írásokat nevezi szó- szótagoló rendszernek, s - típusát, jelösszetételét tekintve - ezek megfelelője a székhely írás. Az egyiptomihoz hasonlóan a székhely írás elődje is rendelkezett egy kb 32 betűből álló - de nem sémi jellegű, azaz magánhangzókat is tartalmazó - betűkészlettel.

A fejlett betűírás ötlete és gyakorlata tehát a hattí és hurri területeken *legkésőbb* már a Kr. e. II. évezred első felében megszületett - s a székhely írás ennek az ötletnek egyik, vagy első megvalósítása lehet.

A hurri Mitanni Birodalom Kr. e. 1400 táján a hettiták, a Hettita Birodalom pedig Kr. e. 1200 táján a tengeri népek csapásai alatt omlott össze. Lakosságuk észak

és északkelet felé húzódnak, ahol rokonaik éltek. Az örmény fennsíkon hatti és hurri törzsek alapították az Uruatri törzsszövetséget, amely ellen az asszírok már a Kr. e. XIII. században hadjáratot vezettek. Törzsszövetségükből nő ki a több nemzetiségű Urartui Birodalom a Kr. e. X. század táján.

A hettita hieroglif írás egyik korai és helyi változatának hatására alakulhatott ki még a Kr. e. II. évezredben a székely formavilághoz közelálló urartui hieroglif írás, amelyet a X. század táján elterjedt asszír ékírás sem tudott a használatból kiszorítani (35. ábra). Urartu kultúrája erős hatással volt a szkítákra és méd közvetítéssel a perzsákra is. Talán e hatásnak köszönhető a tiszta betűíráshoz igen közelálló óperzsa ékírás, amelynek néhány jellegzetes tulajdonságát a székely és a türk írásban is megtaláljuk.

Al Bírúni szerint a Kr. e. XIII. században érkezett Horezmbe Szijávus,³⁸ akinek leszármazottai a Kr. u. X. századig uralkodtak itt, a korábbi őslakosság felett is (Tolsztov/1986/12).

Az újabb régészeti leletek szerint - írja Harmatta János - a kelet-európai nomád népek már a Kr. e. II. évezred második felében kétféle írást ismertek: a fentebb említett urartui hieroglif írást³⁹ s egy órameus (pontosabban: arameus előtti - VG) betűírást (Harmatta/1996/396).

Az írásrendszerek összevetéséről

Az írásrendszerek rokonításakor az egyes írások minden jellemzőjét össze kellene vetni egymással. Az esetek többségében azonban erre nincs lehetőségünk, mert az összehasonlítható írásrendszerek jellemzőinek csak egy részét ismerjük. Különösen keveset tudunk a sztyeppi írásokról, amelyeknek pedig - úgy hihetnénk - több közülük lehet a székely íráshoz, mint a jobban ismert antik (pl. az egyiptomi és kínai) rendszereknek.

A megfejtendő és rokonítandó írásból legtöbbször csak néhány jel grafikai alakját ismerjük, de gyakran fogalmunk sincs a jelek típusáról, jelentéséről, nevéről, az írás jelszámáról és jelsorrendjéről, az írás által rögzített nyelvről stb. A legtöbbször azt is csak találgathatjuk, hogy az általában lineáris jel mit ábrázolhatott eredetileg (milyen képjelből egyszerűsödött le). Ebből az általános adathiányból aztán az következik, hogy a kutatókban többnyire fel sem merülnek a fenti kérdések s

³⁸ Szijávus neve „Szent jává” jelentésű lehet (vö: obi-ugor *sanki* „nagy isten” s ennek töve *szőke* szavunkban ma is használatban van).

³⁹ Az urartui hieroglif írásról nagyon keveset tudunk. A Barnett (1974) által közölt jelek részben lineárisak (közülük sok hasonló a székely jelekhez, 35. ábra), a jelek másik része képszerű (akár a székely fazekasmotívumok). Ha ennek az urartui írásnak volt fába rótt változata (és ez valószínű), akkor az nagyon hasonlíthatott a székely írásra. Ez azonban csak a jelrendszerek és a mitológiák rokonságát bizonyítja, de nem elegendő a székely írás forrásának azonosításához. Mivel hiányzik belőle az „us” jel megfelelője, arra is gondolhatunk, hogy az urartui hieroglif írás csak egy elhalt oldalhajléja a székely írás elődjének.

csupán a rendelkezésükre álló grafikai formákra összpontosítanak, meg sem próbálkozva a többi jellemző figyelembe vételével.

A jelformák hasonlósága - kevés kivételtől eltekintve - a rokonság következménye, ezért az írásrendszerek kapcsolatainak keresésekor a kutatók joggal figyelnek a formai azonosságokra. Pusztán a jelformák alapján azonban nehezebben ismerhető meg az írás szerkezete és rokonsága. Ugyanaz a jelforma ugyanis lehet gondolatjelölő szimbólum, fonetikus szójel, szótagjel, vagy egyetlen hangot jelölő betű is (jó példa erre a székely „gy” esete: lásd a 14. és a 32. ábrát!). Egy-egy betűforma jelölhet eltérő hangot koronként és nyelvenként, vagy - mint ahogy az a mai angolban is előfordul - akár szavanként is.

A pusztán a jelformák hasonlítására szorítkozó kutatónak nagy esélye van arra, hogy elkerüli az írásfejlődés elveivel való szembesülést. Nem kényszerül arra, hogy ezeket maradéktalanul megértse és alkalmazza, hogy a vizsgált rendszert a típusának megfelelően helyesen besorolja - s így a következtetései is csak véletlenül lehetnek helytállóak.

Ezért is tapasztalható lépten nyomon, hogy az egyébként kiváló történészek, régészek és nyelvészek - amikor az írástörténet területére tévednek - nagyfokú tájékozatlanságról tesznek tanúbizonyságot. Soraik rendszerint csupán más szerzők sohasem bizonyított nézetét tükrözik vissza, amelyet ráadásul úgy ismételnek meg, hogy az is nyilvánvalóvá válik: nem sokat értettek meg abból sem, amit idéztek. Az ellenőrzés nélkül továbbadott, dogmává vált téveszmék aztán generációkat vezetnek tévútra.

Két eltérő elmélet is létezik az írástörténet kezdeteiről s az írásrendszerek rokonságával foglalkozó kutató aligha kerülheti meg a velük kapcsolatos állásfoglalást. Az egyik szerint az írásrendszerek zöme egyetlen ősforrásból alakult ki (s e szerint a székely írás is rokona szinte mindegyik írásrendszernek). A másik elmélet szerint a különböző írások önálló alkotások s a közöttük mutatkozó formai hasonlóságok jórészt a véletlennek köszönhetőek. Amikor a székely írás eredetét kutatjuk, meg kell próbálnunk választani e két kibékíthetetlennek látszó álláspont között. Az írás kialakulásának folyamata persze minden bizonnyal sokkal bonyolultabb volt ezeknél a rövid elmeszólásoknál s az egykori valóságnak valamiféle közbülső magyarázat felelhet meg leginkább.

Makkay János ősrégész néhány ősi jelrendszer kapcsolatait elemezte s ez a példa alkalmasnak látszik a nehézségek és a lehetőségek szemléltetésére. Annál is inkább, mert a szerző által vizsgált tordosi és Tepe Yahya-i jelek - bár ezt a szerző nem említi - meglepően sok formai megfelelést mutatnak a székely írással (35. ábra).

Tordos, Vincsa és Tatárlaka összetartozó jelrendszere régóta foglalkoztatja a kutatókat és a legváltozatosabb elméletek világra jöttét segítette elő. Az ma már aligha vitatható, hogy ez az európai jelkultúra valamiképpen kapcsolódik a Mediterrán keleti területeihez. E kérdésről azonban meglehetősen megoszlanak a vélemények: - „az ősrégészet két iskolája nem tud egyértelmű választ adni arra, hogy a Kárpát-medence és a Balkán a közel-keleti kultúra hatósugarában levő

peremvidék volt-e a 3. évezredben vagy önálló civilizáció színtere a 6-5-ben" - írja Makkay János (1990/119). A neves szerző fémkutató- és feltáró vállalkozásoknak tulajdonítja a Tordos - Vincsa - Tatárlaka jelrendszert létrehozó telepek kialakulását. A távolsági kereskedelem és a gyarmatok hálózata olyan távoli területeken is elterjeszthette az első jelrendszereket, ahol még nem jutottak el a fejlett államiság megeremtségéig.

Makkay János összevet egymással több jelrendszert, a genetikus kapcsolatokat azonban nem látja sem bizonyítottnak, sem kizárhatónak. Európából a tordosi (34 alaptípus) és vincsai (39 típus) jeleket veszi számba. Hozzájuk hasonlítja a beludzsisztáni Mehrgar (851 jel, 50 jeltípus, a IV. évezred közepétől a III. évezred középeig), a dél-iráni Tepe Yahya (353 jel, 76 típus és 20 alaptípus, Kr. e. 3000 - 500), Djaffarabad (500 - 600 jel, Kr. e. 5000 - 4000), Djowi (22 alaptípus, Kr. e. 4700 - 4200) jeleit. Djowi jeleiből Tepe Yahyával közös 15, a Tordos-csoporttal is közös legalább 15.

E távoli jelrendszerek között kereshetünk-e kapcsolatokat? - kérdezi Makkay János. Az összehasonlításba bevont fenti lelőhelyek esetében azt állapítja meg, hogy a típusok állandósultak, és számuk bizonyos mértékig függetlenedett az előforduló jelek gyakoriságától. Közülük ma csak Tordos és Tepe Yahya jelei alkalmasak arra, hogy jeleiket típusról típusra összehasonlítsuk, és a mutatkozó hasonlóságok között megpróbáljunk kimutatni szabályosságokat, vagy esetleg törvényszerűségeket. Ezek zömmel az összetett jelek közé tartoznak, amelyeknél a véletlen egyezés kizárható.

Boros Endre matematikussal azt a kérdést vizsgálták meg, hogy lehetett-e valamilyen kapcsolat (például közös eredet) a tordosi és a Tepe Yahya-i jelek között. A kapott eredmények alapján megállapítják: nem valószínű, hogy a különböző jel-típusokat hasonló gyakorisággal alkalmazták volna a két lelőhelyen, azaz nem valószínűsíthető a jelek olyan közös eredete, amely egy azonos értelmű „jelentést” (alkalmazást) tételezne fel. A számítások azonban nem zárják ki annak a lehetőségét, hogy a jelek vagy egy részük közös eredetű, sőt e jelek „jelentése” és rendelkezése is lehet közös eredetű (Makkay/1990/58).

Azaz a fenti matematikai elemzés nem segít bennünket, amikor a fenti két elmélet (az írásrendszerek közös, vagy külön eredete) között választani szeretnénk. Az azonos formájú jelek ugyanis nem szükségszerűen jelentik pontosan ugyanazt s ha ugyanazt jelentenék is, abból még nem következik, hogy hasonló gyakorisággal fordulnak elő egy másik jelrendszerben is. Ezért az eltérő gyakoriságokkal a közös eredet nem cáfolható.

Nem lett volna könnyű, s a kutatók meg sem próbálták tisztázni, hogy milyen típusú jelentést hordozhatnak az általuk vizsgált jelek. Több szóval, vagy mondattal (sokféle megfogalmazással) visszaadható értelmű szimbólumok, vagy szó-, szótagrendszerek, esetleg betűírások jelei lennének-e? Nem igazít el bennünket Makkay János meghatározása, miszerint „Djowi (és Djaffarabad) jelei ... több lépcsővel vannak az írás kialakulása előtt, de valamilyen módon mégiscsak írás igen korai előfutárai, mert ... rendszert alkotnak ... amelyek a nyelv leképezésére alkalma-

sak ... ezen a korai fokon azonban még csak konvencionális jelek voltak, magára a nyelvre vonatkozó minden kapcsolat és utalás nélkül” (Makkay/1990/54).

A „konvencionális jelek” jellegét néhány körülményből sejteni lehet, erre utalhatnak például a velük összevethető írásrendszerek is. A legkorábbi sumer, egyiptomi és a máig használt székely írásra - az eltelt közel öt-hatezer év ellenére - egyaránt a különböző típusú jelek együttes alkalmazása a jellemző. Ebből következően Tordoson és Tepe Yahján is számíthatunk vegyes jelrendszerre. Anélkül azonban, hogy az egyes jelekről biztosan el tudnánk dönteni: szimbólumról, hieroglifáról, vagy mássalhangzós csoportjelről van-e szó.

Például a székely, a tordosi és a Tepe Yahya-i jelrendszerben egyaránt előfordul a kettős kereszt, amelyet a mitológiai összefüggések alapján a Tejút (világoszlop, világtengely, világfa, Hadak útja stb.) rajzának tekinthetünk. A Tejutat ábrázoló jelek a különböző írásrendszerekben - a jelentés változása során - „isten, uralkodó, főút” és más hasonló értelmet is felvettek, vagy felvehettek.

Ha ezt a kettős keresztet gondolatjelölő jelképnek tekintjük, akkor elvileg a felsorolt értelmezések bármelyikét elfogadhatjuk jelentésként. A nevek, értelmezések kisebb eltérése ellenére a kettős kereszt - a vizsgált tág időszakban - bármely mítoszban élő ember számára körülbelül ugyanazt jelentette: az Ég és a Föld közötti összeköttetést. A tényleges tordosi és Tepe Yahya-i alkalmazásokban azonban az értelmezés cserepenként és koronként részben eltérő lehetett s ezeket a finom jelentésváltoztatokat nem ismerhetjük.

Amennyiben a kettős keresztet nem szimbólumnak, hanem fonetikus jelnek tekintjük, akkor sem könnyebb a helyzetünk. Szó- vagy szótagjelre, esetleg betűre is gondolhatunk és persze ismeretlen nyelvek, nyelvjárások és írásváltozatok tucatjaira. Ha csak a székely írást és a magyar jelrendszert hozzuk fel példaként, akkor is kiolvashatjuk „gy” vagy „egy” alakban is. Ha zászlón szerepel a kettős kereszt, akkor „király”, „királyság” vagy „Magyar Királyság” értelmű is lehet - de korántsem bizonyos, hogy mindig ugyanaz a szó vagy szócsoporthoz kötődött a kettős kereszt zászló értelméhez. Azaz a zászló kettős keresztje valószínűleg nem volt fonetikus jel, csak egy szimbólum - amelyről azonban hosszú időn keresztül ismert volt a „gy” rovásjelhez fűződő genetikus kapcsolata.

Hasonló lehetett a helyzet a tordosi cserepek kettős keresztjével is: az egyik cserepen szimbólumként alkalmazhatták, míg a másikon fonetikus jelként - s ezeket ma aligha különíthetjük el egymástól. A jelentésárnyalatokat illetően tehát tanácsaltanok vagyunk, miközben a jel értelme - lényegét tekintve - világos.

Aligha várhatjuk tehát, hogy azoknak a grafikailag azonos jeleknek a jelentése is pontosan azonos legyen, amelyek egymástól több ezer kilométerre lévő lelőhelyekről kerültek elő és amelyek kora között is több száz vagy több ezer év van. Pusztán abban lehetünk bizonyosak, hogy a jelek hasonlóságának oka a (többnyire vallásos jellegű szimbolikának köszönhető) genetikus kapcsolat. Ebből azonban nem következik, hogy a vizsgált jelrendszerekben ugyanaz a grafikai jel pontosan ugyanazt jelentette s erre matematikai számítás lenne alapozható.

Ezt a kiterjedt jelentésbokrót egy matematikai számítás során nehéz egyértelműen megfogalmazni. Tovább nehezíti egy matematikus helyzetét, hogy a Tejutat igen sok grafikai változatban lehetett ábrázolni, amelyek formailag nem is emlékeztettek egymásra. Tehát két, vagy több jel is szimbolizálhatta ugyanazt az égbe vezető utat s ezek helyettesíthették egymást egy szövegben.

A hasonló jelek pontosan megegyező értelmét (jelentését) annál kevésbé lehet feltételezni, mert a jeltípusok alacsony száma (20 és 76 között) olyan írásrendszerre enged következtetni, amelyik valahol félúton áll a szó-szótagoló és a betűírás között. A nyelv és az írásrendszer feltehető (akár kis mértékű) eltérése is azt eredményezhette, hogy például a tordosi és a Tepe Yahya-i kettős kereszt más szót, szótagot, vagy hangot jelölt a különböző lelőhelyeken.

A székel írás különböző emlékein is azt tapasztaljuk, hogy ugyanannak a hangnak vagy hangcsoportnak különböző jele is lehet (18., 35. ábra), de előfordul ennek az ellenkezője is: ugyanaz a jelforma különböző hangot jelölhet (Szemerey/1997). Pedig itt biztosan egy nyelvről és ugyanazon írásról van szó. Az írástechnológia és a képi tartalom egyezése miatt formailag gyakran hasonló székel, türk, vagy germán rúnák pedig csak a legritkább esetben jelölik ugyanazt a hangot - bár több jel utal e sztyeppi írásrendszerek genetikai kapcsolatára. A fentiek miatt tehát nincs okunk annak feltételezésére, hogy az egyes jelformák előfordulási arányának az ismeretlen nyelvű tordosi és Tepe Yahya-i feliratokban azonosnak, vagy akár közelállónak kellene lennie a jelrendszerek rokonsága esetén.

Fontosabb ennél, hogy a „konvencionális jelek” fejlett írásra utalnak. Azt, hogy Tordos és Tepe-Yahya esetében valódi írásról lehet szó, több körülmény is valószínűsíti. A rovásbetűinkkel való nagy számú formai azonosság önmagában is a betűket és szótagjeleket alkalmazó székel írással való rokonságra utal (35. ábra). A jeltípusok száma is fonetikus írást valószínűsít. Ugyanerre utal a jelek lineáris jellege. Az agyag - akár karcolják belé a jelet, akár festik rá - megengedné a legbonyolultabb jelformák alkalmazását is. A cserépdarabokon mégis lineáris jelek maradtak fenn. Ez egy korabeli rovásírással és fonetikus gyakorlat hatásának tulajdonítható - mert csak a rovásbot nem tűri el a képszerű jeleket és a hieroglifák százait (tehát szótagoló vagy betűírással gyakorlatra kényszerít). Maguk a tordosi rovásbotok ugyan elpusztultak, de a cseréptárgyak megőrizték az egykorú rovásjelek alakját.

Némileg hasonló a helyzet a székel rovásírás esetében is, mert itt sem maradt ránk egyetlen rovásbot sem. A rótt székel jelformákat mégis kiválóan fenntartotta a papírra írt nikolsburgi „ábécé” - míg a későbbi székel ábécék tollal kicifrázott jeleit már alig lehet fába róni.

Fonetikus írásra utaló körülmény az is, hogy a 35. táblázat készítésekor a tordosi, Tepe Yahya-i és urartui jelek között a legnagyobb igyekezettel sem találtam ugyanannyi párhuzamát a székel magánhangzóknak, mint a mássalhangzóknak (35. ábra). Ez pedig hangzógugratásos (magánhangzókat ritkán alkalmazó), szótagjelekre épülő írásrendszerre utal, amely feltehetően néhány szójelet is alkalmazott. Azt gondolom, hogy ezek a jelrendszerek a székel írás rokonai, amelyek a szé-

kely mássalhangzók előképeit vagy párhuzamait szótagjelként használták. Máskülönben a székely magánhangzójeleknek is közel ugyanannyi megfelelőjére kellene bukkanunk közöttük. Mindezt azonban még ellenőrizni kell: nagyobb jelkészlet, több nyelv és más írásrendszerek bevonásával.

Nem arról van szó, hogy a cserepeken fennmaradt tordosi és Tepe Yahya-i jeleket írásként kellene értékelnünk (ez alól talán csak a tordosi rendszerhez tartozó tatárlakai tábla kivétel). A tordosi és Tepe Yahya-i jelek többsége inkább csak egy elpusztult rovásírás kísérőjelensége. Egy valamikor egységes, gazdag jelrendszer véletlenül fennmaradt és periférikus részhalmaza, amely csak a vázlatát őrzi az írás eredeti összefüggésrendszerének.

Mintha a magyar fazekasmotívumok és a hímes tojások jelképrendszere alapján kellene következtetnünk a székely rovásírásra. Ezeket a magyar népi képeleket s a belőlük alkotott képszerkezeteket (világmodelleket, jelmontázsokat, ligatúrákat) csak a legritkább esetben lehet betűírásként elolvasni. Bár a legtöbb magyar népi jelképnek egyértelmű megfelelője van a székely ábécében, mégis inkább szimbólumszerűek és csak ritkán fonetikusak.

Mindezek fényében a Makkay János és Boros Endre által elvégzett elemzések eredménytelensége törvényszerű. Nem volt elvárható, hogy például Tepe Yahyán pontosan ugyanolyan arányban szerepeljen a kettős kereszt, mint Tordoson (mert az egyik helyen esetleg „főút” értelmű szójel volt, míg a másikon mondjuk a „király” jelentés és a „ku” szótag kapcsolódott hozzá). Mindezek miatt a szerzők vizsgálata nem zárhatta ki e jelrendszerek közös eredetét.

A szerzők óvatosan megfogalmazott, mégis inkább diffúzionizmus-ellenesnek tűnő végső értékelésével ellentétben ezek a távoli jelrendszerek egyértelműen genetikus kapcsolatban vannak egymással. Ezt a jelformák egyezésének nagy aránya önmagában is világosan bizonyítja (Varga/1993/189). Más kérdés, hogy e kapcsolat pontos körülményeinek tisztázása sokkal nehezebb annál, hogysem ilyen egyszerű matematikai eljárással (amelyből szükségszerűen kimaradtak a mitológiai, frástipológiai, történeti és nyelvi vonatkozások) ez megválaszolható volna.

A hasonló jeleket tartalmazó távoli írásrendszerek egymástól való függetlenségét aligha sikerülhet bizonyítani. Ez természetes is, hiszen a hasonlóság önmagában is a rokonság jele. Ez ellen a természeti-társadalmi törvényszerűség ellen hiába próbálnak érveket fabrikálni a diffúzionizmust ellenzők, mert ez a törvény a jelrendszerek esetében is érvényesül. A jelek azért hasonlóak, mert a jelrendszerek legtöbbször ősi genetikus kapcsolat köti egymáshoz. A genetikus kapcsolat jellegén azonban még érdemes vitatkozni.

A lineáris írásrendszereknek ez a jellegzetessége - az ugyanis, hogy jeleik a legtávolabbi írásrendszerek jeleire is hasonlítanak - sok hibás őstörténeti teória képviselőjét zavarja. Például a történeti babérokra pályázó akadémikus ihletű nyelvészeink többségét, akik maguk is elismerik, hogy a legkorábbi időszakok nyelvi viszonyairól szinte semmit sem tudnak mondani.

A székely írásjelek azonban a kínai, sumér, egyiptomi és hettita hieroglifák mellett hasonlítanak kőkori jelképekre is (29. ábra), de hasonló jelekre ismerhetünk a

föníciai, etruszk, türk stb. ábécékben, sőt az indián szimbólumok között is. Ezek az egyezések nem írásztal mellett kiagyalt ingatag hipotézisláncok - hanem kézzel fogható, szemmel látható és letagadhatatlanul létező tárgyi tények.⁴⁰ Ezzel a makacs körülménnyel az akadémikus kutatás nem tud mit kezdeni, ezért - alapos elemző munka helyett - az ilyen irányú kutatásokat eleve tudománytalannak nyilvánítja (Sándor/1992/79).

Így lett általánosan elfogadott az a hibás nézet, hogy a távoli írásrendszerek hasonló jelei a véletlennek köszönhetőek. A véletlenre hivatkozók azonban következetesen elmulasztották annak matematikai ellenőrzését, hogy az egyezések ilyen meglepően nagy sorozata tulajdonítható-e a véletlennek. A Nemetz Tiborral, a Matematikai Kutatóintézet főmunkatársával elvégzett ellenőrzésünk azt mutatta, hogy ilyen nagyfokú véletlen egyezésről nem lehet szó, az egyezések mögött tehát genetikusan kapcsolat rejlik (Varga/1993/205). Ez a genetikusan kapcsolat az időben és térben egymástól legtávolabb használt írásrendszereket is összekötheti.

Az akadémikus kutatás - előfeltevésének megfelelően - a székely rovásjelek rekonstruálásakor elsősorban a türk és a szláv írásra, az alternatív kutatás pedig a Kínától Egyiptomig terjedő térség valamelyik antik írására összpontosított. Mivel szinte mindegyik írásrendszerben kimutatható a székely rovásbetűkhöz hasonló jel, a kutatók a legkülönbözőbb írásokban vélték megtalálni a székely írás forrását. A majdnem mindenütt megtalálható egyezéseket bizonyítéknak tekintették, miközben a más írásrendszerekben lévő, esetleg nagyobb számú egyezést fel sem ismerték, vagy figyelmen kívül hagyták. Azaz - megfelelő íráshasonlító módszer híján - az akadémikus és az alternatív kutatók eljárása egyformán, szembeszökően módszertelen.

A kutatók elsősorban az írásjelek alakjára és a jelölt fonémára alapoztak, a Püspöki Nagy Péter által megfogalmazott (részterületen helyes) elv szellemében. Eszerint közelebbi kapcsolat gyanúja merülhet fel akkor, ha például két azonos családhoz tartozó írásrendszeren belül jelentősebb számú hiteles alaki és hangértékbeli azonosságot tudunk kimutatni. Ennek az azonosságnak azonban túlnyomónak kell lennie, és eltérésekkel csupán ott lehet számolni, ahol a két nyelv hangzóállománya tér el egymástól (Püspöki/1984).

Ez az elv alkalmas a latinból kialakított modern szlovák írás rokonsági kapcsolatainak tisztázására, de csődöt mond az antik írások esetén. Az antik ember számára ugyanis a jelek elsősorban vallásos szimbólumok voltak, amelyeket csak mintegy mellékesen használtak hangjelölésre is. Új írás alkotásakor a közismert jeleket (antik típusú írásátadás esetén) a saját nyelvükön nevezték meg. Ez a név határozta meg aztán az új írásban, hogy a jel milyen hangot jelöljön. Egy hieroglif

⁴⁰ Ezeket az írástörténeti tényeket egyébként nyelvészeti összefüggések is alátámasztani látszanak.

Sz. A. Sztarosztyin nyelvész dolgozta ki a nemzetközi tudományos világ által elfogadott elméletet a kínai - észak-kaukázusi nyelvcsalád létéről. Ennek őshazája Elő-Ázsiában és a Kaukázusban volt, képviselői pedig a Kr. e. VII-VIII. évezredben váltak el egymástól. Az eltelt évezredek ellenére - mint azt Veres Péternek szóban elmondotta - nyelvészeti módszerekkel rekonstruálni lehet egy „írás” értelmű közös szavukat.

jelekből álló fonetikus írás eltérő nyelvre és írástechnológiára adaptált utódában a jelformák és a jelölt hangok is törvényszerűen különbözőek lettek – bár ezek az írások egymás legközelebbi rokonai. Mivel e körülményt a kutatók zöme nem ismerte fel, a székely írás eredetével foglalkozó dolgozatok többsége nélkülözi a tudományos megalapozást.

Az akadémikus történeti-földrajzi preconcepció

Rovásírásunk pusztja léte is megkérdőjelezi az északi őshaza általában hangoztatott elméletét s ez a székely írás eredeztetésével kapcsolatos ellentmondásokból is ki-világlik. Ilyen ellentmondás, hogy a múlt századi ugor – török nyelvészhaborúban aratott ugor „győzelem” ellenére az akadémikus kutatás a székely rovásírás türk eredetét hangoztatta, mert az északi írásnélküliség miatt komolyan fel sem merül-hetett, hogy rovásírásunk a tajgában született volna.

A leggyakrabban hangoztatott álláspont szerint az íráshasználat iránti igény az állam megszületésekor jelentkezik s más népekhez hasonlóan a magyarság is az ál-lamalkotással egy időben kezdhetette az íráshasználatot. Azaz már csak ezért sem hozhattuk rovásbetűnket azokról az északi obi-ugor területekről, amelyek termé-szeti-gazdasági adottságai máig lehetetlenné tették önálló állam megszervezését.

Mivel a nyelvészeti alapozású őshazaelméletek a magyar őstörténetnek és álla-miságnak szűk időbeli és földrajzi korlátokat szabtak (amelyen kívüli párhuzamo-kat a tudománytalanság vádja nélkül ma sem lehet figyelembe venni) „tudósaink” szükségképpen azon írások közül választanak, amelyek e korlátokon belül voltak használatban (e képtelen tilalmakra Bakay Kornél hívja fel a figyelmet: 1997/41). Így jelölték ki a türk írásokat, s az akadémikus előfeltevések értelmében a székely rovásjeleket a közelmúltig a türk írásokból kellett levezetni. A türk írás azonban nem felelt meg ezeknek a magas követelményeknek, mert belőle a székely rovás-írás nem származtatható.

A hasonló írástechnológia, a csekély számú formai egyezés és a kétségtelen nyelvi-történelmi-kulturális kapcsolatok látszólag alátámasztották ezt az eredetteó-riát – a súlyos eltérések és a más írásokban kimutatható hasonlóságok elhallgatása árán.

Az akadémikus kutatás azért választotta a türk – glagolita forrást, mert ez meg-felelni látszott a türkök által megszervezett és a szlávok által tovább civilizált pri-mitív magyarságról alkotott, mindenkori megszállóink kulturális magasabbrendű-ségét alátámasztani hivatott előfeltevésnek.

A székely rovásírás átvételének általában feltett időszakában, a honfoglalást megelőző századokban azonban már nem nagyon volt mit tanulni a hasonló lovas-kultúrával rendelkező (katonai demokráciában törzsszövetségeket alkotó) türkök-től. A magyarság csak egyenrangú kulturális adottságainak, folyamatosan megőr-zött államalkotó képességének köszönhetően maradhatott önálló az idegen lovas-népek tengerében. Annak ellenére nem vált törökké (sem nyelvében, sem írásá-

ban), hogy három évezreden keresztül élt a türkökkel a kulturális egységesedést ösztönző, de a sajátos gazdasági lehetőségek⁴¹ miatt egyúttal rendkívül hagyományörző sztyeppén.

A faluközösségekben élő szlávokkal más volt a helyzet. Az általuk folytatott naturalis jellegű földművelés jelentősen alacsonyabb gazdasági és szellemi szintet jelentett a honfoglaló magyarok állattartásánál. A lovasnomádok a közöttük kialakított munkamegosztás során előszeretettel bízták a szlávokra az alacsony termelékenységű földművelést. Eközben néhány földművelésre vonatkozó szláv szót átvehettek tőlük, de írást nem - mert az első szláv államok megszületése előtt szláv írás aligha létezett.

Eleve halvaszületett volt az a koncepció, miszerint az ábécé egyik részét a türköktől 750 körül, másik részét 890 táján „egy térítő szláv szerzetes” jóvoltából szereztük volna meg - mert eleink az írás használhatóságával nem várhattak évszázadokat. A hiányzó jelformák megtervezése nem okoz oly nagy nehézséget, hogy azzal szerzetesekre kellene várni. Ma bármelyik kisiskolás fél óra alatt meg tud alkotni egy használható ábécét, ha titkos levelezéséhez erre van szüksége - mert már ismer egy másik írást.

Az írásalkotás kulcsa tehát a minta (és ez a felismerés segít megérteni a székely írással rokon jelrendszerek eredetének kérdését is). Az írás ötletét ismerve könnyen megteremthető egy hasonló elvű, de saját jelekből összeállított, újnak tűnő írásrendszer - s így keletkeztek a neolit és bronzkor gomba módra szaporodó jelrendszerei és írásai is. Ezért - ha a székely írás forrásait keressük - elsősorban az írás rendszerének párhuzamaira kell figyelniünk. Egyúttal azonban le kell számolnunk az átdó megatlálásának ábrándjával is, mert aligha bukkanhatunk többre, mint hasonló jelformák és elvüket tekintve közelálló írásrendszerek sorozataira.

A türk kapcsolat

Az ótürk írásoknak négy magánhangzójelük van, ezek mindegyike két-két magánhangzót jelöl („a-á”, „o-u”, „i-y”, „ö-ü”). Egyhangértékű mássalhangzójelük - azaz valódi betűjük - csupán hét van („m”, „z”, „s1”, „s2”, „p”, „cs” és a nazális „j”). Kettős-mássalhangzó-jeleik száma négy („ng”, „nd/nt”, „ncs”, „ld/lt”). A többi huszonhárom olyan mássalhangzójel, amelyekhez az olvasásnál különféle (vagy mély, vagy magas) magánhangzók járulnak - így ezekkel kettő, négy, hat, nyolc, vagy tíz szótag is jelölhető. A sajátos rendszerű türk írást a megfektője, Vilhelm Thomsen joggal nevezte szótagírásnak.

Mint láttuk, a különböző szerzők eltérő számú (kettő és huszonegy közötti) türk és székely jelet egyeztettek egymással. Ezek az összevetések azonban akkor sem sokat árulnak el a türk és a székely írás kapcsolatának jellegéről, ha a felsorolt esetekben valódi összefüggésekről lenne szó. Nem tudunk meg ugyanis semmit arról,

⁴¹ A sztyepp körülményei elsősorban a nagyállattenyésztést és - a lónak köszönhető mozgékonyaságból fakadóan - a távolsági kereskedelem kiaknázását támogatták (vö: Selyem-út!).

hogy egymásból keletkezett-e a két írás vagy egy közös ősforrásból; és ha egymásból keletkeztek, akkor melyik volt a másik mintája.

A székely írás eredetét megkérdőjelezik, vagy kizárják a következő okok:

- Szinte mindegyik hasonló technológiájú eurázsiai jel- és írásrendszerben megtalálható rovásjeleinknek közel ugyanannyi formai párhuzama, amennyi a türk írásokban - ezeknek a formai egyezéseknek tehát nincs perdöntő jelentősége.

- Elenyészően kevés az olyan jelek száma, ahol a jelforma és egyúttal a jelölt hangalak is azonos.

- Az ótürk írás hangjelölésének rendszere alapvetően eltér a székely írásétól.

- A székely rovásírásban van néhány olyan jelforma, amelyik hiányzik a türkből, de megtalálható más, korábbi írásokban, például az égei, sumér és hettita képjelek között.

- A türk írás jelsorrendje nem tartozik a „latin” jellegű jelsorok közé, mint a székely.

- A krónikáink szerint az Árpádház ősei (azaz magyarok) által vezetett Hun Birodalom korábban létezett a türkökénél s a kínai források szerint a türkök átvették zsuán-zsuán elődeik adminisztratív szervezetét, amely megőrizhette számukra a hun örökség egy részét. Megerősíti ennek lehetőségét az, hogy a korai hun-székely írásemlékek korábbiak az első türk írásemlékeknél, ráadásul némelyik székely jelnév is archaikusabb a megfelelő türk jelnévnél (2., 7. ábra). Ezért a türkök átvehették a hun-székely írást, fordítva azonban nem történhetett. A türk írás ezen okok miatt nem lehet a székely írás őse, legfeljebb leszármazottja, vagy - s ennek van a legnagyobb valószínűsége - oldalági rokona.

Mit mondanak a források?

A kútfőkben a legkorábbi időktől kezdve nyoma maradt annak, hogy a sztyeppi népek írással rendelkeztek. Például a Kr. e. 270 körül élt Berosszosz káld történetíró, kortársként azt jegyezte fel a szkítákról, hogy *„nagyon kedvelték a történetírást és egész könyveket írtak fejedelmeikről és vitéztársaikról”*. Plutarkhosz, Philosztratosz, Herodianus, Plinius s mások szerint a pártusok is vezettek évkönyveket (őket Haussig az avarokkal azonosítja, Bonfini pedig rokonainknak mondja); Priszkosz, Prokopiusz és más adatok alapján a hunok, egykorú kínai források szerint pedig a türkök is rendelkeztek írással. A régészeti leletek ezeket a forrásokat rendre alátámasztják. Azaz a magyarsággal azonosítható, vagy a magyarsággal szoros kapcsolatban állt sztyeppi birodalmakban a kezdetektől írtak és olvastak.

A honfoglalók és a székelyek íráshasználatát kifogástalan hitelű források említik:

Az egyik kútfő Szent Konstantin (Cirill) legendája. A glagolitának nevezett első szláv írást 861-ben megalkotó Konstantin Velencében és Rómában - miközben a szláv írás engedélyeztetése mellett érvelt - a magyarokat és az avarokat a saját írást és könyveket használó népek között említette (H. Tóth/1981). Cirill két ízben

is találkozott a honfoglalásra készülődő magyarokkal és a frank uralom alatt élő avarokat (a hun és avar eredetű székelyeket) is ismerte - amiből következően néhány jel akadémikus ihletésű glagolita eredeztetésének az ellenkezője könnyebben elfogadható.

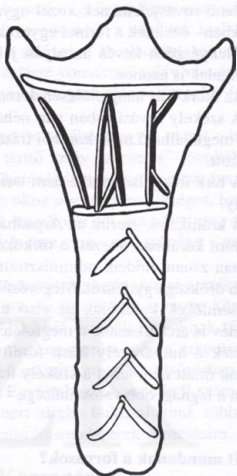
Kézai Simon 1282-ből származó Krónikája azt állítja, hogy „a székelyek a határhegységeken a blakokkal együtt egy országrészt kaptak, velük elvegyültek és mint mondják a blakok írását használják”. Az 1358-as Képes Krónika ezt úgy ismétli meg, hogy blakok (Blackis) helyett már vlachokat (Vlachis) említ. A *blak* egyeztethető a *vlah* (oláh) és *olasz* népnévvel, s valamilyen latinosodott népet jelöl. Az oláhoknak azonban nem volt rovásírásuk, az olaszok pedig nem laktak Erdélyben - ezért ők nem adhatták át írásukat a székelyeknek.

Egy régi térkép Baskíria vidékén említ blakokat, akik alatt a heftalita Hun Birodalom keresztény vallásra tért, azaz „elolaszosodott” párhús-avar részeit érthetjük. Tőlük valóban származhatott a székely írás. Kézai ezek szerint a vallásos hagyományuk szerint még megkülönböztette a két magyar nyelvű testvérnépet: a hun-székelyeket az avar-székelyektől. A párhús-avar eredetű keresztény heftaliták egyházi irataikat rovásírással vezethették s ez megmagyarázza, hogy a pogánynak tekintett rovásírás Erdélyben miért éppen a keresztény templomokban maradt fenn napjainkig.

Más krónikáink adatai is segítenek a székely írás eredetének tisztázásakor.

Ilyen adat például rovásírásunknak történetíróink által használt hagyományos elnevezése. Thüróczy, Bonfini és Szamosi szkíta, vagy szkítiai betűket említ. Beneczédi Székely István 1559-ben megjelent krónikája szerint a székelyek „Hunnia-beli módra székely bötüvel élnek mind a mai napiglan.” Verancsics Antal (meghalt 1573-ban), Thelegdi János (1598-ban írt Rudimentájában), Otrokócsi Főris Ferenc (1693-ban) hun, Bél Mátyás (1718-ban) és Dezsericzky József Ince (1749-ben) pedig hun-szkíta írásnak nevezi a székely rovásírást.

S ez az elnevezés korántsem volt légbőlkapott, vagy valamiféle - pusztán a keleti eredetre utaló - közhely. Ellenkezőleg: az egykor rovásírással vezetett sztyeppi krónikafolyamra, a hun eredetű dinasztia és a nép emlékezetére támaszkodó hiteles adat, amelyet több újabban felismert, vagy felbukkant emlék is alátámaszt.

25. ábra. Magyarországi hun bronzfibula az „ÉSZAK” felirattal

Krónikáink és a székely hagyomány szerint a székelység nem Árpád népének honfoglalásakor, hanem évszázadokkal korábban, Atilla hunjaival érkezett a Kárpát-medencébe. Ezzel összhangban a Bóna István által közölt V. századi hun csatokon találhatók is vésett, vagy kőberakásos rekesztechnikával kialakított székely jelek. A sopronkőhidai IX. századi avarhun sőtartóba kétszer is (egyszer balról jobbra, egyszer pedig jobbról balra) bekarcolt „m”, „us” és „s” jelek „magas ősz sarok” olvasatúak (10., 22., 25. ábra). A fenti tárgyak feliratai tisztán hieroglifikusak.

E hun jelek és hieroglif feliratok első közlése (Varga/1996) után kaptam Fekete Andrásról egy ismeretlen lelőhelyről - de feltehetően Magyarországról - származó hun bronzfibulát. Ezen egy hárombetűs feliraton kívül még egy jelkép is szerepel, amely szintén rovásjelekből („s” betűkből) áll (25. ábra).⁴² Bár az ilyen rövid feliratok szinte a világ bármely nyelvén megfejthetők, esetünkben a székelyek hun eredethagyománya, a székely jelformák és a feliratokat kísérő ábrázolásoknak a szöveg értelmével egyező mitológiai vonatkozásai megbízható segítséget jelentenek.

A fibula alján a hegyet ábrázoló székely „s” (sarok) rovásjel négy, egymás fölé helyezett példánya: a hegyek hegyének, a legnagyobb hegynek a szimbóluma látható. A hunok szokás szerint így jelölték az északi sarkot, a Föld - vallásos tiszteletben részesített és megszemélyesített - forgástengelyét. Többnyire csupán három halom szerepel a hasonló hun ábrázolásokon: ezek a magyar címer hármashalmjának előképei.

Felül három elolvasható rovásbetű van. Alattuk és felettük vízszintes vonal húzódik, egy képzeletbeli rováspálca széleire utalva, esetleg csak a rovásbetűket elhatárolandó.

Türk felíratra nem gondolhatunk, mert a középső jel nem szerepel a türk írásban. Mindhárom megtalálható ugyanakkor a germán jelek között. Az első kettő a Közép-Európában a III. századtól a VIII. századig használt korábbi, vagy közönséges rúnairásban „i” és „ng” hangértékű, a harmadik azonban csak a VIII. századot követően bukkan fel Svédországban, ahol a „p”, „b”, vagy „mb” jelölésére szolgált. Kérdés, van-e okunk összeolvasni ezeket a germán hangokat a székely írással?

Mindhárom betű szerepel a görög ábécében is. Priszkosz szerint a hunok ismerték a görög nyelvet. Ebből az is következhet - és ezt néhány, a feltételezések

⁴² Az öntött, s hátul egyetlen elrozsdásodott vascsapot befoglaló, kárpát-medencei bronzdísz négy neves régésznek mutattam meg. Bakay Kornél és Erdélyi István szerint ez egy hun (hun kori) fibula (amelynek az alakja sajátos); Bálint Csanád és Hadháziné Vaday Andrea az avar kor előtti technológia alapján III-V. századi lószerszámdísznek határozta meg (amelynek nincs pontos formai megfelelője). Valamennyien egyetértettek abban, hogy a tárgy és mélyített felirata egyidős és eredeti. A szíves segítségüket ezúton is köszönöm.

A vascsap a legelső „s” jel mögött van - ebből következően talán fejfelé lefelé lóghatott, s csak tetetéskor fordíthatták az ábrán látható helyzetbe (a tükörképszerű hun-magyar túlvilág-elképzelésnek megfelelően).

szerint görög betűs hun felirat is megerősíteni látszik - hogy a hunok (a párthusokhoz hasonlóan) ismerték és használták a görög írást. A fibula rövid feliratát görögül olvasva az *iak* hangalak adódik, aminek azonban nem találom az értelmét.

Van más érv is, ami esetünkben a görög írás feltételezése ellen szól. A fentebb ismertetett emlékek (22. ábra) görögben ismeretlen „us” jele miatt azt kellene gondolnunk, hogy a hunoknak volt egy szoros vallásos kötődésű írásuk, amelyik a székelly írás őselével azonos (ebben szerepel az „us” jel) - és lehetett ezen kívül egy görög betűs írásuk is.

Bár ez nem zárható ki, egy értelmetlen szó kedvéért mégsem érdemes feltételezni, hogy e fibulán a hunok egy másik (görög alapú) írásáról lenne szó. A görög írást a hunok elsősorban a diplomáciában használhatták s csak másodsorban az ékszereiken. A hun ékszeren alkalmazott görög írásra az egyetlen példa a Szent Korona - de ez egy „diplomáciai jelentőségű” ékszer.

A fibula betűit a székelly ábécé segítségével, jobbról balra olvasva sem jutottam értelmes szöveghez. Mivel nem rováspálcáról van szó, amelyen a jobbról kezdett olvasás indokolt, ezért - a sopronkőhidai avarhun sótartó példája alapján - megpróbáltam balról jobbra haladva értelmezni a jeleket.

Balról első a székelly rovásírás „sz” jele (26. ábra). A ma használatos függőleges vonalhoz képest ez a bronzba vágott hun jel kissé balra dől. Hasonlóan a Kapossi Sámuel 1700 körüli, Bél Mátyás 1718-ból származó és Oertelius 1746 előtti betűsorában, valamint a nagybányai református egyház anyakönyvébe 1820 körül bejegyzett székelly ábécében látható „sz” betűkhöz.

A székelly „sz” jellel azonos a türk „sz” is, míg egyes kisázsiai (lüdiai és likiai) írásokban egy függőleges hullámvonal az „sz” jele (Meriggi/1976/311). Ez meglepően megegyezik Bél és Kapossi fenti „sz” jelének hullámvonalával s újra felhívja a figyelmet Oertelius székelly betűsorának balra dőlt, kacsaringó alakú „sz” jelére is. A függőleges hullámvonal Kájoni „ü” (ügy „folyó”) jelére emlékeztet, amelyhez hasonló egy XV. századi ezüstcsésze Tejút-ábrázolásán⁴³ is megjelenik (26. ábra), de ott az „ak” (Ókeános, patak - pat(er) Óg) jele is lehet.

Ezek a változatok a mitológia segítségével könnyen értelmezhetők. Korábban a függőleges székelly „sz” betű formáját az eget tartó fa alakjából, hangalakját a „szár/szál” szavakból vezettük le (Varga/1993/72).

Ez az égisz érő fa a finnugor mitológiában a Tejúttal azonos - amelyet folyóként: hullámvonallal, vagy kacsaringóval (az égisz csapó hullámtaraj jelével) is ábrázolhatunk. Azaz e jelváltozatok csak betűként értelmezve ellentmondásosak; ha hie-roglifáknak tekintjük őket, akkor egybehangzóan a Tejútra mutatnak.

Ezért használják másutt Oertelius „sz” betűjének kampós formáját inkább a „j” (jó „folyó”) jelölésére a székellyek (26. ábra).

Számunkra most csak az a fontos mindezekből, hogy a kissé balra dőlt „sz” nem rendkívüli különlegesség, a Tejutat ábrázoló jelek hagyományához hozzátartozik.

⁴³ A Torontál megyei Keresztúri pusztán előkerült, ismeretlen helyen készült ezüstcsésze közepén világosan felismerhető a Tejút és hasadéka, alul pedig az Ararát a szent folyókkal - amelyek vizüket a Tejútból kapják (Fehér/1995/98 nyomán).

a hun fibula 1. jele	Kapossi „sz” jele	Bél „sz” jele	Oertelius „sz” jele	Nagybánya „sz” jele	türk „sz”	lüdiai „sz”	likiai „sz”

26. ábra. A hun fibula első (bal oldali) jelének párhuzamai (fenn), és egy XV. századi ezüstcsésze Tejút-ábrázolása, hullámvonal-alakú (székely „ak”, vagy türk „a”) rovásjelekkel (Fehér/1995 nyomán, lenn)

a fibula 2. jele	sumer „nő”	kínai „asszony”	türk „k”	lüdiai „a”	székely „a”	germán „w”
fön. alef, béth, dáleth és rés	görög „a” (alfa)			káriai „a”		

27. ábra. A hun fibula második (középső) jelének párhuzamai

a fibula 3. jele	csíksztm-i „ö”	türk „ök/ük/kö/kü”	germán „b”	kínai „kaptató”	föníciai „ökör”	

28. ábra. A hun fibula harmadik (jobb oldali) betűjének párhuzamai

A fibula középső jele (27. ábra) a székely „a” (Anat, anya) rovásbetűvel azonos, amelynek nincs pontos megfelelője a türk ábécében.⁴⁴ Szekeres István felismerése szerint ez a székely jel a sumér „nő”, kínai „nő, asszony, anya” fogalomjelekkel, az ótürk „k” (*kadin* „asszony”), a tükörképszerű germán „w” (*weib* „asszony”) jelekkel rokonítható (Szekeres/1993/87). A görög „a” (alfa), valamint némely kisázsiai (káriai, lídiai és likiai) ábécé „a” betűje (Meriggi/1976/311) is hasonlít a fibula középső jeléhez. A föníciai írás az „” (*alef* „ökör”), „b” (*béth* „ház”), „d” (*dáleth* „ajtó”) és „r” (*rés* „fej”) hangokat is hasonló jelformákkal jelöli (Kéki/1971/82).

A harmadik (jobb oldali), kétfogú fésűnek nevezhető hun jel már nehezebben azonosítható, bár ugyanilyen „ö/ő” jel ismert az 1501-ből származó csíkszentmártoni feliratból (28. ábra), valamint egy kurzívabb változat szerepel a Bél Mátyás (1718), Szentkirályi Sámuel (1730) és a nagybányai református egyház (1820) által feljegyzett betűsorokban is. Az „ö/ő” hangok jelölése azonban a különböző székely írásemlékekben korántsem egységes, 5-6 teljesen eltérő alakváltozat is ismert. Kájoni „ö” betűje például Marsigli rovásnaptárában és a Nikolsburgi ábécében is „ü” hangot jelöl.

Ezek a jelenségek összhangban vannak azzal, hogy maga az „ö/ő” hang is viszonylag későn alakulhatott ki a magyar nyelvben. Például a latin-magyar betűs iratokban még néhány évszázaddal ezelőtt is Körment nevét időnként Kürmendnek írták. Aligha lehetünk tehát bizonyosak abban, hogy ez a rovásjel a hun korban is az „ö” hangot jelölte.

A harmadik jel esetében a hangalak és a jelnév tisztázása végett a formai párhuzamokhoz kell fordulnunk. Ilyenek az orchoni türk „k”; a germán „b” rúna; a kínai *fou* „big mound, earthen hill” (magyarul: nagy halom; földből vagy kőből való kaptató, emelkedő); sőt a föníciai „” (*alef* „ökör”) és a latin „k” is (28. ábra).

Kétfogú fésűre hasonlít az „ö/ü” előtt és után írható orchoni türk „k” (azaz az *ök, ük, kö, kü* szótagcsoport) jele. E szótagcsoportot a jenyiszeji türk írásban az élére állított két hegy rajza jelöli - s ez a képszerűbb grafikai változat hozzásegíthet minket a fenti hun jel megértéséhez. A két élére állított hegy ugyanis a székelyben az „m” (magas) jele. Az - esetenként élére állított - hegyek sora a magyar népi képjelek között és egy hun szíjvégen is (4., 10., 15. ábra) az égbe vezető út, a világhegy szimbóluma.

A fibula harmadik jele tehát valamiféle kiemelkedésre, sziklára, hegyekből álló lépcsőre, a magasba vezető útra utal.

A germán rúnairás északi (svéd, norvég) változatában szintén található egy kétfogú fésű alakú „p/b/mb” (bjarkan) jel. Ennek a dán meg a korai (közönséges) jel-sorban ugyancsak az élére állított kétsúcsú hegy felel meg.

A kínai *fou* „nagy hegy, első hegy” egyik változata (Karlgrén 1108/b jele) három élére állított hegy, a 1108/c változat pedig egy háromfogú „fésű” (28. ábra).

⁴⁴ A türk „a” betű leggyakrabban függőleges hullámvonal alakú, a mély hangrendű székely „ak” (patak) jelhez hasonlóan. E két jel talán genetikai kapcsolatban van egymással - mindegyik az „ak” szótag jeléből rövidülhetett le.

A képszerű - tehát az élükre állított és megszemélyesített hegyeket ábrázoló - jelek neve a fenti hangalakok, jelnevek és képek alapján a *kő* lehetett s a finn Ukko „ük kő” istennév is összefügghet e hieroglifával. (A kő isten-jelkép, ezért - a genetikus kapcsolat miatt - hasonlított az angol *stone* „kő” és a magyar *isten* szó.)

A lineáris változatot, a kétfogú „fésűt” azonban egy ökör hátgerincének és két szarvának is értelmezhetnék (olyasféle megfontolással, mint ahogy a hegyeken tisztelt Baál állított maga helyett bika alakú utódot). Így feltehetnénk a lineáris jel-változatok esetében az *ökö*r jelnevet is (vö.: török *öküz* „ökö”)- ha az *ökö*r az „ük úr”, „ék úr” összetételből alakult ki és *hegyes* szarvai miatt egy (hegy)isten szimbóluma volt.

A fibula harmadik jele (a „kő”, „Ük kő”, „Ük úr”, vagy „ökö” hieroglifa) a hunoknál talán még a „k” hangot jelölte, akár később a türköknél, vagy a latinban ma is. Később (a hun kor után?) azért változhatott meg a hangalakja „ö”-re, mert a székelben fölös számú „k” jel volt (ma is kettő van), de „ö” betű egykor talán nem volt.

A magyar nyelv fejlődése (az „ö” hang elkülönülése) kikényszeríthette a *kő* (*ökö*r) jelének „ö” betűként való alkalmazását. Ez a türk szótagcsoport-jel a magyar *kő*, *ük*, *ék*, *ökö*r stb. szavakkal összefüggésben alakulhatott ki.

A fibula három jelének betű szerinti olvasata eszerint *szak*, amely „terület, ország” jelentésű és az *észak* (*éj szak* „az éj birodalma”) összetételben ma is használjuk. A feliratot talán *szakő* (szent kő) alakban is olvashatnánk az obi-ugor *sanki* „nagy isten” alapján és ez az északi sarkon elképzelt és a fibulán ábrázolt világ-hegy miatt logikus is lenne.

A *sza+kő* „szent kő” értelmezést támogatja a rokon *szakáll* szó „üstökös fénycsóvája”, „bizonyos növények terméséből kiálló szálak együtt”, „tajtékipipán lévő mocskok”, „öreg ember”, „a kenyér púpja”, „a kémény párkányzata alatt lévő, kiugró téglator” jelentésbokra, amely vagy megszemélyesítésre vagy kiemelkedésre utal. Az északi sark (a világoszlop) pedig megszemélyesített kiemelkedés. Hasonló képzet tudtommal a magyarságnál a déli, nyugati, vagy keleti égtájhoz nem fűződött, ezért is lehet értelmetlen a *keletszak*, vagy *nyugatszak* összetétel, miközben a ritkán használt „délszaki növény” kifejezés a nyelvújítás termékének tűnik.

Valószínűbb azonban az *észak* olvasat, amely e *szakő* és *szak* fejleménye. A hangzóugratás szabályai szerint ugyanis az „é” kezdőhangot a *szak* elé olvashatjuk - azaz a hun fibulára az *észak* szót írták magyarul, székel rovásírással.

A hárombetűs szöveg és a világoszlop alatta lévő képe szerves egységet alkot és egymást értelmezi.

Gondolatisága alapján a fibula uralkodói szimbólum is lehetne. Egyszerű kivitele miatt azonban valószínűbb, hogy katonai rangjelzés volt. A vitéz temetésekor a fibulát a korábbi lecsüngő helyzetéből felfelé fordítva helyezték a sírba, hogy a halott lelkének az égbe vezető utat mutassa. E szokásról tanúskodó sírleletek a nagyszéksői hun és a felső-Tisza-vidéki honfoglaló magyar sírokból egyaránt ismertek.

A székely jelformák kialakulásának kora

A rovásjeleink alapjául szolgáló vallásos jellegű szimbólumkészlet legvalószínűbb forrása az égei-anatóliai-mezopotámiai térség. Ide mutat az „f” (Föld) rovásbetű is, amely az Ararát körüli Éden térképe (4., 8. ábra). Noé fiai innen több hullámban kiindulva népesítették be újra a világot a jégkorszak különböző szakaszait követő vízőzönök után - amelyek közül az utolsó Kr. e. 12000 - 8000 táján⁴⁵ lehetett.

A vallásos hiedelmekhez kötődő szimbolika az egész világon elterjedt, például a székely „f”, „j”, „ak” és „m” változatai felismerhetők az amerikai indiánok képjelei között is (l. pl. 10. ábra). Az indiánok a jégkorszak által leginkább sújtott Szibériából vitték magukkal ezeket az Újvilágba Kr. e. 12 000 táján - s így a jelképrendszert is hasonló korúnak tarthatjuk. Hangsúlyoznom kell azonban, hogy ezek a becslések nagyon bizonytalan alapokon nyugszanak, mert Amerika benépesedésének módjáról és korszakairól is megoszlanak a vélemények.

A franciaországi Mas d' Azil barlang kb. Kr. e. 12 000 - 8 000 közötti időszakból származó kavicsain is találtak hasonló festett jeleket (29. ábra). Közöttük a székely jelek formai párhuzamainak száma oly nagy (eddig 18 megfelelésre bukkantam a különböző szerzőknél: Jensen/1969, Mandics/1987, Roe/1970), hogy az csak mitológiai alapokra épülő genetikus kapcsolattal magyarázható. A díszített kavicsok rajzolatait egyesek ciprusi, krétai és főníciai jelekkel is összehasonlították - amit mások agyrérmek minősítettek.

Ez utóbbi értékelés azonban korántsem számít tudományos igényű kritikának - csupán az írás keletkezésével kapcsolatos elméletek kiforratlanságát és bizonyos felismerések kevésbé közismert voltát szemlélteti. Az írás eredetének kérdése még mindig a sötétség leplébe burkolódik - ezért okoz nehézséget sok embernek az írásjelek vallásos, mágikus eredetéről írástörténészek által elejtett félmondatok jelentőségének felismerése.

A székely írás páratlan lehetőséget kínál e vallásos jellegű kezdetek megértésére és bemutatására - s ez tipológiai jelentőségű körülmény. Nem pusztán véletlen, hogy a székely írásjelek segítségével megérthető ez ősi jelek értelme (vö.: 1., 8., 10. ábra). Azt gondolhatjuk, hogy e korai időpontban az egyes jelek elsősorban vallásos szimbólumok lehettek, amelyek a Föld közepe, az eget tartó fa, a teremtés és az őstisztelet élményéhez kötődtek. A kőkor mítoszban élő embere számára életfontosságú összefüggéseket fejeztek ki, amelyek jelentőségét a jelek elterjedtsége és a székely írásban való felbukkanása kellőképpen érzékeltet.

Illeszthető e széles elterjedtség ahhoz a finn tudósok (pl. Saks) által, földrajzi nevek alapján kidolgozott elmélethez, amely szerint szinte az Atlanti-óceántól a Csendes-óceánig mindenütt finnugor népek éltek a jégtakaró peremétől délre. E finnugor jellegű népek egy központi területről szóródhattak szét. Talán 40 000 évvel ezelőtt(?), amikor egy felmelegedési időszakban a Közel-Keletről a Homo sapiens sapiens (a mai ember) indult a jég alól felszabaduló területekre, hogy

⁴⁵ Az utolsó jégkor 18-20 ezer évvel ezelőtt tetőzött, középpontja Szibériában volt. A jégtakaró Kelet-Európában és Szibériában Kr. e. 8 300 után húzódik vissza.

átvegye Európát a neandervölgyiektől. Éppen onnan vándoroltak szét, ahol a hatti Estan napisten nevében a magyarok Istenének magyar szavakból összetett neve őrződött meg s ahol Istenünk jelzői a négy szent folyó nevében maradtak fenn (57. o.). Azaz - bár e korai időszakokról nagyon keveset tudunk - némi joggal kereshetjük a Közel-kelet legkorábbi kultúráiban és földrajzi neveiben őseink nyelvi, valószínűsíthetően és jeltörténeti nyomait.

Ilyen nyom az egyiptomi Usziri⁴⁶ (görögösen Ozirisz) meg Assur neve és alakja. A név párhuzama a mordvin *azoro* „úr”, vogul *otar* „fejedelem”, ősiráni *asura* „úr” és a magyar *ezer*⁴⁷ szó. A sumér *as* „ember, férfi” és *uru* „ember, férfi”, valamint a magyar *ős* és *úr* (honfoglalás kori *uru*) alapján ezek „ősúr” jelentésű szóösszetételek. Assur⁴⁸ teremtető isten, azaz *ős* - ahogyan az a magyar nyelv alapján ma is világos. E névhagyomány azonban csak jóval az asszírok előtt, a történelem hajnalán juthatott Egyiptomba a később asszírok kezére került hurrita (szabír) területekről. Azaz az egyiptomi, a sumer, az asszír és a többi más antik mitológia ezer szállal kötődik a magyar nyelv és a magyar mitológia őséhez, amely a székely jelformákat meghatározta.

Kialakulásukat követően a székely jelformák előképei mindvégig megőrizték lineáris jellegüket s ez összefügghet a rovástechnológia évezredekken át általános alkalmazásával. Nincs okunk tagadni eltérő (például ékírásos) változatok kialakulásának lehetőségét, azonban nem rendelkezünk általánosan elfogadott hipotézissel arról, hogy ezek hogyan kapcsolódtak a székely írás és a magyar nyelv elődjéhez és ennek tárgyalása meghaladná e tanulmány célkitűzéseit. Amennyiben rovásírásunk rokonságának körét szélesebben értelmezzük, a székely jelek képszerű változatainak tekinthetjük a magyar népi képjeleket, uralmi szimbólumokat és ilyeneket kereshetünk a sztyeppi és más területek jelképei között is (mindaddig, amíg a népi, nyelvi, írástörténeti kapcsolat lehetősége is adott).

Hatással volt a székely jelek alakjára más íráshordozó is. Priszkosz tanúsága szerint a hunok papírt is használtak írásra, azt pedig, hogy ligatúrákat is alkalmaztak, a 22. ábra „ős ég” értelmű betűösszevonása mutatja. Hasonlóképpen értelmezhető a későbbi székely írás néhány nehezen róható jelalakja is. Ilyen mindenekelőtt a rovásnaptár „aNTaL” és „ALBeRT” ligatúrája, amelyek Szent István és a

⁴⁶ Ozirisz - Csaba hun királyfihoz és a magyar Álmoshoz hasonlóan - vízből születő hős. E vízkultusz magyar kapcsolataira utal az Éden négy szent folyójának neve. A Halász, Arakszász, Tigris/ Idiglat/Hiddekel és Eufrátesz nevek ugyanis összevethetők a magyarok Istenének jelzőivel (*élő, úr, egy, jó*), a magyar *hullám, ár és ér, ügy és húgy*, meg a *jó „folyó”* szavakkal valamint a Héliosz, Uranosz, Ygg, Ea istennevekkel. A fenti nyelvi kapcsolatok csak egy - legalább hatezer éves - nyelvi-kulturális ősforrással magyarázhatók, amelynek a magyarság egyenesági örököse. Ezt bővebben kifejtem a megjelenés előtt álló „A magyarság jelképei” c. kötetemben. Ozirisz (Ősúr) imoka és védelmezője egyébként Thot (vő: *tud, tudós!*), az írás megteremtője.

⁴⁷ Az *ezer* rovásjele nyolcágú csillag alakú, azonos a sumer *dingir* „csillag, isten” képjel legkorábbi alakjával.

⁴⁸ Assur a világ teremtéséről szóló babiloni elbeszélő költemény (az Enuma Elis) Assurból való változatában teremtető isten, akinek egyik felesége Ninlil (aki a sumer Enlil felesége, ezért Assur és Enlil azonosítható), fia pedig Ninurta (akit szokásosan Nimróddal vetnek össze). Nimród pedig a magyar krónikákban a magyarok ősapja.

frank uralkodók névmonogramjaira emlékeztetnek. E székely névmonogramokat Marsigli gróf botra róva találta meg Erdélyben, a bonyolult jelek azonban eredetileg papíron alakulhattak ki s csak másodlagosan kerülhettek rováspálcára. Néhány további, rovásra alkalmatlan, kerekded székely jel alapján Németh Gyula is azt állapítja meg: *„A rovás technika mellett már a legrégebbi időkben is élt a tollal, vagy ehhez hasonló eszközzel való írás”* (Németh/1934/24).

A székely jelkészlet egységesülésének kora

A kőkorszaki jelkészlet széleskörű elterjedése miatt általában nem okoz nehézséget öt-tíz székely jel párhuzamának megtalálása Eurázsia, Afrika és Amerika későbbi jelrendszereiben. Ennél nagyobb számú formai egyezés egyrészt a jelrendszerek közelebbi kapcsolatára; másrészt a jelkészlet egységesülésére, az írásszerű használat kezdeteire is utalhat.

A különféle szerzők tíz-húsz vagy még több formai egyezést mutatnak fel egyrészt a tatárlakai, a tordosi, a vincsai neolitikus kultúrák, a sumer írás, az egyiptomi hieroglifák, a korai kínai írás, a protohorezmi bronzkori sziklarajzok jelei, másrészt a székely rovásjelek között.⁴⁹ A Makkay János által közölt Tepe Yahya-i (Dél-Írán, Kr. e. 3000 és Kr. e. 500 között) és tordosi jelek között is feltűnően sok párhuzamot találtam, akár az urartui hieroglifák között (35. ábra). Persze nem lehetünk biztosak abban, hogy mindegyik jel azonosítása helyes. Lehetnek a listákra indokolatlanul felkerült és onnan tévesen hagyott jelek is. Ezért a fenti számok csupán megközelítő értékek - amelyek azonban a rokonság körére rámutatnak.

Úgy tűnik, hogy minél régebbi egy jelrendszer, annál több és meggyőzőbb formai analógiáját találjuk a székely jeleknek. Mintha csak a közös vallásos hagyomány háttérbe szorulása, a dinasztikus, nemzeti tudat megszületése és a későbbi korok kulturális, gazdasági, írástechnológiai változásai eredményezték volna az új, eltérő jelformák jó részének kialakulását.

Amikor pedig a legkorábbi jelrendszerek szerkezetét próbáljuk meg tisztázni, az önként adódó következtetések valósággal megdöbbenőek. A több jelet tartalmazó Mas d'Azil-i kavicsok a székely „ábécé”-vel elolvashatóknak tűnnek. Némelyik kavicsfelirat zárójelben közölt olvasata azonban - a nyelv és az írásrendszer pontos ismeretének hiányában - nem több az elvi lehetőségek illusztrációjánál. Ezek és a további kavicsok, amelyeken a székely „nt” és „us” megfelelőit látjuk (29. ábra), mégis olyan fonetikus írás benyomását keltik, amelynek a formavilága és a rendszere is emlékeztet a székely rovásírássára.

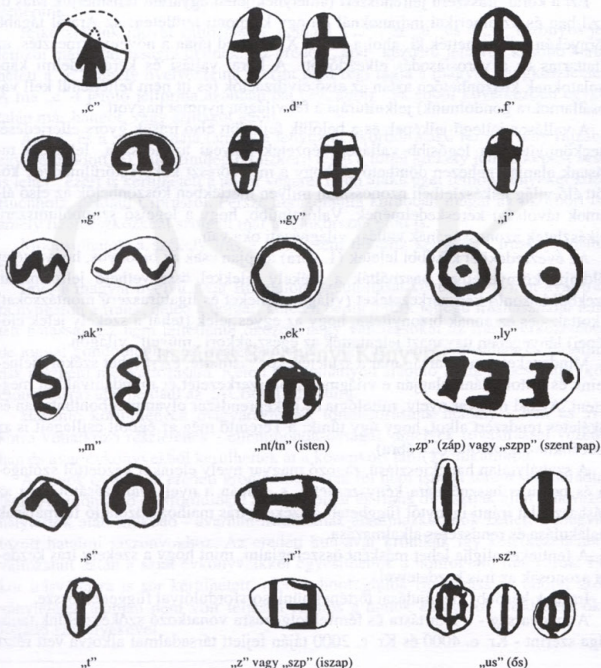
Hasonló tanulsággal szolgálnak a világmodellt alkotó indián „jm” ligatúrák (10. ábra), amelyek a csángó hímes tojás „j” és „m” jelekből álló világmodelljének félreérthetetlen megfelelői (4. ábra). Megerősítik azt az véleményünket, hogy ebben a korban már létezett a székely rovásírás fonetikus elődje. Mert egyáltalán nem

⁴⁹ Forrai/1994/23,25; Novotny/1978; Galánthay/1913; Szekeres/1993/62; Varga/1993/109,131,155.

véletlen, hogy ezek a világábrázolások (amelyek közül az egyiket éppen egy tojástra festettek) az iráni világtojás elképzelésével (amelyből az első ember született) és az Aveszta első emberének: Jimának nevével rendszert alkotnak.

De lehet-e (a valódi írásokra jellemző) hosszabb szövegeket írni egy kavicsra? - merülhet fel a kérdés a Mas d' Azil-i jelek kapcsán. S ez jogos kérdés: egy valódi írás technológiájának aligha felelnek meg a kavicsok. A rájuk festett magányos jelek ezért inkább szimbólumok, hieroglifák voltak (pontosabban olyan fonetikus szó- vagy szótagjelek, amelyeket szimbólumként is használhattak).

Csak az a néhány kavics utal valódi írásra, amelyik több jelet is tartalmaz.

29. ábra. Székely rovásjelekkel összevethető Mas d' Azil-i jelek; szimbólumszerűen használt szótagjelek és betűk (a zárójelbe tett szavak csupán az olvasási, értelmezési lehetőségek példái)

Ezek alapján azonban joggal feltételezhetjük, hogy e kőkori kultúra írnokai képesek lehettek hosszabb (fába rótt?) fonetikus szövegek leírására is. A jégkori írnokok - a jóval későbbi hunokhoz hasonlóan - a jeleiket egyszerre használhatták jelképként és hang jelölésére is.

Ebben a korai időszakban nehéz az állami (tudományos és gazdasági) szükségletekből fakadó íráshasználatot feltételezni, ezért a faluközösségek vallásos, genealogikus és kalendáriumszerű jelhasználatára gondolhatunk, vagy (a korai megalitikus kultúrák időrendjével kapcsolatos vitákra emlékezve) át kell értékelnünk az állam kezdeteiről alkotott elképzeléseinket.

Ezt a korai, írásszerű jelrendszert (amelynek jeleit egyaránt felismerjük Mas d'Azil-ban és az amerikai indiánoknál is) egy központi területen: az Ararát tágabb környékén fejleszthették ki, ahol a Kr. e. X. évezred táján a növénytermesztés, az állattartás és a városiasodás elkezdődött. A korai vallási és kereskedelmi kapcsolatoknak köszönhetően aztán az első civilizációk (és itt nem feltétlenül kell városállamokra gondolnunk) jelkultúrája a fél világon nyomot hagyott.

A vallásos jellegű jelképek és a belőlük fejlődött első írások gyors elterjedését megkönnyítette a legősibb vallásos képzetek lényegi azonossága. Jelenlegi tudásunk alapján nehezen dönthető el, hogy a még jórészt kőkori körülmények között élő világ jelkészletbeli azonosságai milyen mértékben köszönhetők az első államok távolsági kereskedelmének. Valószínűbb, hogy a legelső szimbólumszerű jelkészletek azonosságának vallási, világnézeti oka van.

Az évezredekkel későbbi leletek (1. ábra) alapján csak az bizonyos, hogy széles földrajzi környezetben használták a székely jelekkel összevethető jelformákat. Ezekből hasonló képszerkezeteket (világmodelleket és ligatúraszerű montázsokat) alkottak - és ez annak bizonyítéka, hogy az egyes jelek (tehát a székely jelek előképei) lényegében ugyanazt jelentették az egész akkori „művelt” világban.

Mindezeket a magyarság már a születésekor⁵⁰ ismerte, ezért lehet székely jelneveink és mitológiánk alapján e világmodellek szerkezetét és mondanivalóját megérteni. Az ősi magyar nyelv, mitológia és jelképrendszer olyan megbonthatatlan és tökéletes rendszert alkot, hogy úgy tűnik: a Teremtő még az égbolt csillagait is az ábécénkhez igazította (23. ábra).

A szabálytalan hangkiosztású, ragozó magyar nyelv eleinket kezdettől szótagoló és betűírás használatára kényszerítette, s csupán a nyelv változásától meg az íráshasználat iránti igénytől függhetett a székely írás maihoz közelálló formájának kialakulása és rendszeres alkalmazása.

A fentieket aligha lehet másként összefoglalni, mint hogy a székely írás kezdetei azonosak az írás kezdeteivel.

Írásunk későbbi megújulásai történelmünk sorsfordulóival függenek össze.

A magyarság - a lőtartásra és fémfeldolgozásra vonatkozó szókészletünk tanúsága szerint - Kr. e. 4000 és Kr. e. 2000 táján fejlett társadalmat alkotva vett részt

⁵⁰ Nyelvünket általában hatezer évesnek gondolják, de a nyelvtudomány - nem rendelkezvén megfelelő eszközökkel, például a székely írás által kínált tapasztalatokkal - éppen a legkorábbi időszakról tudja a legkevesebbet mondani.

a sztyepp meghódításában és a ló háziasításában (vö.: Veres/1997/109) valahol az Ararát és az Aral-tó térségében. Azaz legkésőbb ekkor már az állami adminisztráció ellátása miatt is szüksége volt a mai székely írásrendszerhez hasonló, hosszabb szövegek lejegyzésére is alkalmas írásra.

Magas fokon szervezett nép a fent említett korai időpontban az írást ismerő délről érkezhetett a sztyeppre. Ahol Szúza környékén a legkorábbi (Kr. e. 2800 tájáról származó) csontka karcolt lovasábrázolást,⁵¹ Tepe Yahján (Kr. e. 3000 - 500) pedig a székely írás jeleinek sok párhuzamát találták. Ekkor a magánhangzók alkalmazása még ritkaságszámba ment - s a szótagoló jellegű (hangzóugrató) írásunk hasonló lehetett ahhoz, amit Thelegdi leírásából vagy a rovásnaptár néhány példájából ismerünk.

Jelkészletünk idővel változhatott, például a „c”, az „u” és a „v” bizonyos jellemzői másodlagosságra utalnak. Az eredeti „abd” kezdetű jelsorba később kerülhetett a „c”, amely nyelvészeink szerint nem régi tagja a magyar hangkészletnek. A ma „c”-t jelölő jelforma azonban ősi (29. ábra) - és ebből következően egykor talán más hangot, vagy szótagot jelölt.

Az „u” és a „v” formája (amely a lenyúzott ökörbőr alakú fémöntvény rajzából egyszerűsödött le) valószínűleg bronzkori, tehát a többi székely jelhez képest késői is lehet - ezért is kerülhetett a jelsor végére. Ilyen alakú égei fémöntvényeket közöl Buchholz, például Ciprusról. Persze ábrázolhatta korábban magát az ökörbőrt is - amely fizetőeszközként szolgált már a fémkorszak előtt is.

Módosulhatott a székely írás a történelem diktálta kényszerű íráskapcsolatok során is.

Így - a magyar nyelvű Avar Birodalom széthullását követően - a hun-avar írásra nyugaton a frank, délen a bolgár, keleten pedig a türk jellegű íráshasználat lehetett hatással. Ez nem feltétlenül okozott nagy változásokat az írás szerkezetében, de joggal gondolhatunk az írástechnológia, vagy az iratok stílusának és tartalmának részbeni megváltozására. Keleti hagyományon alapuló frank kapcsolatra (kölcönhatásra) utal például az „ALBeRT” ligatúra.

Hasonló körülmények magyarázhatják történetírásunk néhány - hun és avar korra vonatkozó részletének - ellentmondásosságát, amelyek rovásírással vezetett hun és avar évkönyvekből kerülhettek át a középkori latin krónikáinkba.

A hunok és avarok eredeti krónikáinak csak fel nem ismert töredékei maradtak fenn. A különböző sorsfordulókat átélő - bolgár és frank dinasztiák által kinevezett helytartók alatt működő - avarhun irtókoknak alkalmazkodniuk kellett a megváltozott hatalmi viszonyokhoz. Az eredeti hun-avar krónikák így keletkezett helyi változatait aztán a saját évkönyveikkel egyesíthették a honfoglaló magyarok. Ekkor írásváltásra is sor kerülhetett, mert a honfoglalók rovásírása az eddigi szórványletelek alapján nem volt teljesen azonos a hunok és avarok utódaiként őket fogadó székelyekével.

⁵¹ Az adatot Götz László említi Hancar/1956 nyomán (Götz/1994). A lótarás azonban jóval korábbi is lehet: David W. Anthony és Dmitrij Tyelegin az ukrainai Dereivka Kr. e. 4000 tájáról származó régészeti leleteiből nagy számú ménesre, lovaglásra és lovas pásztorokra következtettek.

A nyugati kapcsolatú kereszténység felvétele ezeket az összegzéseket újraértékelte és még jobban összekuszálta.⁵² A végül latinra fordított és latinul folytatott⁵³ krónikafolyam ennek ellenére is átmentett olyan adatokat, amelyeket eredetileg még rovásírással jegyezhettek fel eleink. Például ilyen adat lehet ősi vallásunk isteni triászának neve, amely Enedubelianus-ként, Álmos őseként maradt ránk.

Ma már csak azt érzékeljük, hogy a magyar krónikák őstörténetünkre vonatkozó fejezeteinek egyenetlen adatsűrűsége és az időrendje ellentmondásos. E jelenség mögött nem csak a magyar nép több százból font történelme, hanem a székely írás történetének legnagyobb tragédiája: az évezredes tapasztalatokat őrző rovásírással krónikafolyam majdnem teljes pusztulása rejlik.

Írással kapcsolatos szókészletünk

A magyar nyelv kétségtelen tanúbizonyságát őrzi annak, hogy évezredek óta ismeri és használja a különböző - de többnyire rótt, karcolt - rendszerű írást, amelynek vallásos-világnézeti jelentőséget is tulajdonított. Ez arra utal, hogy írásunk nem tudós alkotás, hanem természetes fejlődés útján keletkezett. A magyar nép alkotása, amely hosszú története során többször kölcsönhatásba kerülhetett más írásrendszerekkel is. Szavaink elemzésével nyilvánvalóvá válik, hogy írásrendszerünk nem fér bele az akadémikus „tudomány” által ráerőszakolt kalodába. Nem elszigetelt jelenség, hanem az írás fejlődésének szerves része és keletkezésének alapvetően fontos résztvevője.

Könyv szavunk az írástörténet egyik legjelentősebb műszava, az írás több évezredes fejlődésének eszköze és tanúja, amely az első írásokat használó „történelem előtti” államalakulatok nyelvéből származik. Rokona a koreai *kwen* „könyv”, kínai *küen* és ujjur *küin* „könyvtekercs”, örmény *knik* „tábla”, sumér *kunukku* „pecsét”, asszír *kuniku* „tábla, oklevél”.

Du Yaxiong szerint a kínai *kujn* „felcsavarni, tekercs, könyv” értelmű. Eme írásjelnek a Han dinasztiát (Kr. e. 221 - Kr. u. 220) megelőző időkben az olvasata *kiuan* volt, amely 220 - 589 között *kui*-ra módosult. Az első kínai szótárban (100 körül) „térdet behajtani” értelmű és egy ülő alakot ábrázol. Ebből Du professzor a szó kínai eredetére következtet. A kínaiak a papír feltalálása előtt bambusz és

⁵² A Szent Istvánnak tulajdonított, rovásírással emlékeink elpusztítását elrendelő törvény azonban - bár unos-untalan emlegetik és idézik különböző sajtótermékekben - sohasem létezett. A „törvény” szövege XX. századi, meglehetősen primitív hamisítvány. Ennek legelső ismert változata - mint arról Forrai Sándor tájékoztatót - írógépen született.

⁵³ A nagy történelmi és világnézeti változások ellenére a latin írás az elmúlt ezeröttszáz év alatt alig volt hatással a székely rovásírással. Talán nincs is több példája ennek, mint a székely hangzóugratás szokásának visszaszorulása, illetve betűsoraink latin jelsorrendhez való igazodása a legutóbbi időkben. A hangzóugratás szokásának terjedése vagy visszaszorulása azonban az írástechnológiától is függ, ezért a történelem során alkalmazott íráshordozók hatására ez a folyamat többször is irányt váltott.

facsíkokra (*dzszen*), vagy selyemre (*csjen*) írtak. A teleírt és felcsavart papír *dzsuen*, s ez fejlődött „tekercs” értelmű főnévvé. Az ujjur szó ma élő kiejtése *kon*, jelentése „cserzett bőr”. (Du/1997).

Könyv szavunkat már a Czuczor-Fogarasi Nagyszótár is egy *köngyöl*, *göngyöl* igével hozza kapcsolatba. A magyar *göngyöl*, *kunkori*, *kampó* szó és kiterjedt, nemzetközi szócsaládja, valamint Du professzor adatai arra intenek, hogy igen régi gyökkel lehet dolgunk, amelynek eredete nem tisztázható a lehető legszélesebb körű összehasonlító elemzések nélkül.

A latin *cuneus* „ék” a sumer és asszír szavak lényegére, az ékírásra mutat. A kínai *küen* ezért feltehetően átvétel egy sztyeppi (harali, andronovói, hun?) *könyv* szóból, mert Kínában nem használtak ékírást (karcolt, vésett rendszerű írást azonban igen s erre is vonatkozhatott a szó egy régebbi alakja). Mivel a magyar *könyv* (régén: *könyű*, *könyő*) szócsaládjába az eredetileg „ék, kiemelkedés” jelentésű *kan*, *kány* gyök is beletartozik (vö.: *cickány*, *patkány*, *párkány*, *sárkány*) - a magyar *könyv* szó eleink és az ékírás valamiféle kapcsolatáról árulkodik. Feltételezhetjük az ékírás technológia alkalmazását vagy ismeretét is, de valószínű egy nyelvi kapcsolat is; a mezopotámiaiak egy már akkor is nemzetközivé vált, a magyarban is meglévő szóval nevezték meg az ékírásos agyagtáblát.

Betű szavunk rokona a hun utód ujjur törökök *bitig* „írás” szava. Hasonló tövű a török *bic* „vág” és *bicaq* „kés”, magyar *bicsak* és *bicska*. Az óoszmánliban kultikus jelentésben fordul elő (mintegy „meg van írva, az Isten akarata” stb., a *biti*, *bitig* „levél, írott szöveg” jelentésű. A csuvas *petü* „amulett” arra utal, hogy a csuvasok eleinktől vehették át e szót, amikor egy kisebb magyar csoport a csuvasokba olvadt. A francia-portugál *fétis* „talizmán, vak tiszteletben részesített tárgy, vagy személy” szintén arra a korra utal, amikor betűink még isteneket jelképeztek. Azt a szóeleji b-p-f hangváltozást illusztrálják, amelynek során Bél isten nevéből többek között *fiú* és *fej* szavunk is kialakult. Aczél (1926/49) a görög *tüposz* „bevésett ábra, bélyeg” szóval veti össze. Ez a csuvas *petü*-re emlékeztető, de fordított sorrendű összetétel. Du Yaxiong szerint az „írás, dokumentum” ujjur nyelven *pytik*, ami a türk *bitig* szón keresztül a kínai *bit* „írás, dokumentum” szóra megy vissza.

A *betű* szó „Bél atya” értelmű összetétel (Bél az isteni triász fiúistene, egyben a magyarság ősapja) s a görög *béta* és a sémi *béth* jelnevekkel is genetikusan összefügg. A sémi *béth* „ház” értelmezés utólagos etimologizálásnak tűnik.

Ispán szavunk Kézai krónikája szerint a hunoknál kapitányt jelentett - tehát olyan vezetőt, akinek mindennapi teendői közé tartozhatott az írás és az olvasás. E szó *cszüipáán* alakban s „könyvkiadó” jelentéssel ma is él a kínai nyelvben (Szöcs/1997/12).

Ír szavunk rokona az osztják *ierita* „vonalat húz, ír”, vogul *ter* „orvosság”, a csuvas török *sjyr* „ír”, szibériai török *ir* „fába ró, vés”, *irk* „jóslás”, *irük* „hasadék”, a mandzsu *niru*, mongol *jiru* „vonalat húz, fest” stb. Szabédi László a latin *iuro* „esküt tesz” szóval veti össze s arra hivatkozik, hogy „eredetileg az írás szakrális tevékenység volt, az esküvés leghatékonyabb formája” (Szabédi/1974/329). Írás

szavunk megfelelője a latinban a *iuris* „törvény” - s itt a legkorábbi, még isteni eredetű törvényekre gondolhatunk.

Írdal szavunk „bevagdósás”, az *irdatlan* pedig „bárdolatlanul nagy” jelentésű. Egy fatárgy *megírása* apró vésetekkel való díszítést jelent. A kalotaszegi *nagyírásos* hímzés rovásjelekkel rokonítható szimbólumokat tartalmaz. *Képiró* „népi bútorfestő”, *tojásírás* „tojásfestés”, *íróka* „fazekas rajzeszköze” szavaink rovásjelek előképeit tartalmazó világmodellek festésével, a (gyógy)ír a kuruzsló által rajzolt varázslatos erejű szimbólumokkal van összefüggésben.

Az *ír* szócsaládja ősi örökségünk, ebbe tartozik az *írt*, *arat* „növényt metsz, vág, nyír”, *írtás*, *ár*, *árok*, *ér*, *erezet*. A *kenyér írje* „szalonnás, keletlen réteg a kenyérben”, az *íraló* „kuruzsló”. Etimológiája végső soron Istenünk *úr* (*uru*)⁵⁴ jelzőjével és az írást feltaláló Hermész nevének tövével is összefügg.

Jel szavunk rokona a finn *jalki* „nyom”, lapp *jalo* „világos nyom az égen”, latin *ales* „jósjel”. Kötődik *él*, *éles* szavunkhoz (az *él* okozta *jel* összefüggésre utalva), Istenünk *élő* jelzőjéhez (jel = jó él?) és Héliosz nevéhez. A *jeles nap* „ünnap” szerkezet írásjeleink és az ünnepek kapcsolatára - a rítusok során használt szimbólumokra utalhat. Összefügghet *jegy* „jó ég”, *bélyeg*, *bilog* „Bél ég” szavainkkal, valamint a görög *phileg*, *phleg* „süt” szóval is (az állatokba sültött *bilog* kapcsán?).

Levél szavunk „falevél, könyv lapja, okirat jellegű írásos dokumentum, újság, tésztaalap” jelentésű. Arra az időre emlékeztet bennünket, amikor még falevélre írtunk üzeneteket. A falevél szokásos mozgására utaló szó a *lebeg*, *levegő*, *lobog*, *lobban* szócsaládjába tartozik. Rokona a finn *leve* „leveleske, lapocska”, a vogul *lapta* „lap, levél”. A TESz szerint az alapszó ősi örökség az ugor, esetleg a finnugor korból. A növényi levél nevének a „papírlap, írott levél” fogalom jelölésére való felhasználása még az ókori görögben és a latinban alakult ki s a többi európai nyelvben ezeknek a mintájára fejlődött a falevél neve több jelentésűvé.

S hogy az „ugor, esetleg finnugor” korban hatással lehettünk az őslatinokra, az a *libeg* szavunkhoz hasonló latin *liber* „könyv” és a *falevél* szavunkhoz hasonló *folium* „falevél, írott lap” szavak bizonyítják (a *folium* első szótagja a *fascis* „vesszőnyaláb” alapján a magyar *fa* szó megfelelője lehet).

Szabédi László az őslatin-finnugor egység felbomlásának idejét - valahol az Alpok és a Fekete-tenger északi partvidéke táján - a Kr. e. XVIII. századra teszi (Szabédi/1974/72). Ez az az átmeneti kor, amikor a magyarságot alkotó csoportok első hullámai már a sztyeppén voltak s a székely írás magyar műszavai legkésőbb ekkor kerülhettek a környezet nyelveibe.

Rajz szavunk a görög *graphó* és a latin *graphis* rokona. Az előbbi eredetileg „karcol, horzsol, bevés”, később „rajzol, fest, ír” jelentésű. Véle összefügg az angol *carve* „vés, vág, metsz” és a magyar szó hangalakjával leginkább összevethető német *reissen* „metsz, vág, karcol” - amely utóbbi annyira távol áll a fenti indoeurópai alakoktól, hogy feltehető a magyar (hun) eredete.

⁵⁴ Urhida első előfordulásában Hurhidaként lett lejegyezve.

Rovás szavunk egy szócsaládba tartozik a *ró* (bevág, bemetsz, rávág), *ródal* (valamit fejszével vagdal), *rév* (átkelőhely egy folyó medrén - azaz bevágáson keresztül), *révül* (összefügg a folyómeder vízébe való merítkezéssel), *rovatal* (fából összerótt szerkezet: ravatal), *rovátka* (véset, kis vágás). A *rovás* jelenthet számrovást, rovásírást, vagy például a székelyeknél a birkafül egyszerű behasítását is. A Czuczor-Fogarasi szótárban háromféle jelentése van: jelenti betűknek, számjegyeknek fára való bemetszését; a székelyeknél a fák kettévágását; az adózás, tartozás, robot feljegyzését, kivetését, letörlesztését, ledolgozását, lerovását.

Így aztán a *rovás*, *ravás* pálcát vagy adót, a *rovó*, *ravó* vagy *rolló* rováskészítőt sőt adószedőt is jelenthetett.

A *rovás* nemzetközi szóvá vált. Ugyanebben az alakban használják a horvátok, a tótok, a szlovénok és a vendek, az ócseh-ben *rovas*, a bolgárban *rabus*, a kis-oroszban *ravas*, az oláhoknál *rebus*, *ravas*, a délnémetben *rábisch*, *rábusch*, *rosch* lett, sőt a germán *runa* is ide tartozhat. Az újkörömben a *ravas* „jegy” értelmű. A finn *rako* „hasítás, rés”, az észti *ragu* és a cseremiszi *ru-* „vág, levág” kétségtelenül bizonyítják, hogy a *rovás* (írás vagy szám) a magyar művelődésnek minden idegen befolyástól mentes, eredeti terméke - amelyet keletről hozott magával s amely új hazájának környezetében ismeretlen lehetett.

A *szám* szó összefügg *száz*, *szőke*, *szent*, *Solt*, *szultán* szavaink tövével (vö: obi-ugor *sanki* „nagy isten”).⁵⁵ A *sumer sid* „szám, összeg” és *sad*, *sat* „összesség” is ebbe a rokonsági körbe tartozik.

Nyelvészeink *szám* szavunkat csuvasos jellegű jövevényszónak tartják a csuvas *sum*, türk *san*, ujgur *san* „szám” alapján (TESz/3/667). Említést sem tesznek a latin *summa* „főhely, elsőbbség, a döntő, összeg, összesség” és a *sum* „van, létezik, él”, *Summanus* „az éj istene” szavakról - amelyek a *szám* mitológiai összefüggéseiről fentebb elmondottakat és a magyar nyelv közvetítő szerepét valószínűsítik. Ide tartozik a görög *thamejosz* „számos” is (Aczél/1926/36). A szó töve Taru/Szaru (Ta/Sza úr) hatti viharisten nevével azonos.

Írással kapcsolatos szakszavainkat ma már nem kötelező a török nyelvekből levezetni, s nem csupán azért, mert a kutatás legújabbban egyetérteni látszik abban, hogy rovásírásunk nem türk eredetű. Az indoeurópai, ural-altáji és kínai párhuzamok megengedik azt a következtetést, hogy e nyelvek a magyar ősből vették át írással kapcsolatos terminológiájuk egy részét - még akkor, amikor a jelekhez mágikus, szakrális hiedelem kötődött, s e népek fába rótták jeleiket. Ez több pusztá feltételezésnél, mert rendelkezünk két bizonyító erejű írásemlékkel: az „Usten” és a „Jima” értelmű jelmontázssokkal, amelyek a fontosabb népmozgalmak és íráselterjedési folyamatok szemléltetésére is alkalmasak.

⁵⁵ A „*tíz*” jelentésű rovásszám alakja a „b” (Bél, belső) rovásbetűvel, Bél isten jelképével; a „*száz*” rovásszám alakja a „ty” (atyá) rovásbetűvel; az „ezer” (ős-úr, íz-úr) rovásszám pedig a sumér *dingir* „csillag, isten” jel alakjával azonos. Azaz számrovás-jeleink is vallásos jelentőségűek.

hettita sziklarajz

őshorezmi sziklarajz

hun szíjvég

mongóliai sziklarajz

nagyszentmiklósi kincs

Szent István a palástról

a palást képszerkezete

énlakai ligatúra

30. ábra. Az énlakai „egy Isten” ligatúra párhuzamai

Évezredekkel túlélő ligatúrák

Az egyik - több évezredes íráshagyományt bizonyító jelmontázs - az énlakai „eGY USTeN” ligatúra. Ennek különböző korokban és helyszíneken felbukkanó, de szimbolikus értelmét és képszerűségét mindvégig megőrző változatai vannak. A vonalas jelleg ellenére a mítoszok és némi csillagászati ismeret segítségével a kép a megszemélyesített Tejútal azonosítható. Székely betűs olvasatuk mai magyarsággal: „Isten”, „Egy Ős”, vagy „Egy Isten”.

Ez az időtálló ligatúra alig eltérő változatokban maradt fenn a yazilikajai hettita sziklapantheonban, horezmi vagy mongóliai sziklarajzon, hun szíjvégen, a nagyszentmiklósi avar aranykincsen, honfoglaló magyar övvereten, az 1031-ben Szent Imre herceg koronázására készített paláston (12. ábra) és az énlakai unitárius templom mennyezetkazettáin (14. ábra) is. Félreérthetetlenül ugyanannak az összetett jelnek a változatairól van szó mindegyik esetben, mert a véletlen egyezés lehetőségét a jelforma bonyolultsága kizárja (30. ábra).

A ligatúra-változatok minden esetben tartalmazzák az „us” (ős) jelet. Ehhez csatlakozhat a „gy” (egy), „d” (Du/Don), vagy az „nt/tn” (ten) jel, esetleg közülük kettő is.

Némelyik jel-összetevő elterjedtségét külön is érdemes áttekinteni, mert elárulják, hogy a ligatúrát mely tájakon értették meg, kik tudták „elolvasni” és mit jelentett a számukra.

Az „us” (ős) rovásjel a Tejút hasadékát ábrázolja, ahol karácsonykor kél a nap, ahol a feltámadó napisten a téli napforduló idején minden évben diadalmasan megjelenik (31. ábra).

A jégkorszak óta ismert, a Mas d' Azil-i kavicsokon három példányát is megtaláltam (29. ábra). Rokona a sumer napisten szimbóluma (Labat 71. jele); a kínai jelek között Karlgren 1007. jele;⁵⁶ a hettita hieroglif írásban az „isten” jele (Dobhofer/1962/210). Szerepel a történelem előtti palesztinai, a kaliforniai indián sziklarajzok (Diringer/1963/39,41), valamint a krétai lineáris A írás jelei között is (Evans/1935/677) - de ezek jelentését csak sejtjük. Szibéria bronzkori sziklarajzain sámánábrázolások fejdíszén bukkan fel (Hoppál/1994/37). Ismerték a horezmiek, a hunok és az avarok is (21., 30. ábra).

Képszerűbb változata a keresztény mandorla (Hoppál/1990). Gyakran előfordul magyar néprajzi tárgyak világmodelljeiben, vagy tulipánjaiban (15., 16. ábra).

A kettős kereszt alakú „gy” (egy) rovásjel függőleges szára a Tejút, vízszintes vonalait a nappálya alkotja a két napforduló idején (vö.: Jankovics/1994!). A napisten egy esztendő életútjára utal. Istenünk egy jelzőjének szimbóluma, amely összefügg a germán Ygg isten és az Yggdrasil világfa nevével, meg a magyar ügy „folyó” szóval. A sumer írásban a *nun* „herceg”, a kínaiban a *wang* „uralkodó” jele, az egyiptomi hieroglifikák között „dél” jelentéssel a fáraó állandó jelzője (32. ábra). Az uralkodót jelképezi a magyar címerben is.

Az „nt” (az „a” és „e” ejtéskönnyítőkkal együtt) a nikolsburgi székely ábécében „ent”, a Marsigli-féle rovásnaptárban „nt”, Thelegdinél „ant” hangalakú. Az énlakai példa alapján az „n” és a „t” összerovásával keletkezett ligatúráról van szó, amelyet jobbról balra „nt”-nek, balról jobbra „tn”-nek lehet olvasni.

A 30. ábra ligatúra-előfordulásai azért hasonlítanak egymásra, mert az elemeik azonosak. Ezért joggal következtetünk arra, hogy ha az énlakai ligatúra székely jelekből áll, akkor a többi - véle rokon - ligatúra is ezek elődeiből lett összeállítva - s így a hettiták a székely írás előképeit vagy rokonait vették Yazilikaja szikláiba.

A ligatúra előfordulásai annak az útnak az állomásait jelzik, amelynek eleje a székely írás Kaukázustól délre fekvő szülőföldje, a vége pedig a székely-magyar Kárpát-medence.

⁵⁶ Karlgren 1007/a jele „közép, főút” jelentésű - a világmodellek isteni középpontjára (az égig érő világoszlop helyére) és a világoszlop eget - Földet összekötő voltára utal. A Karlgren 1007/h jel „the middle one: the 2nd of brothers, 2nd of 3 months” azaz „a középső egy: a második testvér; a második a három hegy közül” értelmű. Az előzővel azonos gondolatkörben értelmezhető. A három hegy a világoszlop töve, s közülük a középső hegy nyúlik az égig. S hogy a hármassal a „főút” másik jele, azt az élére állított hármassal alakú jelek világítják meg. A kínai írásban ez „magasból való leereszkedés” (Karlgren 1015. jele) és „nagy halom, magasból levezető lépések” (Karlgren 1108. jele).

Hasonló értelmű az esztergomi oroszlanos freskók élére állított hármassal halma is. A regölyi hun ezüstsarok világmodelljén és a magyar címerben is hármassal halom jelöli a világ közepét. A Szent Korona egyik Krisztus-képének rekeszrajza Krisztust a középső „Nagy Hegy”-gyel azonosítja, s ez Assur és Enlil jelzője volt (36. ábra).

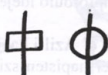
sumer
„napisten”

kaliforniai
sziklarajz

hettita „isten”
hieroglifa

kínai
„közép, főút”

sámánábrázolások

hétfalusi hímetojás
Tejút-ábrázolással

magyar népi mandorla

keresztény mandorla

„Az Isten valamicsodája”
veleméri tetőcserepen

„ős napisten” szoláris jelek sámándobokon
Hoppál nyomán

„isten szeme”
vámfalui tányér jele

„jó ős” mongóliai szikla-
rajz Dorzs nyomán

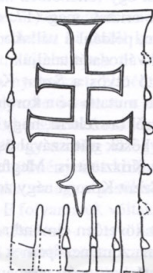
31. ábra. Az „us” rovásjel párhuzamai

Azt azonban a fentiek ellenére sem állítjuk, hogy a székel írás a hittita hieroglif írásból keletkezett volna. A kései hittiták indoeurópaizálódó nyelve, sőt a hattiak és hurrik ragozó nyelve sem azonos a magyar nyelvvel - de egy korábbi rokonnyelv, mitológia és jelrendszer töredékeit őrizhetik. „A hurri ragozó nyelv volt, ragláncokkal, amelyeket egyaránt helyeztek főnevek és igekötők után. Ez az eljárás a finnugorra emlékeztet, de nem bizonyít történelmi kapcsolatot.” (Albright/1998/5). A szokásos (kései) hittita hieroglif szótagjel-készlet formavilága sem árulkodik közeli kapcsolatokról. Az írást ugyanakkor „faírás”-nak nevezik a korabeli szövegek, s a kőbe vésett feliratok is busztrofedon sorvezetésűek - mert az írás eredetileg rovásírás volt. Azaz a yazilikajai ligatúra értelmével a hittiták tisztában voltak, de a jelképet ők is az elődeiktől örökölhették.

sumer nun „herceg”	kínai wang „uralkodó”	egyiptomi „dél”	székely „gy” (egy) és az énlakai alkalmazása

magyar báni ezüstdénár napos-holdas
kettős kereszttel

magyar királyi zászló 1350
tájáról

hurrita pecsétbongar napos-holdas
kettős keresztje (Wiseman/54)

32. ábra. A „gy” (egy) rovásjel párhuzamai

Ezekre az ősökre, a jóval korábbi időkre utal a Jima ősapja nevét őrző ligatúra, amelynek eddig hun, magyar, indián és csángó (4., 10. ábra) változatait és rokonait mutattuk be, de a magyar Szent Korona zománcképein és egy mongóliai kőszobron is megtalálhatók a párhuzamai (36. ábra).

Jima alakjában az első király emlékét őrizte meg az iráni mitológia és a fenti (folyó- és hegyábrázolást társító) jelhagyomány. A mítoszok szerint ő az emberiség ősapja, a Nap fia, a civilizáció megteremtője, a társadalmi felépítés megszervezője, az ezer évig tartó aranykor idején a világ uralkodója. Uralma idején nem volt betegség, öregség, halál vagy erkölcstelenség. A szent hegyen honol és áldozatot mutat be Anahitának. Ő gyűjtötte meg az első szent tüzet Horezmben. Jima építette az első *vará-t*,⁵⁷ amit Tolsztov horezmi épületekkel, Makkay János pedig az áldozóhelyként szolgáló szkíta lépcsős földpiramisokkal vet össze (Makkay/1995), de hun csatokon is megtalálható a lépcsőzetes toronytemplom ábrázolása (Bóna/1993/91). Az aranykor elvesztését Zarathrusztra Jima gögijének és bűnbeesésének következményeként magyarázta. Létrejött egy áltörténeti mítosz arról, hogy Jimától elrepült a fejedelemség szimbóluma (a hvarno), egyes változatok

⁵⁷ A *vara* a sumér *bar* „földhányás” szó és a mezopotámiai zikkuratok leszármazottja. A fennmaradt hun szavak egyikében, a *hunnivar*-ban és a magyar *vár*, *város* szavakban is e toronytemplomok emléke tükröződik.

pedig nyíltan elbeszéli a hvarno átadását Zarathrusztrának. Az ortodox zoroasztrianizmus igyekezete Jima jelentőségének csökkentésére arra utal, hogy eredetileg nem iráni, alakjában egy ősbibb mitológia és más népek uralmának emléke maradt fenn.

S hogy ezek a népek a mi őseink és rokonaink lehettek, arra több példa utal: így a magyar Szent Korona két Krisztus-ábrázolása és a Kubarev által közölt mongóliai kőszobor is (36. ábra). Ezek egy feltehetően hatti előképekre visszamenő hunszkíta ábrázolási hagyományt őriztek meg (17. ábra). A képek különlegessége, hogy a test kiemelkedő részein, például a vállakon, a könyökökön és a térdeken a székely „j” (jó, folyó) rovásjel változatát találjuk.

Ludvig Rezső koronakutató ötvös a Szent Korona jelképrendszeréről tartott előadásom felkért előadójaként mutatta be a koronáról általa készített fényképeket és rekeszrajzokat. Előzőleg arról beszéltem, hogy a keresztpánt „j” alakú filigránjai (11. ábra) a vízből születő hősök mítoszával összefüggő jelentést hordoznak és e hősök közé soroltam Jézus Krisztust is. Megfelelő minőségű fényképek híján azonban nem vettem észre a Szent Korona négy zománcának, köztük két Krisztus-képnek a kacskaringóit.

Mint azt Ludvig Rezső ezt követően elmondta, korábbi vizsgálatai során felfigyelt arra, hogy a Szent Korona zománcképeinek rekeszrajzai között különleges a kacskaringó - ezért azok jelentéshordozó szerepére következtetett. A fontos felfedezésért és tájékoztatásért - amely a székely írással kapcsolatos feltételezéseink ragyogó igazolása - ezúton fejezem ki hálás köszönetemet.

A zománcképeken és a mongóliai kőszobron a váll, a könyök és a térd - az antropomorf világelképzelés és a magyar koronaeszmében is érzékelhető organikus állameszme szellemében - hegyeknek felel meg. A rájuk rajzolt kacskaringó a folyó és a hegy montázs. Viselőit az első emberhez, a vízőzön utáni káoszából kiemelkedő, rendezett világot teremtő isteni hősökhöz hasonlíjtja.

A montázsok megőrizték a Jima név hangalakját is. A „j” a kacskaringókból mindegyik esetben kiolvasható. A korona abroncsán lévő Krisztus-kép térdén a kacskaringók mellett ábrázolt hegyek kifejezetten az „m” jelei (36. ábra). A többi zománcképen és a mongóliai szobron pedig a kacskaringónak a vállon, könyökön (tehát hegyszimbólumokon) való elhelyezése utal az „m” (magas) jelre.

A magyar államot ma is jelképező Szent Korona egy olyan ősi mítosz, hieroglifikus írással rögzített államszemlélet (ha úgy tetszik: alkotmány) hordozója, amely az Aveszta legkorábbi sorainál is évezredekkel korábban keletkezett.

Népmozgások

Anatóliában a régészeti emlékek - esetenként székely rovásjelekkel összevethető - jelképrendszere alapján az idők kezdetétől (legalább Kr. e. 7000 tájától) a keresztény korszakig azonosnak mutatkoznak a vallásos képzetek. A jellegzetes szimbólika felbukkan hatti, hurri, sumér környezetben, valamint a szintén Anatóliából

származtatható későbbi szkíta, hun, avar, obi-ugor tárgyakon, a magyar nemzeti jelképeken⁵⁸ sőt az amerikai indiánok jelképei között is. Hieroglifikus alapokra épülő, esetenként fonetikusnak tűnő jelhasználatuk a tárgyak közötti több ezer éves különbség és a nagy földrajzi távolság ellenére is azonos (11., 12., 17., 32., 36. ábra). Ezek a jelkapcsolatok az emberiség korai történelmének és az írás keletkezésével kapcsolatos elméleteknek a megírásakor figyelmen kívül nem hagyható tények.

Egy gyakran hangoztatott feltételezés szerint a neolit kor (a termelő gazdálkodás megindulása) előtt nem alakulhatott ki stabil kommunikációs helyzet - tehát nagy nép, jelentős területekre hatni képes nyelv és írás sem (vö.: Róna-Tas/1996/32). Ez persze csak egyike azon nyelvészeti elméleteknek, amelyeket semmivel sem lehet bizonyítani. Szembehelyezhető vele az a másik elmélet, hogy bizonyos nyelvi elemeket, például a *morgás* hangutánzó szavának tövét, még az állati korból hoztuk magunkkal. Valószínűbb, hogy mindig az egyes népek és földrajzi területek aktuális történeti-gazdasági körülményei és különbségei határozták meg, hogy a nyelvek világában a szétaprózódás, az egységesülés, vagy a majdnem változatlan egymás mellett élés volt-e soron. E folyamatok váltakozva követhették egymást.

Nem célunk ezen elméletek értékelése - mert a hasonló, írásztalszagú találgatásoknál megbízhatóbb adatokkal rendelkezünk. Az amerikai és a Mas d'Azil-i jelek székely összefüggései ugyanis más megvilágításba teszik, korábbi időpontba helyezik a „stabil kommunikációs helyzet” kialakulását. Ezt a közelmúltig a nagy folyóvölgyi kultúrákban is csupán a Kr. e. VII. évezredre tették. Ma már - a régészeti leletek alapján - nyilvánvaló, hogy az első civilizációk nem a nagy folyóvölgyekben, hanem a környező hegyvidékeken alakultak ki, évezreddel korábban.

A világszerte elterjedt mítoszok, amelyek az özönvíz (a jégkorszakot követő olvadás) után fellépő kultúrhéroszok tetteit sorolják fel - nem férnek bele a Róna-Tas András és mások által szűkre szabott fenti időkorlátba. Arról tanúskodnak, hogy az emberiség különböző csoportjait már ama elképzelt „stabil kommunikációs helyzet” létrejötte előtt is jelentős kulturális örökség fűzte egybe. Ez a kapocs Kr. e. 12000 táján is legalább néhány mítosz, technikai, technológiai tudás, valamint szavak és egy mágikus jelkészlet ismeretét jelenthette. S mindezek csak úgy lehettek egységesek, ha végső soron egyetlen forrásból fakadtak.

Ez a központi forrás az Ararát vidéke, az „f” rovásjellel ábrázolt, Isten által teremtet, rendezett Föld volt. Itt a legősibb mitológiai és földrajzi nevekben magyar szavak megfelelőire, a vizsgált korai jelrendszerekben pedig székely jelek változataira bukkanunk. Amiből joggal következtetünk arra, hogy a kezdetek idején ez a terület a magyarság őshazája lehetett. A későbbi forrásokban egyébként maga a magyar népnév is kimutatható ezen a tájon.⁵⁹

⁵⁸ Így érthető meg a magyar Szent Korona vallásos jellegű tisztelete, amely csak a magyaroknál alakulhatott ki - mert az ismert koronák közül egyedül csak a magyar Szent Korona neolitikus világmodell és hieroglifikus alkotmánysszöveg.

⁵⁹ Például Campbell (Campbell, John Francis of Islay: The Hittites) a karnaki templom hieroglif feliratában említett, III. Thotmesz birodalmában élő, de a hettitákkal együtt harcoló magharokat, va-

A magyarság a tömegesen jelentkező nyelvi és vallási adatok alapján a Földközi-tenger és a Zagrosz közötti első államszerű képződmények⁶⁰ egyik létrehozója és örököse. Ez a központi terület ismétlődően bocsátott ki az Égeikum, a Balkán, Egyiptom, Dél-Mezopotámia felé, a Kaukázus északi előterébe, az Aral-tó vidékére és Indiába is telepesrajokat, akik fejlett szimbólumkészlettel, preírásokkal és valódi fonetikus írásokkal is rendelkeztek.

Ezek a népmozgások, valamint a többszörösen egymásra rétegződő kulturális hatások alapozták meg azokat a mitológiai, jelkészleti és nyelvi egyezéseket (vö.: magyar *írás*, latin *juris* „törvény”), amelyek távoli nyelvcsaládokban is tömegesen tapasztalhatók s amelyek kétségbe ejtik a nyelvek rokonságát fa struktúrával modellező nyelvészeket.

Kr. e. 4000 táján találjuk az Égeikumban az első fémtárgyakat, az ukrán területeken az első méneselek nyomait, a portugáliai Alvaóban és Kínában pedig a székely írás rovásbetűihez hasonló jeleket (1. ábra). E korai telepéseknek köszönhető az Urál-hegység és az Aral-tó (vö. „úr-élő”, ár-élő”) neve s e térséggel lehet azonos a sumerek által már igen korán emlegetett mitikus Harali „Harcos élő” ország (vö.: Komoróczy/1979/281!), amely a hurriták⁶¹ nevével is összefügg s talán a későbbi Horezmmelel is azonos, ahol Jima a Varát (azaz magyarul: a várát, a városát) építette.

Kr. e. 3800-3700 táján, a Mezopotámiából és az Urmia-tó vidékéről tömegesen kivándorolt telepések Dél-Turkesztánban és másutt is gyarmatokat hoztak létre. Nem ez volt az első népmozgás, ami délről a sztyeppre irányult s nem is az utolsó. Az egymásra rétegződő nyelveknek, egységesülő és újra szétváló népeknek sze-

33. ábra. Az „nt/tn” (isten) párhuzamának előfordulása egy Tejutat ábrázoló hétfalusi hímes tojásan

lamint a Szíria nyugati felében Maghara város nevét a magyarokhoz köti (Forrai/1994/62). Össze-függphet népnevünkkel Ciprus régi Makaria neve is.

⁶⁰ A legkorábbi, már egységesnek mondható művelődési körök közé tartoznak a Kr. e. 6000 táján jelentkező Hassuna kultúra, az 5600 körüli (öntözőrendszereket építő) Samarra és Tell Halaf műveltség, amelyek Kr. e. 5000 táján a Földközi-tengertől a Zagroszig nagy kulturális egyöntetiségről tesznek tanúbizonyságot. Ez a kor (egy feltételezés szerint) egy nyelvi egységesülés kora s a Dél-Mezopotámiában 5400-4500 között - a rendelkezésre álló adatok alapján samarra-i telepésekből - kialakult Eridu-Ubaid műveltség aligha lehetett ettől független (Götz/1994/1028). Erre az ősi nyelvre emlékeztethetnek a terület későbbi agglutináló nyelvei (hatti, hurri, sumer), amelyek sok kapcsolódást mutatnak egymással és a magyar nyelvvel.

⁶¹ Ha maguk a hurriták nem is azonosak a magyarsággal, mitológiájuk, nyelvük és jelkészletük egy részét eleinktől örökölhették. Például a hurriták neve *harcos* értelmű s genetikusan összefügg az *úr*, *harcos* és *árja* szavakkal is. A legtöbb kutató szerint a hurriták másik neve a szabír - s ez Bíborban-született Konstantin szerint *szavartü aszfali* alakban a magyarok régi népeve.

Kumarbi, a ledöntött hurrita égisten teremte így kódémond: „Milyen nevet adjak a fiúnak ... a /sziklal-testből pattant ki ő ... legyen Ullikummi ... menjen fel az égbe ... és foglalja el ... az összes istent rázza le az égből, és ... törje össze őket!” (Haas/1982/149-151). A sziklatestű gyermek neve magyarul érthető: „Élő kő me(ző)”.

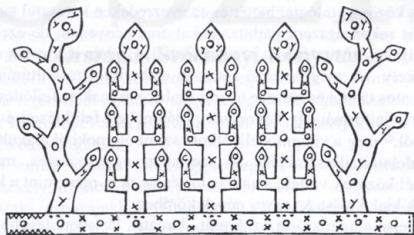
A horezmi *arna* „csatorna”, a hattí *arna* „forrás, kútforrás” (vö: Tolszov/1956/83!) a magyar *csatorna* és a latin *urna* „vizeskorsó” szavak egyezése ősünk kapcsolataira utal.

repük volt a hun nép és frás kialakulásában. A ma alig kibogozható etnikai, nyelvi és kulturális folyamatok eredményeit régi történetírók utalásai és elszórt frásjelek összefüggései alapján próbáljuk megérteni.

A kínai hagyomány szerint a kínaiak első frásjeleiket Kr. e. 2800 vagy 2700 körül ismerték meg. Az időszámításunk kezdetét megelőző századok kínai történetírói szerint a hunok ősei (a kezdetek bölcs uralkodói) ismertették meg a kínaiakkal a civilizáció vívmányait. A hunokkal rokon Xia dinasztia (Kr. e. 2000 - Kr. e. 1600) régészeti leletein már valóban felbukkannak székelypárhuzamokkal rendelkező írásnyomok,⁶² Kr. e. 1500 táján pedig 2500 jelből álló írásrendszerük volt.

A fent említett dél-turkesztáni műveltségek Kr. e. 2000 körül elnéptelenednek s tovább vonuló népességükkel van kapcsolatban a Minuszinszk környékén kialakuló élelemtermelő és fémfeldolgozó afanaszjevói műveltség s talán a kínai Xia dinasztia hatalomra kerülése is. Az 1800-1700 táján a Volgától Kínáig terjedő területeken a korabronzkori műveltségek egybenövésével kialakul az egységes képet mutató andronovói kultúra, amelybe a magyarság hun ősei is beletartoztak.

Kr. e. 1200 körül omlik össze a főleg hattí és hurri lakosságú Hettita Birodalom a tengeri népek támadásai következtében, az utolsó hettita királyságot pedig II. Szargon pusztította el 717-ben. Ezidőtájt tűnnek fel a szkíták a sztyeppen, akik Mészáros Gyula adatai szerint az északra vonuló hattik leszármazottai (Mészáros/1938). Végso soron ugyanabból az Ararát-vidéki őshazából érkeztek a sztyeppre, mint amelyből az andronovóiak elődei is - ezért a jelhasználatuk is hasonló lehetett. Eljutottak a hurriták alapította Horezm vidékére is, ahol például a masszagéta „nagy kheta” név utal rájuk (Tolsztov/1986/83).

34. ábra. A sztyeppi hagyományokat őrző koreai Szilla dinasztia (V-VI. század) egyik koronája a székelypárhuzam (Bél, belső) és „t” (tengely) betűkkel

Tóth Tibor antropológus szerint a honfoglalók antropológiai arculatának kialakulása Kr. e. 1200 és 800 táján ment végbe a szkíták és az andronovóiak keveredé-

⁶² Az Elitou-ból származó 24 jelforma közül 7-nek van pontos, háromnak pedig hasonló székelypárhuzam (Varga/1993/155).

sével. A két rokonnép azonos őshazából, de különböző időpontokban és irányokban indult a sztyeppre. Részben eltérő történelmük változásokat okozhatott a testalkatukban, a kultúrájukban - s így talán az írásukban is. A sztyepp egységesítő hatása mindezeket a különbségeket oldhatta, vagy eltüntethette.

Összefoglalás

Sebestyén Gyula - a székely írás segítségével fényt derítvén a korai görög és latin sorvezetés ingadozásának okára (a koraókorban általános rovástechnológiára) - így fogalmaz: „Az, a mit a feledés és bizonytalanság kódéből kibontakozó magyar rovásírás most az egyetemes írástörténetnek nyújt, az epigraphia legnagyobb csodái közé tartozik. ... nemzetünk a művelt emberiség legértékesebb ókori örökségének ... részese volt s ... élni tudott vele.” A hasonló csodák sora azonban még nem ért véget, mert a székely írás segítségével nem csupán a sorvezetés titka fejthető meg. Rá tudunk mutatni az emberiség közkincsét képező írás kialakulásának több más körülményére is - mert a székely írás kezdetei azonosak az írás kezdeteivel.

Azaz a székely-magyar rovásírás székely-magyar eredetű. Ez az egyetlen kézenfekvő következtetés, amit az átdolgozás után folytatott évszázados kutatás teljes eredménytelensége, meg a székely írás mitológiai, nyelvi, néprajzi és írástörténeti párhuzamai alapján levonhatunk.

A világszerte felbukkanó, genetikai kapcsolatokról árulkodó formai és tartalmi összefüggések pusztán annak kétségszű bizonyítékai, hogy a székely írás ősi írás. Eleink felhasználták környezetük eredményeit és hatással is voltak más írásrendszerekre. A közös mitológiai háttér és az évezredekig tartó szakadatlan kölcsönhatás rokonságszerű párhuzamokat eredményezett, de ezek nem bizonyítják a székely írás átvételét más rendszerekből. Csupán azt teszik nyilvánvalóvá, hogy a székely írás meghatározó része az emberiség íráskultúrájának, nélkülözhetetlenül fontos tanúja és részese az írás kialakulásának és fejlődésének.

A székely írás jelformái egy kőkorszaki világmodell felülnézeti és szembőlnézeti változataiból,⁶³ meg a világmodell alkotó szimbólumokból alakultak ki.⁶⁴ Karl Faulmann gondolatait illusztrálják, aki szerint az egyezményes, mágikus jelek minden ősnépénél közhelyek voltak, s az írás története nem más, mint e közös ősbéce változatainak kialakulása az egyes népek körében.

A jelkészlet első alkalmazásai az Ararát „Uruatri, Úr atya” tágabb környezetében rítusok tárgyi eszközrendszerét díszíthették valamikor a jégkorszak idején. Ennek bizonyítékai azonban csak a későbbi korokból származnak.

⁶³ A felülnézeti világkép az „f” (Föld), szembőlnézeti a „g” (ég, eget tartó ág) rovásjel.

⁶⁴ A brit szigetekről Amerikáig elterjedt jelkészlet egyik eleme a Tejútira utaló kacskaringó - a székely „ak” (patak) és „j” (jó, folyó) változata. Ez felbukkan a Titicaca-tóból születő Mango Capac óvén (Ayala/1990/14) és európai megalitikus emlékeken, az Emese ágyékából fakadó patakból született árpádházi dinasztia ereklyéin (11., 36. ábra) egy mongóliai kőszobor vállain is (Kubarev/1997/574).

Az indián, hun és magyar művészek folyót és hegyet ábrázoló képmontázsaiból („jm” ligatúráiból, amelyek az avesztai Jimának, az emberiség ősapjának nevét adják), az következik, hogy az Újvilág benépesedésekor a székely írás elődjét már használták Euráziában (4. és 10. ábra). A jelösszevonások egyező értelme azt bizonyítja, hogy a székely írás az emberiség legkorábbi, ismert, fonetikus jelrendszerének közvetlen leszármazottja.⁶⁵

További kutatás döntheti el, hogy e két jelhez valóban a jégkorszak idején kapcsolódott-e a mai hangalak, vagy csak évezredekkel később. Nem kevesebbet kellene ehhez tudnunk, mint Amerika benépesedésének pontos menetrendjét, az első államszerű képződmények születésének idejét, valamint az ősi indián istenek és hősök egykori névsorát. Valóban csak az államisággal rendelkező népeknek volt szükségük fejlett írásra? Egyáltalán, mit tekintünk államnak? Jelenlegi tudásunk alapján nehéz elképzelni egy jégkorszak táján használt fonetikus írást - de nem a képzeletünkre, hanem a létező írásemlékekre kell támaszkodnunk. Még akkor is, ha ezek összefüggései felborítják mindazt, amit az írás eredetéről eddig hittünk.

Ez az írás a székelyekéhez hasonló jeleket használt és a magyar nyelv elődjének szavait, szótagjait és hangjait jelölte. Persze, a nyelv sajátosságairól ebben a korai időpontban inkább csak sejtéseink lehetnek. A magyar nyelv hagyományörző jellege és a jelnevek hatti, hurri és sumér kapcsolatai alapján azonban feltehető, hogy az akkor használt ősnyelv is ragozó jellegű volt. A ragok jelölése miatt pedig e korai írásnak a kezdetektől képesnek kellett lennie a hangok önálló jelölésére is. Az egyes jelek, betűk azonban nem egyszerre születhettek meg.

Kr. e. 4000-et követően már tömegesen maradtak fenn írásra utaló nyomok. Általánossá válik a pecsétnyomó használata, pecséthengerek és képirásos agyagtáblák is feltűnnek (vö: Makkay/1990/52). A tartós íráshordozókon fennmaradt leletek azonban biztosan nem tükrözik a kor teljes íráskultúráját: a fába rótt korábbi írásemlékek nyom nélkül elenyésztek. Ez egyúttal a sumér írás kezdeteinek a kora is - amelyről azonban megoszlanak a vélemények. „Egy írástörténésznek a legkorábbi időpont tűnhet a leginkább elfogadhatónak” - írja Gelb (1952/63). A véleményével egyetértünk, mert ezt támasztják alá a felsorolt korai írásemlékek és összefüggések.

A legelső sumér képirás összefügghet egy korai vándorírással, amely hasonlított a székely íráshoz s amelyet az első sumér telepések már magukkal hozhattak északi őshazájukból (Haraliból?). Rovásjeleink formái, jelnevei és jelentései ezért rendelkeznek egyszerre indián, Alvao-i, sumér és kínai kapcsolatokkal.

Az *abd* kezdetű jelsorrend a korábbi rítus és az isteni triász nevei alapján állt össze. Eredetileg egy vallásos jellegű felsorolás lehetett, pl. az istenek, az isteni tulajdonságok, az isten alakváltozatainak és jelzőinek listája; a ceremóniák

⁶⁵ Amikor ezeket az összefüggéseket leírtam, mentségek keresésére gondoltam. Csak később láttam be, hogy a felfedezésekért nem kell bocsánatot kérni. Az írástörténeti összefüggések lehetőségét egyébként alátámasztják a legősibb magyar és indián zenei anyag újabban felismert párhuzamai is - amelyről Vavrinecz Béla zeneszerző és népzenekutató tájékoztatót.

eseményeinek, tárgyainak, az áldozatok bemutatásának egymásutánja; az ünnepeken előadott történetek fejezetei; vagy maguknak az ünnepeknek a sorrendje stb. Mivel mindegyikhez szimbólum tartozott, e szimbólumok pedig írásjelekké váltak - kézenfekvően adódott az írásjelek sorrendje is.

A székely írás sajátosságai több jelrendszerben őrződtek meg. A grafikai párhuzamokat a legkorábbi európai, közel-kelet és kínai jelek között találjuk a legnagyobb számban. Magánhangzóinak és a szótagírásos gyakorlatra is módot adó mássalhangzóinak közeli megfelelői a hurrita és az óperzsa ékírásban találhatók.

	Székely	Mas d' Azil	Tordos-Vinca	Tepe Yahya	Urartu	Ho-rezm	Hun
a							
b							
c							
cs							
d							
nd							
j							
e							
f							
g							
gy							
ty							
h							
i							
ak							
ly							
m							

35/a. ábra. A székely rovásírással rokonítható ősi jelrendszerek: Mas d' Azil-i kavicsok rajzolata (Kr. e. XII-VIII. ée.), Tordos-Vinca (Kr. e. IV-III. ée.) és Tepe Yahya (Kr. e. IV-II. ée.) cserepeinek jelei, urartui hieroglifikák (Kr. e. II-I. ée.), óshorezmi sziklarajzok (Kr. e. II. ée.) és hun tárgyak jelei (Kr. u. I. ée.)

	Székely	Mas d' Azil	Tordos-Vinca	Tepe Yahya	Urartu	Ho-rezm	Hun
n							
ny			 (nyd)				
p							
ek							
r							
zs							
s							
t							
nt							
u							
v							
ö							
ü							
sz							
z							
us							

35/b. ábra. A székely rovásírással rokonítható ősi jelrendszerek: Mas d' Azil-i kavicsok rajzolata (Kr. e. XII-VIII. ée), Tordos-Vincsa (Kr. e. IV-III. ée.) és Tepe Yahya (Kr. e. IV-II. ée) cserepeinek jelei, urartui hieroglifák (Kr. e. II-I. ée.), őshorezmi sziklarajzok (Kr. e. II. ée.) és hun tárgyak (Kr. u. I. ée.) jelei

Jelsorrendjének legközelebbi rokona a hurrita eredetű ugariti ékírás jelsora. Ligatúráinak egyik előképe, vagy inkább párhuzama a hattita yazilikajai szikla-pantheonban van kőbe vésve, egy másikat az amerikai indiánok használnak. Írás-technológiáját a hattita hieroglif írás „faírás” elnevezése képviseli. Kézenfekvő a gondolat, hogy létezhetett egy korabeli rovásírás, amely mindezeket a tulajdonságokat egyesítette. Felmutatható rováspálcák hiányában azonban ez alig több feltételezésnél.

Az azonban tény, hogy ez ősi jelrendszerek felsorolt tulajdonságait a székely írás mindmáig megőrizte. Mindezen sajátosságokat pedig nem örökölhette egyetlen ismert írásból sem; de az sem hihető, hogy eleink tucatnyi különféle rendszer-

ből szedegették össze őket. Nem törmelékekkel, inkább az írásrendszereket termő korok által reánk hagyott sziklatömbbel állunk szemben - amelyen születése óta karcolást is alig ejtett az eltelt néhány ezer év. A Sebestyén Gyula által megfogalmazott - tanulmányunk elején idézett - elv szellemében a széky írást a legelső antik írárok rokonának, vagy inkább ötletadó őseinek tekinthetjük.

Az ősi sajátosságok fennmaradását a sztyepp hagyományörző jellege tette lehetővé, bár önálló élete során az írás kisebb változásokon áteshetett: jelkészlete gyarapodhatott, módosulhatott és részben ki is cserélődhetett.

Íráshasználó őseink nyilván csak akkor ragaszkodtak a jelek alakjához, ha annak vallásos jelentősége volt. Például az eredeti szó- szótagjelek formája betűkké válva fennmaradt. A betűkből aztán újra szótagjeleket állítottak össze, mert az ilyen ligatúrák szótagjelkészlet könnyebben megtanulható és a szótagoló írás előnyeit is megőrzi. A ligatúratechnika azonban igen régi (10. ábra) s már a legkorábbi jeleink között is lehetnek betűkből alkotott összetételek, mint az „nt” jele (vö: 5., 14., 29. és 33. ábra). Azaz korántsem bizonyos, hogy a Ba és aB típusú mássalhangzójelek szótagjel-ősei korábban keletkeztek a magánhangzójeleknél. Ez nyelvtől függő lehetett az egyes íráásokban.

Az íráshasználók a vallásos jelentőséggel nem rendelkező betűösszevonásokat könnyen felcserélhették egy másikkal, ha az írástechnológia változásai ezt megkívánták. A gazdasági fellendülések idején használt papír, selyem, bőr stb. kedvezhetett a ligatúra nélküli betűírásnak s ilyenkor egyszerűen fedezésbe kerülhettek az összetétel jellegű szótagjelek. Vézivataros századokban - s ilyenekben aligha volt hiány - eleink újra visszatértek a rovásbot alkalmazására s a hely- és időtakarékoság rákényszeríthette őket új betűösszevonások alkotására. Ennek köszönhetjük azt, hogy a különböző „ábécék” ligatúra jellegű szótagjelei alig hasonlítanak egymásra (18. ábra).

A Mas d' Azil-i „nt” és az amerikai „jm” értékelhető úgy, hogy a széky írás már valamikor a jégkorszak végét követően fonetikus (betűket és szótagjeleket egyaránt alkalmazó) lehetett.⁶⁶ Azaz a Thelegdi említette szótagíráshoz való gyakorlat és a betűkből összeállított szótagjelkészlet elve is több ezer éves. Ez ugyan meglepő következtetésnek tűnhet sokak számára, de nem mondana ellent a jelgyarapítás egyiptomi, sumer, hettita és kínai példákkal alátámasztható általános szokásának és emlékeztet a kínai montázs-technika eredményére is.

⁶⁶ Hangsúlyoznom kell azonban, hogy ezek a példák nem elegendőek egy ilyen súlyú kérdés eldöntéséhez. Csupán arról van szó, hogy ez a néhány gyöngye utalás így értékelhető a legkönnyebben - ha elsősorban az írástörténeti megfontolásokra alapozunk.

Persze egy írástörténeti kérdés eldöntésénél az írástörténeti alapozás tűnik logikusnak. Aligha jár-nánk el ugyanis helyesen, ha azt kérdeznénk: - Hol van e jégkorszaki írás mögött a kultúra? - mert e kérdésben már eleve egy képtelen preconcepció rejtőzik. Az ugyanis, hogy írás csak ott létezhet, ahol a régészek már kiásták néhány kő- vagy vályogépület alapjait, s hogy az írás önmagában még nem bizonyítja egy kultúra létezését.

A legkorábbi megalitikus jellegű épületek születését egyébként néhányan (például G. Hancock) éppen a jégkorszak idejére teszik - de e kérdés taglalása meghaladná e tanulmány kereteit és célkitűzéseit.

A sumér, kínai és horezmi nyelvi és írásjel-párhuzamok (Varga/1993/62,131, 155) aligha jöhettek volna létre eleink írása nélkül. Amíg azonban a kínai jelkapcsolatok szó- szótagoló írásra utalnak, az őshorezmi jelkészlet formai differenciálódása betűírás benyomását kelti. Ez az átadó írás többarcúságára utal: olyan hieroglif írás volt, amelynek gyakran egyszótagos jelnevei szótagoló és (esetleg hangzógató) betűírást is lehetővé tettek.

Betű szavunk „Bél atya” értelme, magyar nyelvi és mitológiai kötődése nem származhat sémi, vagy görög forrásból. Kiterjedt rokonsága (portugál *fétis* „talizmán, vak tiszteletben részesített tárgy, vagy személy”, csuvas *petü* „amulett”, kínai *bit* „írás, dokumentum”, a föníciai *béth* és a görög *béta* jelnév stb.) egyetlen, ősi forrásra utal. A székely „b” (Bél, belső) rovásjel formai változatainak ugyanezen a területen való korai felbukkanása (1., 35. ábra) megengedi annak feltételezését, hogy ez a forrás a magyar nyelv és a székely írás elődje.

A kelet felől érkező szkíták, hunok és avarok (párthusok) a sztyepp egymással rokon népeinek jó részét a Kárpát-medencébe vezették, ahol az egymásra rétegződő kultúrák örökségeként a székely írás reánkmaradt. Mindhárom nép hagyott hátra székely jelek segítségével, magyarul elolvasható (magyarul elolvasott) hieroglifikus, vagy betűírásos feliratot (Varga/1993/187; valamint 22., 25. ábra).

Ezekkel a feliratokkal s a felsorolt nyelvi, mitológiai, néprajzi stb. adatokkal és összefüggésekkel jól igazolható krónikáink hun-szkíta írást emlegető szóhasználata.

Írásunk azonban - mint láttuk - e népeknél jóval korábbi: az emberiség első jelrendszerének egyenes örököse. A jégkorszakot követő özönvíz káoszából kiemelkedő istenek és kultúrhősök hagyatéka.

Krisztus zománcképe a hun Szent Korona keresztpántjának boltozatáról (Ludvig Rezső rajza)

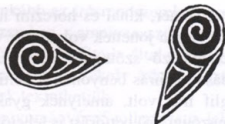

mongóliai kőszobor (Kubarev V. D. nyomán)

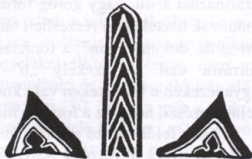
36/a. ábra. Jima, az első ember képszerű jelmontázsokkal írt neve a sztyeppi hagyományban

Jézus Krisztus zománcképe a Szent Korona arbronsáról

„jm” (Jima) ligatúrák Krisztus térdéről

a rekeszrajzok szerint Krisztus a „Nagy Hegy”

36/b. ábra. Jima, az első ember képszerű jelmontázsokkal írt neve a sztyeppi hagyományban

Könyvészet

Albright, W. F. - **Lambdin, T. O.**: A szumír, hurri, urartui és elámi nyelvek, ford.: Szöcs István, kézirat gyanánt kiadja a Magyar Adorján Baráti Kör, Bp., 1998; az angol kiadás adatai: The evidence of language, Volume I, chapter IV. Sumerian, hurrian, urartian, elamite, Cambridge at the University Press, 1966., 26.; **Ayala, F. G. P.**: Perui képes krónika, Gondolat, Bp., 1990.; **Aczél József**: Szittyagörög eredetünk, 1926., második kiadás: Turán Publisher, Garfield, USA., 1975.;

Bakay Kornél: Őstörténetünk régészeti forrásai, I., Miskolci Bölcsész Egyesület, Miskolc, 1997.; **Barnett, Richard**: The hieroglyphic writing of Urartu (Bittel/1974.); **Bél Mátyás**: De vetere litteratura Hunno-Scythia, 1718, Lipcse.; **Benkő Elek**: Régészeti megjegyzések székelyföldi rovásfeliratokhoz, Magyar nyelv, 1994/2.; **Benkő Elek**: A székely rovásírás, História, 1996/3.; **Bittel, Kurt**: Anatolian Studies presented to Hans Gustav Goeterbook, Istambul, 1974.; **Bóna István**: A hunok és nagykirályaik, Corvina, Bp., 1993.; **Buchholz, H. G.** - **Karageorgos, V.**: Altégeois und Altkypros, Verlag Ernst Wasmuth, Tübingen, 1971.;

Clark, Grahame: World prehistory in new perspective, Cambridge University Press, Cambridge, 1977.;

Csernyecov, V. N.: Adalékok az obi-ugorok nemzetségi szervezetének történetéhez, Néptudományi Intézet, Bp., 1949., III. tábla.;

Debreczenyi Miklós: Az ősmagyar írás néhány hazai és oroszországi emléke, Bp., 1914.; **Diringer, D.**: Alfavit, Izdatyelsztvo Inostrannoj Literatury, Moszkva, 1963.; **Djakonov, I. M.**: Tajnū drebnyih niszmen, problemi desifrovki, Moszkva, Izdatyelsztvo „Progressz”, 1976.; **Doblihofer, Ernst**: Jelek és csodák, Gondolat, Budapest, 1962.; **Dorzs, D.** - **Novgorodova, E. A.**: Petroglifü Mongolii, Ulan-Bator, Izdat, Insztitut Isztorii Akademii Nauk Mongolszkoj Narodnoj Reszpubliki, 1975.; **Du Yaxiong**: „Könyv” és „tea”: kínai kölcsönszavak a magyarban, Kapu, 1997/5., 33.; **Dúcz László**: A közöttünk élő turulmadár, Antológia Kiadó, Lakitelek, 1993.;

Espejel, Carlos: Mexican folk ceramics, Editorial Blume, Madrid, 1975.; **Evans, A.**: The palace of Minos, IV., London, 1935.;

Faulmann, Karl: Illustrierte Geschihte der Schrift, Wien, 1880.; **Fehér Géza**: Balkáni és oszmán ötvösség, I. rész: ezüstsészék, Keletkutatás, 1995 ősz.; **Ferenczi Géza** - **Ferenczi István**: Magyar

rovásíráss emlékekről. Művelődéstörténeti tanulmányok, Kriterion, Bukarest, 1979.; **Ferenczi Géza**: Székely rovásíráss emlékek, Erdélyi gondolat, Székelyudvarhely, 1997.; **Fischer Károly Antal**: A hun-magyar írás és annak fennmaradt emlékei, Hesler J. Könyvnyomdája, 1889.; **Florescu, F. B.** - **Mózes Tereza**: Arta populara din regiunea crisana, I., Ceramica populara din reegiunea crisana, Oradea, 1967.; **Forrai Sándor**: Kúskarácsontytól sülvester estig, Múzsák, Bp., 1983.; **Forrai Sándor**: Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig, Antológia Kiadó, Lakitelek, 1994.;

Galánthay Tivadar: A magyar ősrásról és a benne lévő gyorsírási elemekről, Gyorsírási lapok, Bp., 1913-14/9.; **Gelb, I. J.**: A study of Writing, the foundations of grammatology, Routledge and Kegan Paul, London, 1952.; **Gelb, I. J.**: Zapadnoszemitszkije szillabarii (Djakonov/1976/263); **Götz László**: Keleten két a nap, Püski, Bp, 1994.;

Haas, Volkert: Hethitische berggötter und hurritische steindamonen: ritén, Kulte und Mythen; Verlag Philipp von Zabern; Main am Rhein, 1982.; **Hancar, F.**: Das Pferd in prahistorischer und früher historischer Zeit, 1956.; **Hancock, Graham**: Az istenek kézjegyei, Pécs, 1997.; **Harmatta János**: Eltűnt nyelvek nyomában Közép-Ázsiában, Magyar Nyelv, 1996/4.; **Haussig, H. W.**: Theophylakt's Exkurs über die skythischen Völker , Byzantion, Bp., 1953.; **Hodoly László**: A székely régi magyar írás eredete, Pozsony, 1884.; **Hoppál Mihály** - **Jankovics Marcell** - **Nagy András** - **Szmadám György**: Jelképtár, Helikon Kiadó, Bp., 1990.; **H. Tóth Imre**: Konstantin-Cirill és Metód élete és működése, Budapest, 1981.; **Huszka József**: A magyar turáni ornamentika története, Nyers Csaba kiadása, Bp., 1996.;

Ilon Gábor: Hármezer éves pénzek Csákánydoroszlóról, Köröendi Figyelő, Kiadja a Köröendi Kulturális Műhely, 1997., II. 25.

Jankovics Marcell: Csodaszarvas a csillagos égen; Csodakút, szerk: Pap Gábor, Pontifex Kiadó. 1994.;

Jensen, Hans: Die Schrift, in vergangenheit und gegenwart, VEB Deutscher Verlag, Berlin, 1969.;

Karlgren, Bernhard: Grammata Serica Recensa, The Museum of Far Eastern Antiquities, Stockholm, 1957.; **Kubarev, Vladimir** - **Zevendorzs, D.**: Steinstelen aus der Westmongolei; Eurasia Antiqua, 3., 1997.;

Labat, René: Manuel d'épigraphie akkadienne (Signes, Syllabaire, Ideogrammes), Office des éditions universitaires, Paris 1948.; **Levin, V.**: Az Isszik-kurgán „aranyos embere”, Univerzum, 1982/6.; **Ligeti Lajos**: A magyar nyelv török jövevényszavai a honfoglalás előtt és az Árpád-korban, Bp, 1986.;

Makkay János: A tartariai leletek, Akadémiai Kiadó, Bp., 1990.; **Makkay János**: Attila kardja, Árpád kardja, Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szeged, 1995.; **Malonyai Dezső**: A magyar nép művészete, V., Bp., 1922.; **Mandics György**: Rejtélyes írárok, Budapest, 1987.; **Meriggi, Piero**: O novom parakariijszkom pizmze, Tajnyi drevhyih pizmen, problemi desifrovki, I. M. Djakonov, Izdatyelsztvo Progressz, Moszkva, 1976.; **Mészáros Gyula**: Kelet-Európa néptörténete, II., Chattiak és Skythák, A M. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem Barátainak Egyesülete, Szeged, 1938.;

Nemeskürty István: Mi magyarok, Akadémiai Kiadó, Bp., 1997.; **Németh Gyula**: A magyar rovásírás, A magyar nyelvtudomány kézikönyve, II. kötet, 2. füzet, MTA, Budapest, 1934.; **Novotny Elemér**, dr: Sumir nyelv - magyar nyelv, az Ősi Gyökér kiadása, Buenos Aires, 1978.;

Pataky László: Szkíta-magyar írásmélek egy bronzkori fokoson, Délmagyarországi Áramszolgáltató Vállalat Híradója, 1971. V. sz.; **Pope, Maurice**: The Origins of Writing in the Near East, Antiquity, XL, 1966.; **Püspöki Nagy Péter**: A „rovásírás” írástani helye és szerepe a magyar művelődés történetében, Magyar herald, Nr. I. 1984., szerk: Kállay István.; **Püspöki Nagy Péter**: A magyar rovásírás eredetéről, Magyar Nyelv, 73/1977. 303-313.;

Ráduly János: Rovásíró őseink, Hazanéző könyvek sorozat, Firtos Művelődési Egylet, Korond, 1995.; **Ráduly János**: A rovásírás vonzásában, Hazanéző könyvek sorozat, Firtos Művelődési Egylet, Korond, 1998.; **Róna-Tas András**: A honfoglaló magyar nép, Balassi Kiadó, Bp., 1996.; **Roe, Derek**: Prehistory an introduction, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1970.;

Sándor Klára: A Bolognai Rovásémlék, Magyar Őstörténeti Könyvtár, Szeged, 1991.; **Sándor Klára**: A székely írás megíratan története(i), Erdélyi Múzeum, 1996. 1-2. füzet.; **Sebestyén Gyula**:

Rovás és rovásírás, Magyar Néprajzi Társaság, Bp., 1909.; **Sebestyén** Gyula: a magyar rovásírás hi- teles emlékei, Bp., 1915.; **Simon** Péter: A székely írás eredetéről (Varga/1993/37).;

Szabédi László: A magyar nyelv őstörténete, a finnugor és az indoeurópai nyelvek közös eredé- tének bizonyítékai, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1974.; **Szekeres** István: Östörténetünk írásje- lekben (Varga/1963/55).; **Szemerey** Zsolt: Rovásírásunk gyakorlati alkalmazásáról, Eger, 1995., kéz- irat.; **Szőcs** István: Könyvkötődések - és Könyvlátó-mások, Helikon, Kolozsvár, 1997/1/12.;

Thelegdi János: Rudimenta Priscæ Hunnorum lingue (A hunok régi nyelvének elemei), 1598. kiadta Rőczei György: Bp., 1994.; **Tokarev**, Sz. A. (szerk.): Mitológiai Enciklopédia, Gondolat, Budapest, 1988.; **Tregear**, Mary: Chinese art, Oxford University Press, New York, 1980.;

Varga Géza: Bronzkori magyar írásbeliség, 1993., Írástörténeti Kutató Intézet, 1993.; **Varga** Gé- za: Székely rovásjelek hun tárgyakon, Írástörténeti Kutató Intézet, Bp., 1996.; **Varga** Géza: Rovás- írás és mitológia, Írástörténeti Kutató Intézet, Bp., 1997.; **Varga** Géza: A magyarság jelképei, kézirat, tervezett megjelenés: 1998.; **Vásáry** István: A magyar rovásírás, A kutatás története és helyzete, Keletkutatás, Bp., 1974. 159-171.; **Veres** Péter: A honfoglaló magyarok életmódjának kérdései, Honfoglalás és néprajz, Balassi Kiadó. Bp., 1997.;

Wiseman, D. J.: Götter und Menschen im rollsiegel Westasiens, Artia, Prague, 1958.;

Zsukov, J. M. (szerk.): Világtörténet, Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1962.

Jel	Hang	Jel	Hang	Jel	Hang	Jel	Hang
	a, ā		g, ga		b, ba		w, előtt i, wī
	i, i		g előtt i, gi		f, fa		r, ra
	u, ū		t, ta		n, na		r, előtt u, rū
	k, ka		t előtt u, tū		n előtt u, nū		l, la
	k előtt u, kū		d, da		m, ma		s, sa
	g, ga		d előtt i, dī		m előtt i, mī		z, za
	g, előtt u, gū		d előtt u, dū		m előtt u, mū		s, sa
	h, ha		θ, θa		y, ya		θr, θra
	c, ca		p, pa		w, wa		h, ha

37. ábra. A kutatás által önálló alkotásnak tekintett óperzsa ékírás, amelynek rendszere egyes részleteiben emlékeztet a székely és a türk rovásírás megfelelő megoldásaira

A világ, amelyben kultúránkat próbáljuk megőrizni...

Minden könyvnek saját története van. Ennek is, amelyet az olvasó a kezében tart.

A megírására három okom is volt. Az egyik természetesen a téma iránt évtizedek óta érzett elkötelezettségem. Írásra készítettek azon – jobbára jelesnek elkönyvelt szerzők tollából megjelent, a szaktudást és a komolyan vehető alátámasztást mégis nélkülöző – tanulmányok is, amelyek nemzeti írásunkat végző soron arameus eredetűnek hirdetik.

A harmadik ok egy kedves öreg barátom kérése volt, aki egy írástörténeti tankönyvet mutatott nekem, amely a minisztérium és a Soros-alapítvány támogatásával jelent meg. A székely rovásírást csak kutya-futtában, mint a türk írás leszámazottját említették benne. A barátom megígértette velem, hogy egy önálló műben megpróbálom tisztázni írásunk eredetét.

A könyv kéziratát – 3. lbjegyzete miatt – megjelenés előtt elküldtem Glatz Ferencnek, a Magyar Tudományos Akadémia történész elnökének, hogy ha a kritikát indokolatlanak tartaná, az álláspontját megismerhessem. Hónapokig nem válaszolt, ezért a könyvet kiadtam, egy példányát elküldvén az elnök úrnak „választ várva” megjegyzéssel. Erre aztán kaptam egy kedves levelet, amiben az elnök úr kimentette magát, mondván, hogy ez nem az ő szakterülete, így nem is ért hozzá, hanem elküldi Engel Pál történésznek, aki majd válaszolni fog.

Az, hogy Glatz Ferenc nem ért a rovásíráshoz, nem okozott meglepetést, az azonban igen, hogy Engel Pál rovásírás-szakértő szerepében bukkant fel. Mivel aztán tőle sem kaptam hírt hónapokig, telefonon kérdeztem meg, mire jutott. Mint elmondta, fogalma sincs, hogy Glatz Ferenc miért neki küldte el a könyvemet, hiszen ő sem ért a rovásíráshoz.

Én magyaráztam el neki, miért eshetett reá e megtiszteltetés. Azért, mert – a sumér–magyar kapcsolatról szólván – egyszer már kifejezte kételyét a „beteg magyar nemzettudat” gyógyíthatóságáról. Engel Pál zavartan vihogott a telefonban – s alighanem ez az Akadémia álláspontja.

A könyv kiadására és fordítására Hámori Józseftől, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának vezetőjétől, a Frankfurt 99 Kht.-tól és Nemeskürty István millenniumi kormánybiztostól kértem támogatást – tesztelendő a kulturális rezsimet. Persze elutasítottak, a várakozásomnak megfelelően. Ekkor a Frankfurt 99 Kht.-tól az általam kiadott kötet frankfurti kiállítását és előadástartásának lehetőségét kértem, amit meglepetésre meg is ígérték. Nyilván addig még nem olvasták el a beküldött kötetet. Az előadásom így került be a műsortervbe, amit aztán szétküldtek a világba.

A Magyar Hírlapban azonban megjelent egy cikk, s abban a Frankfurt 99 Kht. egyik kurátora kijelentette, hogy a székely rovásírás Németországban náci asszociációkat kelthet. A könyvemet pedig időközben annak a Róna-Tas Andrásnak adták át értékelésre, akit ugyane kötetben bírálók etikátlan és tudománytalan álláspontjairól. Végül Hámori miniszter úr az utolsó pillanatban kihúzza az előadásomat a listáról, a könyvemet pedig mégsem állították ki a Kht. által szervezett kiállításon.

Németországban élő derék magyaroknak köszönhetem, hogy – bár nem a központban – de mégiscsak a kiállítás polcaira kerültek a könyveim. A Frankforti Könyvkiállításon ismert kábítószér-ügynököknek és baráti körüknek jutott a főszerep, miközben a székely rovásírás, nemzetünk büszkesége, kitiltatott a porondról. A tiltásnak azonban nem szerezhettek igazán érvényt a kiagyaloí, mert nem tudtak minden poszt-ra hazaárlót állítani. S a derék magyar beosztottak – kifejezetten e tilalommal dacolandó – három helyre is kitétték a székely rovásbetűket.

S mit ad a magyarok Istene? Nem dőlt össze tőlük a világ.

A Nagyváradon megjelenő Bihari Napló számolt be a kiállítás egyik jellemző epizódjáról: Szegedi Maszák Mihály miniszteri biztos – a fotóriporterek pergőtűzét kiváltó honfoglaló öltözetük miatt – azokat a lovasokat is kitiltotta a kiállítás területéről, akik a honfoglalás tiszteletére az Uraltól hazáig lovagoltak. A svéd király annak idején fogadta őket ugyanebben az öltözetben. Bohócnak öltözött maskarások maradtak a frankfurti kiállításon, mert azok nem magyarkodtak.

A frankfurti botrány Hámori miniszter úr bársonyszékébe került: még spanyol lapokban is felháborodást keltett, hogy a magyar kiállításról hiányzott a nemzeti és a keresztény szellem.

A kötet pedig hat hónapon belül már a második kiadásban jelenik meg. Annak ellenére, hogy a média és a liberális könyvkereskedők némelyike kifejezetten bojkottálja a könyveimet.

VELEMÉR

Vas megye, Örség

Tel.: 246-3127

06 (94) 444-314

9946, Fő utca 7.

CSERÉPMÉTER SZÉLES

ISBN: 963-21-8553-6

9 799632 185537